

สภาวะทางการเมืองระหว่างสงครามเอเชียบูรพา

1. บทบาทของรัฐบาลสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง

เมื่อรัฐบาลไทยลงมติยอมให้ญี่ปุ่นยกกองทัพผ่านประเทศไทย เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 (ค.ศ. 1941) แล้ว รัฐบาลได้ให้มีการประชุมสภาผู้แทนราษฎร เป็นการประชุมลับในวันที่ 9 ธันวาคม การประชุมลับครั้งนี้ มีสมาชิกสภาผู้แทนฯ ประชุมทั้งสิ้น 122 คน จอมพล แปลก พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ไม่ได้เข้าประชุม นาวาเอก ถวัลย์ ช่างนาเวสวัสดี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม เป็นผู้แถลงในสภา แทนนายกรัฐมนตรีถึงกรณีที่ รัฐบาลทำความตกลงกับญี่ปุ่นว่า

ในสถานะการณ์เท่าที่เกิดขึ้นในวันที่ 8 ธันวาคม นั้น รัฐบาล เห็นว่าในทางที่ดีที่สุดที่จะรักษาประโยชน์แห่งประเทศชาติไว้คือการกระทำความตกลงกับรัฐบาลญี่ปุ่น ดังที่ได้อธิบายในคำแถลงการณ์ของรัฐบาลนั้นแล้ว เมื่อเป็นเช่นนั้น รัฐบาลจึงแน่ใจว่าจะมาเรียนให้ที่ประชุมว่า สัญญาขอตกลงนั้นก็มิใช่เป็นการสำคัญว่า เราให้ความสะดวกในการยวดยินแดนประเทศไทยตามคำร้องขอของรัฐบาลญี่ปุ่น ซึ่งในกรณีนี้ ทางฝ่ายญี่ปุ่นก็ได้ให้คำรับรองเป็นลายลักษณ์อักษรว่าจะเคารพไว้ซึ่งความเป็นเอกราช อธิปไตย และเกียรติศักดิ์ของประเทศ เรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ท่านสมาชิกผู้มีเกียรติทั้งหลายคงจะได้อทราบแล้ว นอกจากเป็นการแถลงการณ์ให้ทราบว่าการที่รัฐบาลได้ตกลงปฏิบัติกรไปเช่นนั้น ก็โดยคำนึงถึงประโยชน์ของประเทศชาติ และได้พิจารณาเห็นว่า เป็นวิธีที่ดีที่สุดที่จะปฏิบัติในสถานะการณ์เช่นนั้น รัฐบาลจึงยังมีความประสงค์ที่จะร้องขอความร่วมมือจากสภา นี้ ในการที่จะได้สนับสนุนในการกระทำของรัฐบาลที่ใดกระทำมาแล้ว และในการที่จะได้ช่วยกันตั้งหน้าตั้งตาปฏิบัติ เพื่อจะรักษาไว้ซึ่งประโยชน์ของประเทศชาติให้ดีที่สุดเท่าที่สามารถจะกระทำได้ และถ้ามีสิ่งใดซึ่งจะกระทำเพื่อความรุ่งเรือง หรือ เพื่อประโยชน์แห่ง

ประเทศชาติแล้ว รัฐบาลก็จะทำกิจการเหล่านั้นโดยเต็มกำลัง
ความสามารถ ในฐานะที่ท่านเป็นสมาชิกสภาแทนราษฎร รัฐบาล
จึงขอรองในประการสุดท้ายว่า เรื่องที่ใดเกิดขึ้นนี้ มันยอมเปิด
เป็นไปตามธรรมดา เพราะว่าเรื่องซึ่งจะเกิดขึ้นในคราวนี้ถา
จะเปรียบก็คือ เป็นเรื่องของโลก ซึ่งไม่สามารถจะหลีกเลี่ยง
ไหลบจากเหตุการณ์อันนี้ได้ ดังนั้นจึงใครจะใคร่ขอรองว่า คอย
วิธีใด ๆ ก็ตาม ถ้าท่านสมาชิกจะช่วยกันชี้แจงให้ราษฎรทราบ
เพื่อมิให้มีความตระหนกตกใจ และเกิดความอลเวงใด กับให้
รักษาความสงบไว้ และปฏิบัติกิจการงานตามคำแถลง และคำ
ขอรองของรัฐบาลแล้ว กิจการเหล่านี้จะเป็นประโยชน์แก่ประ
เทศชาติอย่างดีที่สุด¹

การที่ นาวาเอก ถวัลย์ ช่างนาวาสวัสดิ์ แถลงถึงสาเหตุที่รัฐบาลทำความตกลง
ยอมให้ญี่ปุ่นผ่านไปทำสงครามกับอีกประเทศหนึ่ง รัฐบาลไม่ได้กล่าวถึงรายละเอียดของข้อ
ตกลงนั้น แต่ขอรองให้สมาชิกสภาให้ความสนับสนุนนโยบายใหม่ของรัฐบาล ทำให้สมาชิก
หลายคนของใจ เช่น นายจำลอง คาวเรือง นายสุวิชัย พันธุเศรษฐ พระยาวิทูรธรรมพิเนทุ
รภัยโท อุก นิตยสุทธิ เป็นต้น

นายจำลอง คาวเรือง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ถามว่า

...แต่ว่าการที่เราตกลงยอมให้รัฐบาลญี่ปุ่นผ่านดินแดนเรา
นั้น ประเทศอีกประเทศหนึ่งซึ่งมีสัมพันธไมตรีกับเราจะรู้สึก
อย่างไร รัฐบาลก็ไม่แถลงให้ทราบ นอกจากนั้นปัญหา ยังมี
ต่อไปว่า ในเรื่องความเป็นกลางนั้นก็เป็นปัญหา เนื่องจาก
ความเป็นเอกราชของประเทศชาติ ในเมื่อเราไปเป็นไป
เช่นนี้เอกราชของประเทศชาติเรา รัฐบาลได้ให้ความป้องกัน
อย่างไรบ้าง เหตุการณ์มาถึงขั้นนี้แล้ว นี้ไม่ใช่จะรื้อฟื้น

¹รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 1/2484 วิสามัญ, ครั้งที่ 3,
สมัยที่ 2 ชุดที่ 3 (9 ธันวาคม 2484), (พิมพ์คัด), หน้า 3.

แต่ว่าเป็นเรื่องที่สมาชิกอยากจะทราบ ข้าฯ ขอเรียนถามต่อไป
 ว่า เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 8 กอนมาถึงขั้นนั้นนี้ ทางฝ่าย
 เราได้ปฏิบัติไปอย่างไรบ้าง และผลเสียหายเป็นอย่างไรบ้าง
 นอกจากนั้นต่อไปนี้จะมีความเสียหายอย่างไรเกิดขึ้นแก่ประเทศ
 ชาติเรา หรือหาไม่ หากรัฐบาลให้ความแจ่มแจ้งกว่านี้แล้ว
 ชาวเราก็ไม่มีความข้องใจอะไร แต่ปัญหาที่ว่าจะให้สมาชิกของ
 สภาฯ ให้ความสนับสนุนรัฐบาลนี้ ทางที่ดีที่สุด รัฐบาลควรให้ความ
 กระจ่างชัดแจ้ง ข้าฯ มีความสงสัยเพียงเท่านั้น²

นาวาเอก ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ ได้ตอบว่า รัฐบาลยังไม่ได้ตั้งนโยบายความ
 เป็นกลาง ยังถืออย่างเคร่งครัดตลอดมา เรื่องที่สัมพันธ์มิตรจะคิดอย่างไรนั้น นาวาเอกถวัลย์
 ได้ถามไปยังกระทรวงการต่างประเทศได้ความว่า กระทรวงการต่างประเทศได้แจ้งให้ทูต
 ประเทศต่าง ๆ ในประเทศไทยได้ทราบ โดยเฉพาะอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ก็มีความพอใจ
 ในคำชี้แจงของกระทรวงการต่างประเทศ และเห็นว่าการที่ประเทศไทยได้ปฏิบัติไปนั้นดีที่สุดใน
 แล้วในสถานการณ์เช่นนี้ ส่วนการเสียหายจากการเปลี่ยนแปลงนโยบายนั้น รัฐบาลยังไม่
 สามารถจะประมวลได้ตลอด และความเสียหายภายนอกก็ยังคงคาดคะเนไม่ได้ จึงขอให้
 ประชาชนปฏิบัติความนโยบายของรัฐบาลไป

ต่อจากนั้น นายสุวิชัย พันธเศรษฐ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ ได้ถาม
 รัฐบาลสรุปได้ 6 ข้อ ดังนี้

1. การที่ญี่ปุ่นและไทยมีสัญญาเคารพบูรณภาพของประเทศซึ่งกันและกันนั้น ทูตญี่ปุ่น
 รับรองว่าจะไม่บุกรุกประเทศไทยนั้น แต่ปรากฏว่าญี่ปุ่นบุกไปตามจุดต่าง ๆ ของประเทศไทย
 ญี่ปุ่นจะชดใช้ค่าเสียหายอย่างไรบ้าง
2. การที่ญี่ปุ่นบุกประเทศไทยโดยไม่มี การเรียกร้องหรือยื่นคำขาดใด ๆ เป็นการขัด
 ท่อธรรมเนียมระหว่างประเทศ รัฐบาลญี่ปุ่นจะรับผิดชอบในการล่วงละเมิดอธิปไตยของไทยเพียงใด
 หรือไม่

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

3. การที่รัฐบาลให้ญี่ปุ่นผ่านประเทศไทย โดยจะเคารพอธิปไตยของไทย อยากทราบว่ารัฐบาลได้รับความมั่นคงหรือไม่ ว่าไทยจะได้รับประโยชน์ เช่น ได้กินแคนดิน

4. การที่ญี่ปุ่นผ่าน บางส่วนของไทยกลายเป็นสนามรบ ถ้ามีความเสียหายแก่ชีวิต ทรัพย์สิน รัฐบาลจะชดเชยหรือไม่

5. การที่ไทยให้ญี่ปุ่นผ่านประเทศไทย ย่อมทำให้อังกฤษและอเมริกาไม่พอใจ ฐานะการเงินของไทยที่อิงกับดอลลาร์และปอนด์สเตอร์ลิงจะกระทบกระเทือนหรือไม่

6. ถ้าหากว่าญี่ปุ่นต้องถอยทัพเข้ามาตั้งมั่นในประเทศไทยแล้ว และอาจเรียกร้องกินแคนดินส่วนใดส่วนหนึ่งซึ่งมีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ต่อกองทัพญี่ปุ่น ไทยจะแก้ไขอย่างไร³

ข้อสงสัยของสมาชิกสภาที่เกี่ยวกับการเมืองนั้น รัฐบาลไม่สามารถตอบให้ได้ นอกจากเรื่องการค้า ซึ่งนายปรีดี พนมยงค์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการค้าได้ให้ตัวเลขเงินทุนสำรองและเงินตราที่ฝากไว้ในอังกฤษและอเมริกา ว่ามีประมาณ 2 ใน 3 ของชนบัตรที่ออกใช้ คือมีประมาณ 200 ล้านบาท เงินที่ฝากในอังกฤษมี 184 ล้านบาท ในอเมริกา 23 ล้านบาท ส่วนปัญหาที่ว่าเมื่อไทยยอมให้กองทัพญี่ปุ่นผ่านประเทศไทย จะกระทบกระเทือนการเงินของไทยหรือไม่ นั้น ยังตอบไม่ได้ เพราะอังกฤษและสหรัฐอเมริกา还没有ปฏิบัติการ แต่เท่าที่ฝ่ายสัมพันธมิตรเคยทำกับประเทศอื่น คือทำเงินให้แข็ง ไม่ให้ถอนเงินนั้นไปใช้

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากจังหวัดอุทัยธานี พระยาวิฑูรธรรมพิเนตุ ได้ขอให้รัฐบาลตอบว่า ที่ว่าญี่ปุ่นรับรองว่าจะเคารพอธิปไตยของไทยนั้น ญี่ปุ่นในที่นี้หมายถึงทุก หรือสมเด็จพระจักรพรรดิ หรือเป็นกระทรวงการต่างประเทศ ส่วนการรับรองในครั้งนี้จะเหมือนเมื่อครั้งการรับรองก่อนวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 (ค.ศ. 1941) หรือไม่ และคนรับรองนี้เป็นคนเดียวกันหรือไม่ และพระยาวิฑูรธรรมพิเนตุได้ถามต่อไปว่า

...ข้าพเจ้าขอเรียนถามว่า รัฐบาลไม่ได้คิดไม่ได้เตรียมบ้างเลย หรือว่า ถ้าหากญี่ปุ่นจะบุกเข้ามา เราจะทำอย่างไร เพราะหนังสือพิมพ์เขาลงข่าวทั่วโลกว่า ญี่ปุ่นมีทหารชายแดนเรานับจำนวน

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5-6.

หมื่นจำนวนแสน เพราะเหตุใดเราจึงต้องรบกับเขา รบแล้วในที่สุดต้องยอมให้เขา เช่นนี้จะมีผลให้แกคนไทยทั้งประเทศอย่างไรบ้างหรือไม่ และอีกอย่างหนึ่ง เราคิดอะไรในขณะนี้ของขอประธานรัฐบาลให้คำแจ่มแจ้ง และขอกรุณาทุกขอ โคโปรคให้ ความแจ่มกระจ่างแก่คนไทย... และขอประธานกราบเรียนถามอีกข้อหนึ่งว่า รัฐบาลโคโหรณูญาคูมาน ผานจากไหนไปถึงแคโหลน มีกฎเกณฑ์ใหม่ หรือบอกโหลนไปทุกที่ทุกทางโค หูหรือเป็นอย่างไร หรือโคจากักโหวแคเพียงแคโหลน หรือการที่จะผานเมืองหลวงของเราจะหยุดนานสักเท่าโคหรือไม่... จำนวนทหารเท่าโค อย่างนี้โคกรณาจากักโหวใหม่ แล้วสวนจะโหลยที่โหลนอย่างไร โคมีลายลักษณอักษรจากักโหวละเอียคโหวหรือไม่...⁴

ข้อสงสัยเกี่ยวกับนโยบายของรัฐบาลไทยต่อประเทศญี่ปุ่น และต่อประเทศสัมพันธมิตร มีหลายข้อหลายประการด้วยกัน ซึ่ง นาวาเอกถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ ยืนยันว่าไม่อาจจะแถลงได้เพราะเป็นความลับ เพื่อยังไว้ซึ่งผลประโยชน์ของประเทศชาติ ส่วนข้อที่ว่าใครรับรองเอกราชของไทยนั้น นาวาเอกถวัลย์ตอบว่า คนที่รับรองคือคนที่ลงนามในสัญญา ในที่นี้คือเอกอัครราชทูตญี่ปุ่น ส่วนข้อความในสัญญาคือ ญี่ปุ่นขอเงินทัพไปรบกับประเทศอื่น ส่วนรายละเอียดยังร่างกันอยู่ โคมีกรรมการร่างฝ่ายละ 2 คน

ต่อมา พลตรี พระยาอมรวิสัยสรเดช ผู้แทนจังหวัดลำปาง ได้ถามรัฐบาล 2 ข้อ คือ

1. กองทัพไทยใช้เงินบำรุงการทหารมากก็มาก มีนายทหารชั้นนายพลหลายคนทำไมทัพไทยจึงไม่ลองต่อสู้กับญี่ปุ่นดูบ้าง
2. การที่ญี่ปุ่นเงินทัพผานแดนไทย ญี่ปุ่นขอซื้อทรัพย์สิน ยวดยาน เสเมียงอาหารกำลังคนจากเราหรือไม่⁵

สำหรับข้อแรกนั้น นาวาเอกถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ไม่ตอบ ส่วนข้อสองนั้น รัฐบาลตอบว่า รายละเอียดคณะกรรมการกำลังตกลงกันอยู่ ต่อจากนั้น ม.ล.ค้อย ชุมสาย ผู้แทน

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 8-9.

จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ได้ถามรัฐบาลว่า เมื่อไทยให้ญี่ปุ่นผ่านประเทศไทยแล้ว ประเทศไทยเสียความเป็นกลางหรือไม่ ถ้าเสีย ประเทศที่เป็นศัตรูของญี่ปุ่นขอผ่าน รัฐบาลจะว่าอย่างไร และจะปฏิบัติอย่างไร ฝ่ายรัฐบาลไม่ตอบ จึงมีสมาชิกเสนอให้ปิดประชุม เพราะประชุมต่อไปก็ไม่มีประโยชน์ เพราะรัฐบาลไม่สามารถจะตอบคำถามเหล่านี้ได้ เนื่องจากต้องปิดเป็นความลับเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติ การประชุมครั้งนี้ นายแก้ว สิงหะคเชนทร์ ผู้แทนจังหวัด พิจิตรกล่าวว่า

ประวัติศาสตร์ของชาติไทยตอนสำคัญที่สุดคือตอนที่เลือกหยุดลงควยหยาคนำคา ไทเวมรลิกมาแล้วตั้งแต่เขามีกของวันที่ 8 เดือนนี้...การที่เราพูดกันวันนั้น เราพูดกันควยสีหน้าซึ่งน้องควยนำคา⁶

กัวยเหตุนี้ เมื่อรัฐบาลลงมติยอมให้ญี่ปุ่นเดินทัพผ่านประเทศไทยเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ.2484 (ค.ศ.1941) แล้ว กองทัพญี่ปุ่นก็บุกไปทุกจุดที่สำคัญของประเทศไทย บางส่วนก็เดินทัพต่อไปเพื่อทำสงครามกับประเทศอื่น บางที่ยังคงตั้งมั่นอยู่ในประเทศไทย นับแต่นั้นมา ประเทศก็ตกอยู่ในภาวะของสงครามเอเชียบูรพา ในระหว่างนี้ ประเทศไทยอยู่ใต้การบริหารของรัฐบาล 2 ชุด คือ

1.1 รัฐบาลชุดจอมพลแปลก พิบูลสงคราม

รัฐบาลชุดนี้ได้รับเลือกเข้ามาบริหารประเทศตั้งแต่วันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ.2481 (ค.ศ.1938) และบริหารต่อเนื่องกันมาจนถึงวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ.2484 (ค.ศ.1941) ซึ่งเริ่มสมัยสงครามเอเชียบูรพา ในระหว่างสงครามนี้ สังเกตได้ว่า จอมพลแปลก พิบูลสงครามมีแนวโน้มที่จะเพิ่มอำนาจให้ตัวเองและใช้อำนาจเกินขอบเขต เช่น

1.1.1 การรวบอำนาจไว้กับตัว ตลอดจนการเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศโดยไม่ปรึกษาสภา

รัฐบาลไทยตระหนักดีว่า ญี่ปุ่นจะต้องเปิดสงครามในเอเชียบูรพาขึ้นอย่างแน่นอน โดยจะต้องใช้ประเทศไทยเป็นทางผ่านไปทำสงครามกับอังกฤษที่พม่าและมลายู

⁶ เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

เห็นได้จากกรณีที่รัฐบาลไทยเริ่มหันเหเมื่อผู้บัญชาการกองทัพเคลื่อนลงมาทางภาคใต้ของ ประเทศจีนเข้าสู่อินโดจีนภาคใต้ เป็นการประชิดชายแดนไทย รัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติ กำหนดหน้าที่คนไทยในเวลารบ ขณะเดียวกัน บทสนทนาของนายมัน นายคง ทางวิทยุ กระจายเสียงได้ทำการโฆษณาเร้าใจให้คนไทยต่อสู้และต่อต้านศัตรูที่จะรุกรานประเทศไทย จนถึงที่สุด นอกจากพระราชบัญญัตินี้แล้ว ไม่ปรากฏว่ารัฐบาลได้วางแผนหรือกำหนด นโยบายไว้เลยว่า ถ้าผู้บัญชาการประเทศไทย รัฐบาลจะจัดการอย่างไร นอกจากตราพระราช บัญญัติกำหนดหน้าที่คนไทยในเวลารบ รัฐบาลยังได้ตรากฎหมายให้รัฐบาลและเจ้าหน้าที่ทั้ง ฝ่ายทหารและพลเรือน มีอำนาจเกณฑ์แรงงาน กับระดมทรัพยากรต่าง ๆ จากประชาชน เมื่อได้มีการประกาศว่าประเทศเข้าสู่ภาวะเตรียมรบ⁷ และออกกฎหมายให้อำนาจรัฐบาล ประกาศศกษณฎีกาสำหรับปฏิบัติการอันจำเป็นเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชนใน ภาวะคับขัน⁸

การที่รัฐบาลไม่ได้กำหนดแนวนโยบายไว้ล่วงหน้าให้แน่นอน ทั้ง ๆ ที่ได้คาดหมาย เหตุการณ์ไว้แล้ว ควดยเหตุนี้ ถ้าเกิดปัญหาขึ้นแล้วจึงคิดแก้ไข ทุกอย่างจะขึ้นอยู่กับผู้นำ เป็น สำคัญ ผู้นำในที่นี้คือ จอมพลแปลก พิบูลสงคราม ผู้ซึ่งมีความสำเร็จส่วนตัวมาตั้งแต่ก่อน สงครามโลกครั้งที่ 2 จะเกิดขึ้น คือเป็นผู้นำในการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย เป็นผู้ทำรัฐประหาร ปรามกบฏ และครั้งล่าสุดก่อนสงครามเอเซียบูรพาเป็นผู้นำประเทศเข้าทำสงครามกับฝรั่งเศส ที่อินโดจีน ควดยเหตุนี้ จอมพลแปลก พิบูลสงคราม จึงอยู่ในฐานะที่เป็นวีระบุรุษของชาติเช่นเดียวกับวีระบุรุษของชาติต่าง ๆ ในเอเชียอาคเนย์ในขณะนั้นที่ต่อสู้เพื่อเอกราชจนเป็นวีระบุรุษ

เหตุการณ์วันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 (ค.ศ. 1941) ซึ่งให้เห็นถึงอำนาจและอิทธิพล ของจอมพลแปลกอย่างเห็นได้ชัด การที่เอกอัครราชทูตผู้บัญชาการยื่นขอเสนอให้ประเทศไทยให้ทาง

⁷ "พระราชบัญญัติให้อำนาจในการเตรียมการป้องกันประเทศ พุทธศักราช 2484," ราชกิจจานุเบกษา, 58 (6 ธันวาคม 2484), 1745-1747.

⁸ "พระราชบัญญัติมอบอำนาจให้รัฐบาลในภาวะคับขัน พุทธศักราช 2484," ราชกิจจานุเบกษา, 58 (6 ธันวาคม 2484), 1748-1750.

ผ่านแก๊งกองทัพญี่ปุ่น และขอคำตอภายใน 2 ชั่วโมงจาก พลตำรวจโท อุดม อุดมเกษจรัส รองนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีสั่งราชการแทนนายกรัฐมนตรี และ นายคิเรก ชัยนาม ฝ่ายไทยไม่สามารถให้คำตอแก่ญี่ปุ่น โดยอ้างว่าต้องรอนายกรัฐมนตรีซึ่งขณะนั้นไปราชการชายแดน และมีการเรียกประชุมคณะรัฐมนตรี แต่ที่ประชุมก็ไม่อาจลงมติได้ การประชุมครั้งนี้เพื่อช่วยแก้ปัญหา แต่ก็ไม่สามารถตัดสินใจ นอกจากรอนายกรัฐมนตรี แม้ว่า นายพลตำรวจโท อุดม อุดมเกษจรัส ซึ่งเป็นรองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีสั่งราชการแทนนายกรัฐมนตรีแล้วก็ตาม ขอมแสดงให้เห็นว่า นายกรัฐมนตรีมีอำนาจและอิทธิพลเหนือคณะรัฐมนตรี

คณะรัฐมนตรีในขณะนั้นประกอบด้วย

นายกรัฐมนตรี	จอมพลแปลก พิบูลสงคราม
รัฐมนตรีว่าการกระทรวง	
การคลัง	หลวงประดิษฐมนูธรรม (นายปรีดี พนมยงค์)
กลาโหม	พลโท มังกร พรหมโยธี
ต่างประเทศ	นายคิเรก ชัยนาม
เศรษฐกิจ	พลตรี พระบริภัณฑ์บุททกิจ
ศึกษาธิการ	พลเรือโท หลวงสินธุ์สงครามชัย
เกษตร	พลอากาศตรี พระเวชยันต์รังสฤษดิ์
มหาดไทย	พันเอก หลวงเชวงศักดิ์สงคราม
คมนาคม	พันตรี หลวงโกวิทอภัยวงศ์ (นายทอง อภัยวงศ์)
ยุติธรรม	นาวาเอก หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์
รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวง	
กลาโหม	พลตรี หลวงเสรีเริงฤทธิ์
การคลัง	หลวงนฤเบศร์มานิต
การต่างประเทศ	หลวงวิจิตรวาทการ
เศรษฐกิจ	หลวงชำนาญนิติเกษตร
ศึกษาธิการ	พันเอก ประยูร ภมรมนตรี
เกษตร	หลวงเกษสินทวงศ์

มหาดไทย

พลตำรวจโท หลวงอภุชเวสธร และ

ขุนสมาหารทิศะคดี

คมนากรม

นายวิลาศ โอสถานนท์

รัฐมนตรีที่ไม่ได้ว่าการหรือช่วยว่าการ

พลตรี หลวงเกรียงศักดิ์พิชิต

พลเรือตรี หลวงนาวาวิจิตร

พันเอก หลวงสฤษดิ์ยุทธศิลป์

นาวาอากาศเอก หลวงกาจสงคราม

พลเรือตรี หลวงสังวรยุทธกิจ⁹

ครั้นประเทศไทยตกอยู่ในภาวะสงคราม อำนาจของจอมพลแปลก พิบูลสงคราม จึง
 เกิดขาดและเป็นเหตุการยิ่งขึ้น เพียง 3 วันหลังจากที่ญี่ปุ่นรุกรานไทย จอมพลแปลก
 พิบูลสงครามไคลงนามในความตกลงที่จะร่วมมือทางทหารกับญี่ปุ่น เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม
 พ.ศ. 2484 (ค.ศ. 1941) ก่อนที่จะลงนามในความร่วมมือกับญี่ปุ่น จอมพลแปลก พิบูลสงคราม
 ได้พยายามชักชวนคณะรัฐมนตรีให้ความร่วมมือกับญี่ปุ่นมากขึ้น เนื่องจากเผด็จการอย่าง
 ไกลชิด และคิดว่าเป็นการดีที่สุดที่จะร่วมมือเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น มิฉะนั้นญี่ปุ่นจะไม่เชื่อในความ
 ชื่อสัตย์ของไทย นายกรัฐมนตรีได้แจ้งต่อที่ประชุมว่า ไคล้ตกลงเรื่องนี้กับญี่ปุ่นแล้ว และได้นัด
 เอกอัครราชทูตญี่ปุ่นให้ไปพบที่ทำเนียบภายในหนึ่งชั่วโมง เพียงครึ่งชั่วโมงให้หลัง เอกอัคร-
 ราชทูตญี่ปุ่นก็มาพบที่ทำเนียบ และได้ลงนามกับนายกรัฐมนตรี ทั้ง ๆ ที่ได้รับการคัดค้าน

⁹ หลวงวิจิตรวาทการ, "เมืองหลังฉากประกาศสงคราม," ทูตอง, (พระนคร:
 มงคลการพิมพ์, 2513), หน้า 13.

จากหลวงประดิษฐมนูธรรม¹⁰

เกี่ยวกับความตกลงวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ.2484 (ค.ศ.1941) ที่นายกรัฐมนตรี ได้ลงนามกับญี่ปุ่นนี้ หลวงวิจิตรวาทการ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศได้ เปิดเผยให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทราบเมื่อวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ.2484(ค.ศ.1941) เป็นความลับคราวเสนอสัญญา ที่ได้ลงนามระหว่างไทยกับญี่ปุ่นเมื่อวันที่ 21 ธันวาคม ได้กล่าวว่า ข้อความตกลงเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม ที่ยอมให้ญี่ปุ่นผ่านไปเฉย ๆ นั้น ข้อตกลงนั้น พวกสมาชิกสภาไม่พอใจ รัฐบาลจึงได้ตกลงในข้อตกลงฉบับใหม่เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ.2484 (ค.ศ.1941) เป็นการตกลงเข้าร่วมมือกับญี่ปุ่น¹¹ ครั้นสงครามสงบแล้ว หลวงวิจิตรวาทการได้เขียนเบื้องหลังการประกาศสงคราม ความตอนหนึ่งกล่าวว่า

หนังสือความตกลงที่ลงนามกันเมื่อเช้าวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ.2484 มีข้อความสั้น ๆ เพียง 3 ข้อสาระของข้อ 2 มี อยู่ว่า เจาหนาทฝ่ายทหารของทั้งสองประเทศจะปรึกษากันหรือทำ ความตกลงกันในรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องกองทัพญี่ปุ่นผ่านแดน ฉะนั้น ในทันทีที่ลงนามในข้อตกลงนี้แล้ว ทั้งสองฝ่ายก็แต่งตั้งนาย ทหารชั้นผู้ใหญ่เพื่อประชุมปรึกษาเรื่องรายละเอียดต่อไป เริ่ม ประชุมกันตั้งแต่ก่อนเย็นวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ.2484 และประชุม กันอีกในวันที่ 9 เพื่อทูลความตกลงในรายละเอียดต่าง ๆ เรียบ รอยจนได้ เตรียมพิมพ์ขอตกลงพร้อมสรรพ นึกหมายจะลงนามกัน

¹⁰ นายฉันทนา [มาลัย ชูพินิจ] เลขาธิการฯ, หน้า 36 และคำให้การในศาลฎีกาของ พล.ต.อ.อดุล เกษจรัส ในฐานะพยานโจทก์คดีฟ้อง จอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นอาชญากรสงคราม ไทยใหม่ (14 มีนาคม พ.ศ.2489) ที่กล่าวว่า การประชุมคณะรัฐมนตรีวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ.2484 รัฐมนตรีส่วนมากเห็นควรเข้าร่วมกับญี่ปุ่น แต่ นายปรีดี พนมยงค์ คัดค้าน.

¹¹ สภาผู้แทนราษฎร, รายงานการประชุมครั้งที่ 4/2484 (วันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ.2484) การประชุมลับ หน้า 63-64.

ในวันที่ 10 ธันวาคม แต่เมื่อถึงเวลานัดหมาย ฝ่ายญี่ปุ่นไม่มาลงนาม กรรมการฝ่ายไทยเที่ยวความหาตัวก็ไม่ยอมให้พบ แต่อีกทางหนึ่ง เอกอัครราชทูตญี่ปุ่นไคนำร่างสัญญาารวมมือไปยื่นต่อนายกรัฐมนตรี ขอให้หยุดความตกลงกันใหม่ คือหมายความว่าไปกลับไปไซ้แผ่นที่หนึ่งที่ญี่ปุ่นเคยเสนอมาเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม ภายเหตุนี้จึงได้มีการเรียกประชุมคณะรัฐมนตรีในเช้าวันที่ 11 ธันวาคม คณะรัฐมนตรีซึ่งมีทั้งหมด 24 คนไปประชุมเพียง 22 คน ขาดหลวงกาจสงคราม และหลวงสังวรณยุทธกิจ ซึ่งเป็นรัฐมนตรี¹² การประชุมครั้งนี้นับว่าเป็นครั้งสำคัญมาก เพราะไทยจะตองออกจากความเป็นกลางไปเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น นายกรัฐมนตรีได้แจ้งให้ที่ประชุมทราบว่า เอกอัครราชทูตญี่ปุ่นไคยื่นขอเสนอมาใหม่ เพราะเห็นว่าขอตกลงเรื่องกันแค่นั้นทำกันแล้วนั้นไม่มีหลักฐานมั่นคงพอ จึงขอให้ทำขึ้นใหม่ในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีได้พิจารณาปรึกษา และแลกเปลี่ยนความเห็นกันโดยละเอียด แต่ไม่มีใครสักคนเคียวที่จะแสดงความเห็นชอบด้วย ในที่สุด ทุกคนเห็นว่าจำเป็นจะต้องรับข้อเสนอใหม่ของญี่ปุ่นโดยเห็นว่าไม่มีทางเลือกเลย หากว่าไทยไม่รับข้อเสนอนี้ อาจจะเกิดการกันขึ้น เพราะฉะนั้นทหารญี่ปุ่นเขา

¹²หลวงสังวรณยุทธกิจ ยศขณะนั้นเป็น นาวาเอก มีตำแหน่งเป็นรัฐมนตรี และเป็นผู้บังคับการเรือรบหลวงศรีอยุธยา เป็นผู้บังคับกองเรือพิเศษ ปืนหนัก เรือตอร์ปิโด เรือค้ำน้ำ เมื่อคณะผู้แทนญี่ปุ่นยื่นขอเสนอต่อคณะรัฐบาลไทย และขณะที่คณะรัฐบาลยังคัดสินใจอะไรไม่ได้เพราะนายกรัฐมนตรีไม่อยู่ นาวาเอก หลวงสังวรณยุทธกิจ หรือ สังวร สุวรรณชีพ ได้รู้สึกเป็นห่วงเรือรบที่จอดอยู่ในลำน้ำ จึงขออนุญาตไปเตรียมเรือ ได้เขียนเล่าไว้ตอนหนึ่งว่า

การที่เราคัดสินใจเคลื่อนเรือรบออก ก็เพราะเราต้องเตรียมเรือให้อยู่ในฐานะรบในทะเลมากกว่าจะนอนตายอยู่ในลำน้ำ ขณะที่แล่นลงไปตามลำน้ำเจ้าพระยา ก็เร่งความเร็วที่จะออกปากน้ำให้เร็วที่สุด และก็สั่งพุนักงานวิทยุให้ฟังการกระจายเสียงของรัฐบาลที่จะสั่งคัดสินอย่างไรไว้...

จาก หนังสือ พล.ร.ท.สังวร สุวรรณชีพ เขียนเล่าโดย พล.ร.ท.สังวร เอง หน้า 111-2 (พระนคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2516) (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม พ.ศ.2516).

มาคุ้มเมือง ในที่สุด นายกรัฐมนตรีเป็นผู้ลงนามกับเอกอัครราช
ทูตญี่ปุ่นเมื่อวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2484¹³

จากหลักฐานฝ่ายญี่ปุ่นที่กล่าวมาแล้วในบทก่อนที่ว่า จอมพลแปลก พิบูลสงครามให้คำ
มั่นสัญญาไว้กับญี่ปุ่นคราวกรณีพิพาทอินโดจีน ว่าไทยจะร่วมมือกับญี่ปุ่นในทางทหาร แม้จะให้
คำมั่นเพียงคำพูด ญี่ปุ่นก็มั่นใจว่าไทยจะต้องรักษาคำมั่นนั้น หลังจากทีช่องทางให้กองทัพญี่ปุ่นผ่าน
แล้ว เอกอัครราชทูตญี่ปุ่นชื่อ นายเทอิจิ ทสึโบกามิ (Teiji Tsubokami) ก็คงจะต้องคาด
คั้นให้นายกรัฐมนตรีทำความเข้าใจให้มั่นโดยรายละเอียดตาม ประกอบกับคณะรัฐมนตรีส่วนใหญ่
คงจะมีความเห็นว่า ไทย ๆ ไทยก็ร่วมมือกับญี่ปุ่นแล้วก็ควรร่วมมือให้เต็มที่ และในขณะนั้น
การรบรุกของญี่ปุ่นเป็นไปอย่างไถ่ผล ความพินาศของอ่าวเพิร์ลซึ่งเป็นที่ตั้งของฐานทัพอเมริกัน
ทำให้สหรัฐอเมริกาต้องหยุดชงักไปนาน เปิดโอกาสให้ญี่ปุ่นรุกเข้าไปในประเทศต่าง ๆ ใน
เอเชียอาคเนย์ และการที่ญี่ปุ่นจมเรือประจัญบานมีชื่อของอังกฤษที่อ่าวชายฝั่งมลายูคาน
ตะวันตก 2 ลำ มีส่วนทำให้คณะรัฐมนตรีส่วนใหญ่เห็นผลเลิศในการเข้าร่วมมือกับญี่ปุ่น และ
ข้อเสนอของญี่ปุ่นที่จะให้คืนแคว้นไทรโยนั้น สนับสนุนความรู้สึกทางชาตินิยมของจอมพลแปลก
พิบูลสงครามและรัฐมนตรีบางคนที่มีนโยบาย "รวมไทย" ด้วยเหตุนี้ เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม
พ.ศ. 2484 (ค.ศ. 1941) ไทยจึงตกลงใจออกจากความเป็นกลางในที่สุด

บุคคลสำคัญที่มีความคิดเห็นไม่ตรงกับจอมพลแปลก พิบูลสงคราม คือ นายปรีดี
พนมยงค์ นอกจากจะมีนโยบายต่างประเทศไม่ตรงกันแล้ว นายปรีดี พนมยงค์ยังไม่เห็นด้วย
กับจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ในทางเศรษฐกิจการคลังอีกด้วยถึงที่ นายทวี บุญยเกษตร เขียน
เล่าว่า

ครั้นต่อมา จะเป็นวันที่เท่าไรข้าพเจ้าจำไม่ได้ แต่เข้าใจว่า
ระหว่างวันที่ 10-12 ธันวาคม หรือใกล้เคียง แต่ที่แน่ใจนั้นก็
ภายหลังที่รัฐบาลโคเซ็นสัญญายอมให้ทหารญี่ปุ่นผ่านประเทศไทย
ได้ไม่กี่วัน รัฐบาลญี่ปุ่นก็ได้เริ่มเจรจาขอเงินจากไทยเป็น

¹³ หลวงวิจิตรวาทการ, เรื่องเดิม, หน้า 20-22. -

งวดแรก เพื่อใช้จ่ายในกิจการของทหารญี่ปุ่น นายปรีดี พนมยงค์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังได้เสนอความเห็นต่อที่ประชุม คณะรัฐมนตรีว่า การที่จะให้รัฐบาลญี่ปุ่นกู้เงินไปเพื่อใช้จ่ายใน กิจการทหารของเขานั้น เขาใจว่าคงจะไม่คุ้มแต่เพียงจำนวนนี้ แต่จะต้องขอกุม่าอีกเรื่อยๆ ไม่มีที่สิ้นสุดตามความจำเป็นในทาง ทหารของเขา หากเราใหญ่จะต้องพิมพ์ธนบัตรเพิ่มขึ้น ซึ่งจะทำให้ มีชนบัตรหมุนเวียนในท้องตลาดมากขึ้นอย่างรวดเร็ว จะเป็น ผลเสียในทางเศรษฐกิจ คือจะทำให้เกิดเงินเฟ้อ (inflation) จึงเห็นควรให้ทหารญี่ปุ่นพิมพ์ ธนบัตรของเขาไปใช้เองในกองทัพ ของเขา เรียกว่า ธนบัตรผู้รุกราน (Invasion notes) จะดีกว่า ทั้งนี้เพื่อว่าเมื่อสงครามเสร็จสิ้นลงแล้ว เราจะได้ประกาศ ยกเลิกธนบัตรเหล่านั้นเสีย หากทำโคเชนนี้ เมื่อเสร็จสิ้นสงคราม แล้ว การเงินและการเศรษฐกิจของประเทศก็จะได้ไม่ถูกกระทบ กระเทือน และไม่เกิดเงินเฟ้อขึ้น นายกรัฐมนตรีได้กล่าวแย้งว่า การที่จะปฏิบัติตามความเห็นและคำขอเสนอของรัฐมนตรีว่าการ กระทรวงการคลังนั้น แม้จะเป็นการป้องกันมิให้เกิดเงินเฟ้อขึ้นได้ ก็ตาม แต่ก็เท่ากับเป็นการแสดงว่าเราได้เสียเอกราชและอธิปไตย ไปแล้ว จึงไม่เห็นด้วย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังจึงได้ แถลงคานว่า ก็การที่เรายอมให้ทหารญี่ปุ่นเข้ามาอยู่คุ้มบ้านคุ้ม เมือง และทำอะไรก็ตาม ๆ นั้น ไม่ใช่แปลว่าเราได้เสียเอกราช และอธิปไตยไปแล้วคุณหรือ ในเรื่องนี้ รู้สึกว่า ได้มีการถกเถียง กันอย่างรุนแรงระหว่างนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวง การคลัง แต่ในที่สุด นายกรัฐมนตรีก็คงยืนยันในความเห็นที่จะ ให้กองทัพญี่ปุ่นยืมเป็นเงินบาท โดยพิมพ์ธนบัตรออกใช้เพิ่มเติมให้ มากขึ้นตามความจำเป็น¹⁴

การที่จอมพลแปลก พิบูลสงคราม และ นายปรีดี พนมยงค์ มีความคิดเห็นไม่ตรงกัน ดังกล่าว เป็นจุดเริ่มต้นของความแตกแยกของผู้นำฝ่ายทหารและผู้นำฝ่ายพลเรือน หลังจากที่ นายกรัฐมนตรีได้ลงนามในความตกลงร่วมเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นทั้งการรุกและการป้องกันเมื่อ

¹⁴ทวี บุญยเกษตร, "ข้อเท็จจริงเพิ่มเติมเกี่ยวกับเหตุการณ์ในประเทศไทยในระหว่าง สงครามโลกครั้งที่ 2," อ้างถึงใน คิเรก ชัยนาม, ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2, หน้า 357-8.

วันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ.2484 (ค.ศ.1941) แล้ว ในวันที่ 14 ธันวาคม พ.ศ.2484 (ค.ศ.1941) รัฐบาลได้ทำสัญญาตกลงกับญี่ปุ่นมีใจความว่า กองทัพญี่ปุ่นและกองทัพไทยจะทำการรวมยุทธศอกกองทัพเข้าศึกในพม่า โดยแบ่งหน้าที่กันปฏิบัติ¹⁵

ต่อมา จอมพลแปลก พิบูลสงคราม พยายามรวมอำนาจในกิจการสำคัญไว้ในอำนาจ เช่น กระทรวงกลาโหม และกระทรวงการต่างประเทศ เพื่อให้การสั่งการสะดวกยิ่งขึ้น โดยมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ พลโท มังกร พรหมโยธี เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม และ นายดิเรก ชัยนาม เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ตั้งแต่วันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ.2484¹⁶ (ค.ศ.1941) นอกจากรวมอำนาจไว้กับตัวแล้ว จอมพลแปลก พิบูลสงคราม ยังได้พยายามปัดผู้ที่มีนโยบายไม่สอดคล้องกับตนออกนอกวิถีทางการเมืองอีกด้วย โดยการปรับปรุงคณะรัฐมนตรี ให้ นายปรีดี พนมยงค์ พ้นจากตำแหน่ง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ไปเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และให้ นายวิลาศ โอสถานนท์ พ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงคมนาคม

คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ซึ่งผู้แทนราษฎรได้ลงมติแต่งตั้งคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เมื่อวันที่ 4 สิงหาคม พ.ศ.2480 (ค.ศ.1937) ประกอบด้วย

1. พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา เป็นประธาน
2. นาวาอากาศเอก เจ้าพระยามรราช (ปั้น สุขุม)
3. พลเอก เจ้าพระยาพิชเชนทรโยธิน (อุม อินทรโยธิน)

¹⁵ สังข์ พัทธินัย, ความหนักในกรุงซัง (พระนคร: คลังวิทยา, 2499), หน้า 537.
"สำเนาคำฟ้องจอมพล แปลก พิบูลสงคราม, เมื่อวันที่ 12 มกราคม พ.ศ.2489..."

¹⁶ สภาผู้แทนราษฎร, รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 3/2484 (วันที่ 16 ธันวาคม 2484). "พระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ทั้งและแต่งตั้งคณะรัฐมนตรี," หน้า 45-46.

ต่อมา เจ้าพระยามรราชถึงแก่อสัญกรรมและยังไม่มีกรรมการแต่งตั้งซ่อม เจ้าพระยาพิชัยนทรโยธินทรภาพ สุขภาพไม่สมบูรณ์ เวลานี้ ประเทศไทยเข้าอยู่ในสถานะสงคราม การต่าง ๆ ของรัฐควรได้รับการพิจารณารอบคอบยิ่งขึ้น สมควรตั้งซ่อมบุคคลผู้มีความเหมาะสมเข้าร่วมในคณะผู้สำเร็จราชการ จอมพลแปลก พิบูลสงคราม เสนอบุคคลสำคัญ 2 คนให้สภา เลือก คือ พลโท พระยาพหลพลพยุหเสนา และ นายปรีดี พนมยงค์ ถ้านายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้สำเร็จราชการ ก็ให้พ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง¹⁷ ในการประชุมสภา ฯ เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2484 (ค.ศ. 1941) ครั้งนี้ พลโท พระยาพหลพลพยุหเสนา ขอดอนตัวออกจากการแข่งขัน จึงอาจเป็นไปได้ที่ จอมพลแปลก พิบูลสงคราม พลโท พระยาพหลพลพยุหเสนา และ นายปรีดี พนมยงค์ คงรู้เรื่องนี้ก็ก่อนที่จะมีคำสั่งนี้ โดยการวางแผนให้ พลโท พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นหุ่นเชิดถูกเสนอเป็นคู่แข่งของนายปรีดี พนมยงค์ ในตำแหน่งนี้ และพลโท พระยาพหลพลพยุหเสนาก็ดอนตัวในที่สุด เหลือนายปรีดี พนมยงค์ คนเดียวที่จะได้รับการแต่งตั้งโดยอัตโนมัติ การดำเนินการดังกล่าวจึงเป็นที่สงสัยว่าเป็นการดำเนินการของจอมพลแปลก พิบูลสงคราม และนายปรีดี พนมยงค์ เพื่อรักษาเอกราชของประเทศ โดยให้นายปรีดี พนมยงค์ดำเนินการต่อต้านญี่ปุ่นได้สะดวกยิ่งขึ้น เป็นการเริ่มขบวนการเสรีไทย เพราะจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ทราบดีว่า นายปรีดี พนมยงค์ เป็นหัวแรงสำคัญในการต่อต้านก๊กคานการเข้ามาของญี่ปุ่น กวดยเหตุนี้เมื่อพลโท พระยาพหลพลพยุหเสนาดอนตัว ที่ประชุมจึงลงมติเห็นชอบให้ นายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ด้วยคะแนนเสียง 71 ต่อ 1¹⁸ ต่อมา นายปรีดี พนมยงค์ มีหนังสือถึงประธานสภาฯ ว่า คนได้รับแต่งตั้งเป็นผู้สำเร็จราชการ และขอลาออกจากการ

¹⁷ เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

¹⁸ สภาผู้แทนราษฎร, รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร, ครั้งที่ 3/2484 (วันที่ 16 ธันวาคม 2484), "การตั้งซ่อมผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เพิ่มเติม" หน้า 46-49.

เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทสอง วันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ.2484 (ค.ศ.1941) จึงมีพระบรมราชโองการแต่งตั้งให้ พลตรีเอก เพียรเลิศ บริภัณฑ์ยุทธกิจ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐการ มาเป็น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังแทน นายปรีดี พนมยงค์ อีกตำแหน่งหนึ่ง

ต่อมา วันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ.2484 (ค.ศ.1941) ไทยกับญี่ปุ่นได้ตกลงลงนามในสัญญาใหม่ มีชื่อว่า "กติกาสัญญาพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น" ความสำคัญของสัญญามีดังนี้

1. ประเทศญี่ปุ่นกับประเทศไทยสถาปนาพันธไมตรีระหว่างกันและกันตามมูลฐานที่ต่างฝ่ายต่างเคารพเอกราช และอธิปไตยแห่งกันและกัน

2. ในกรณีที่ประเทศญี่ปุ่นหรือประเทศไทยอยู่ในการขัดกันทางอาชุกับประเทศภายนอก จะเป็นประเทศเดียวหรือหลายประเทศก็ตาม ประเทศไทยหรือประเทศญี่ปุ่นจะเข้าข้างภาคีอีกฝ่ายหนึ่งในฐานะที่เป็นพันธมิตรทันที และจะให้ความช่วยเหลือแก่ภาคีนั้นด้วยบรรดาปัจจัยของคนในทางการเมือง เศรษฐกิจ และการทหาร

3. รายละเอียดเกี่ยวกับการปฏิบัติตามข้อ 2. จะได้กำหนดด้วยความตกลงร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจแห่งประเทศญี่ปุ่นและประเทศไทย

4. ในกรณีสงครามซึ่งกระทำร่วมกัน ประเทศญี่ปุ่นและประเทศไทยรับรองว่าจะไม่ทำสัญญาสงบศึก หรือสันติภาพ นอกจากจะได้อำนาจความตกลงร่วมกันโดยบริบูรณ์

5. กติกาสัญญานี้จะได้เริ่มใช้ตั้งแต่วันลงนามเป็นต้นไป กติกาสัญญาจะมีกำหนดอายุ 10 ปี ภาคีทั้งสองฝ่ายจะได้ปรึกษาหารือกันในเรื่องการต่ออายุกติกาสัญญานี้ในเวลาไม่ควรก่อนกำหนดวันสิ้นกำหนดอายุดังกล่าวแล้ว¹⁹

กติกาสัญญานี้ยังมีข้อกำหนดความเข้าใจกันเป็นความลับ ภาคผนวกกติกาสัญญาพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับญี่ปุ่น มีสาระอยู่ 3 ข้อด้วยกัน คือ

¹⁹กติกาสัญญาพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น (โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
วิชาธรรมศาสตร์และการเมือง, ประสิทธิ์ ดุลิกานนท์ ผู้พิมพ์โฆษณา วันที่ 22 ธันวาคม 2484.

1. ประเทศญี่ปุ่นจะร่วมมือกับประเทศไทยเพื่อประสิทธิผลการเรียกคืนบัณฑิตคืนแดน
ของประเทศไทย

2. โดยที่สถานะสงครามมีอยู่แล้วระหว่างประเทศญี่ปุ่นฝ่ายหนึ่ง กับสหรัฐอเมริกา
และบริเตนใหญ่ฝ่ายหนึ่ง ประเทศไทยจะได้ให้ความช่วยเหลือประเทศญี่ปุ่น ตามที่บัญญัติไว้ใน
ข้อ 2 แห่งกติกาสัญญาพันธมิตรโดยทันที เป็นที่เข้าใจกันว่า ความช่วยเหลือรวมทั้งกับ
การร่วมมือทางฝ่ายประเทศไทย ดังที่เข้าใจในวรรคที่หนึ่งแห่งความตกลงฉบับวันที่ 8 เดือนนี้

3. รัฐบาลทั้งสองฝ่ายยอมรับนับถือว่า ข้อความในความตกลงฉบับวันที่ 8 เดือนนี้
กติกาสัญญาพันธมิตร และข้อกำหนดความเข้าใจกันนั้นครบถ้วนแล้ว จึงตกลงกันยกเลิก
ความตกลงเช่นนั้นตั้งแต่วันที่ 11 ของกติกาสัญญาพันธมิตรเป็นต้นไป และจะไม่โฆษณาความตกลง
ดังกล่าวแล้วในภายหน้า²⁰

รัฐบาลไคโร กติกาสัญญาและภาคผนวกฉบับดังกล่าวเสนอแก่ที่ประชุมสภา ทราบ
อย่างเป็นทางการลับ เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2484 (ค.ศ. 1941) หลวงวิจิตรวาทการ
รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ชี้แจงแก่สภา ว่า

...ทุก ๆ ท่านยังคงจะจำได้ว่า ข้อตกลงซึ่งเราได้ลงนามใน
วันที่ 8 นั้น พวกเราเองก็ไม่พอใจ ข้าพเจ้ายิ่งจำได้ถึงภาพการ
พิจารณาข้อตกลงอันนั้นในสภา นั้น เป็นภาพที่เศร้าสลด เพราะ
เหตุนี้ รัฐบาลจึงได้ลงนามในความตกลงอีกฉบับหนึ่ง เมื่อวันที่ 11
เดือนธันวาคม ตามความตกลงที่ทำกันเมื่อวันที่ 11 เดือนธันวาคม
นั้น เป็นความตกลงที่เปลี่ยนรูปไปจากความตกลงที่ทำแล้วเมื่อวันที่
8 เป็นอันมาก คือไม่เพียงแต่เราจะยอมให้กองทัพญี่ปุ่นเข้ามา
เราโคกกลงใจในความสำคัญยิ่งก็อยู่ในการร่วมมือกับญี่ปุ่น ข้อความ
ในความตกลงที่ได้ลงนามกันในวันที่ 11 นั้น รัฐบาลยังมีใ้เสนอ
ต่อสภานี้ เหตุใดจึงไม่ให้นำเสนอ ก็เพราะเหตุว่าเมื่อได้ลงนามใน

²⁰ ข้อกำหนดความเข้าใจกันเป็นความลับ, (โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์
และการเมือง, ประสิทธิ์ ลุคิตานนท์ ผู้พิมพ์โฆษณา, วันที่ 22 ธันวาคม 2484).

ข้อสัญญาวันที่ 11 นั้นแล้ว ทางฝ่ายญี่ปุ่น คือเอกอัครราชทูตเอง ก็ไต่มาชี้แจงต่อกระทรวงการต่างประเทศว่า ขอความตกลงที่ ไคลงนามเมื่อวันที่ 11 เรื่องการรวมมือกับญี่ปุ่นนั้นให้ถือเป็นการ ชั่วคราว ยังไม่ถือว่าเป็นข้อสัญญาที่ถูกต้องงอกิจ ถ้าทำกันใหญ่ตกลง แล้ว ก็จะต้องทำเป็นพิธีการใหญ่กว่าเมื่อวันที่ 11 นอกจาก นั้น ทางฝ่ายญี่ปุ่นยังไต่เปิดเผยให้กระทรวงการต่างประเทศทราบ เป็นความลับ ซึ่งเขาพูดก็จริงว่าทุก ๆ ทานก็จะไต่ถือเป็นการลับควย คือเขวมานอกว่า รูปรางสนธิสัญญาที่ไคลงนามเมื่อวันที่ 11 นั้น และไต่ทำกันอยู่เป็นวิธีที่ทั่วกันกับแมนจูก เพราะฉะนั้น เขาขอให้รับแบบสนธิสัญญาอีกขอหนึ่ง ซึ่งเป็นอย่าง เกี่ยวกันที่เขาทำกับประเทศเยอรมันนี้ ก็เมื่อเราไต่รับขอเสนอ ซึ่งน่าจะรู้สึกว่าเป็นเกียรติยศอย่างนี้ เราก็คงลงไต่จะทำกันใหม่ คือไต่ให้เป็นไปตามแบบสนธิสัญญาซึ่งญี่ปุ่นไต่ทำกับเยอรมันนี้ ทาง ญี่ปุ่นเขาไต่ถามการที่เขาทำสนธิสัญญาความแบบนี้กับเรานั้น เขาหวังใจว่าคงจะเป็นกรณีเกี่ยวกับขอระวางสงสัยของเราว่า ญี่ปุ่น จะทำกับเราอย่างแมนจูก ขอความเหล่านี้เป็นขอความที่จะ เปิดเผยออกไปไมไต่ นอกจากเป็นเหตุเขาไต่กันระหว่างกระทรวง การต่างประเทศกับเอกอัครราชทูตญี่ปุ่น... 21

รัฐบาลเสนอหนังสือ 3 เล่มแก่สมาชิกสภา คือ

1. หนังสือกติกาสัญญาพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น เป็นเล่มที่เปิดเผยไต่
2. ข้อกำหนดความเข้าใจกันเป็นความลับ ภาคผนวกกติกาสัญญาพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น
3. หนังสือแลกเปลี่ยน

²¹สภาผู้แทนราษฎร, รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 4/2484 (วันที่ 23 ธันวาคม 2484) "กรณีรัฐบาลไต่ทำความตกลงกับรัฐบาลญี่ปุ่น," หน้า 63-64.

หลวงวิจิตรวาทการได้วิงวอนให้สมาชิกสภา ช่วยเก็บ "ข้อกำหนดความเข้าใจกัน เป็นความลับ" ให้เป็นความลับด้วย โดยกล่าวว่า

...ขอได้โปรดระมัดระวังต่อไป ถ้าหากปรากฏว่าหนังสือไปตก หล่นอยู่ในที่ใด ความเสียหายจะบังเกิดแก่ฝ่ายเรา 2 ประการ ประการที่หนึ่ง ประเทศอื่น ๆ เขาอาจจะหมกมุ่นความเชื่อถือใน ประเทศเราก็คือ ประการที่ 2 หนังสือเหล่านี้ถ้าหากวาทกไป ถึงมีชุมชนต่างชาติแล้ว อาจจะทำให้โครงการของเราในอนาคต นั้นเสื่อมเสียไปก็²²

สมาชิกสภา ผู้หนึ่งเสนอให้สภาเรียกหนังสือฉบับที่เป็นความลับคืนไปเพื่อความ ปลอดภัยของประเทศชาติ ที่ประชุมเห็นชอบด้วย ในการประชุมลับครั้งนี้ นายศิริ บำเพ็ญอยู่ ผู้แทนจังหวัดชัยนาท โศกสยและถามว่า

ประเทศญี่ปุ่นจะร่วมมือกับประเทศไทยเพื่อประสิทธิการุ เรียก คืนบรรดาที่ดินแดนของประเทศไทยในซอหนึ่ง ชาวเจ้าใครทรวบ ว่า ประสิทธิภาพหรือการร่วมมืออย่างหนึ่ง และคำว่าดินแดน ของประเทศไทยอย่างหนึ่ง คำว่า ดินแดนของประเทศไทย หมายความว่าดินแดนประวัติศาสตร์ หรือดินแดนที่ไทยตั้งใจ ดำเนินการมาแล้วแต่ไม่สำเร็จ หรือหมายความว่าดินแดนประเทศ ไทยทั้งหมดตั้งแต่โบราณที่เราเป็นประวัติศาสตร์เป็นหลักฐาน อีก ประการหนึ่ง ญี่ปุ่นประกาศสงครามกับ เอ.บี.ซี.อี. ประเทศไทย จะประกาศสงครามกับประเทศเหล่านั้นหรือไม่²³

หลวงวิจิตรวาทการ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศได้ตอบเกี่ยวกับ คำว่าดินแดนของประเทศไทยว่า²⁴

²² เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

²³ เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

²⁴ เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

...ข้อความนี้เท่าที่เราพูดจาปรึกษากัน ก็เป็นที่เข้าใจกันว่า ถ้า การครั้งนี้เป็นผลสำเร็จ คินแดนที่เราเสียไปนั้นตามหลักการเราก็ควรจะได้ทั้งหมด แต่จะโคสติกแคไหน ชาวเราก็ไม่สามารถจะ ให้ความมันแก่ทานในทันที...

ส่วนเรื่องที่ว่าไทยจะประกาศสงครามหรือไม่นั้น หลวงวิจิตรวาทการตอบว่า

ทหารญี่ปุ่นเขาบอกว่าเราจะประกาศสงครามหรือไม่ และจะ ถอนทัพหรือไม่นั้น เขาปล่อยให้อยู่ในดุลยพินิจของเรา เมื่อเรา รวมกับเขาอย่างเต็มที่แล้ว เขาก็พอใจ เราก็คอยคุกเหตุการณ์ ไป แต่คิดว่าถ้ามีเหตุการณ์ที่จำเป็นของทำเช่นนั้น โอกาสนั้นเรา จะของทำ... ส่วนปัญหาที่ว่าเราจะเข้าในเพลาสัมพันธ์หรือไม่นั้น ชาวเราก็คิดว่าสมาชิกทุกคนที่อยู่ในที่นี้คงจะเห็นพร้อมกันว่า เมื่อ เราได้ก้าวมาถึงขั้นนี้ เราก็คควรจะไป รัฐบาลโลกกำลัง พิจารณาในเรื่องนี้อยู่เหมือนกัน

เกี่ยวกับคินแดนที่ไทยจะได้คืน รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ได้ ตอบสมาชิกต่อไปนี้ว่า

...คือเท่าที่พูดกันแล้ว ชาวเราารู้สึกว่าฝ่ายฝรั่งเศส เข้าใจ เหมือนกันว่า คินแดนที่เราจะของ เรียกคืนมานั้นไม่เฉพาะแต่ คินแดนที่เราจะโคจากอังกฤษ แต่เป็นคินแดนที่เราเสียไปทั้งหมด และตามที่ได้พูดกันเป็นส่วนตัวนั้น ทางฝ่ายญี่ปุ่นก็มีความเห็น เป็นอย่างเดียวกันกับที่ชาวเราเชื่อ²⁵

หลวงวิจิตรวาทการให้ความมั่นใจแก่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรว่า หากไทยร่วมมือกับ ญี่ปุ่นในการทำสงครามครั้งนี้ ไทยจะได้คินแดนที่เสียแก่อังกฤษและฝรั่งเศสคืนมา ซึ่งเป็นการ คาคการณไว้มากเกินไป เพราะผลของการร่วมมือครั้งนี้ ไทยได้คินแดนที่เสียให้แก่อังกฤษคืน มาเท่านั้น คือ คินแดน 4 รัฐทางมาลาया ได้แก่รัฐปะลิส ไทบุรี กลังตัน และ ตรังกานู และคินแดนอีกรัฐทางพม่าคือ แคว้นไทยเกษิม (รัฐเชียงคอง ซึ่งต่อมาไทยเปลี่ยนเป็น สหรัฐ- ไทยเกษิม) และเมืองพาน

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 74-75.

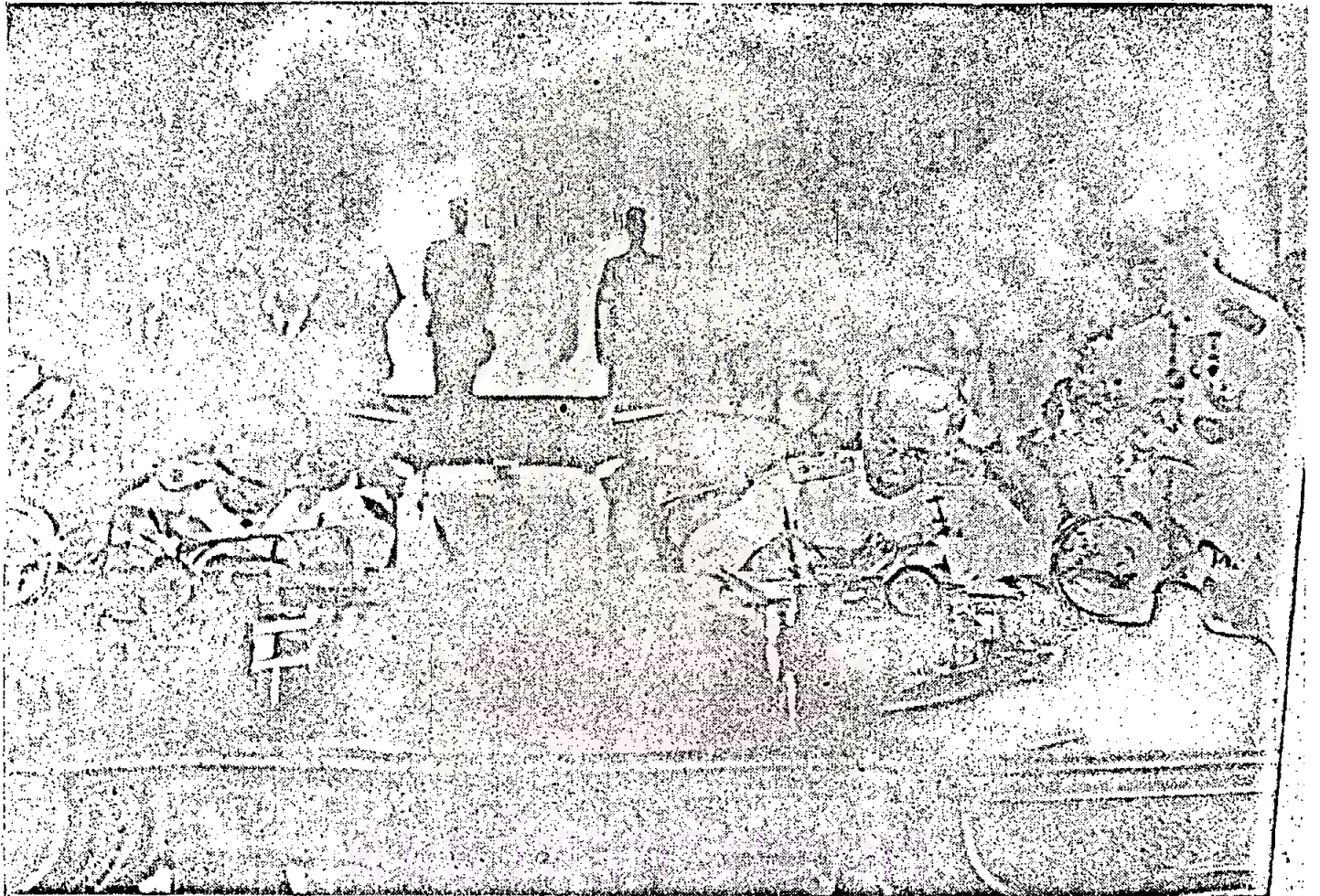
หลังจากนั้น นายถวิล อุดล ผู้แทนจังหวัดร้อยเอ็ดได้ขอรองรัฐบาลให้ดำเนินนโยบายเข้ากับญี่ปุ่นไปจนถึงที่สุด ทั้งนี้ โดยกล่าวว่า รัฐบาลเปลี่ยนนโยบายมาหลายครั้งนับตั้งแต่สนับสนุนญี่ปุ่นว่าเป็นมหามิตร ต่อมาเมื่อญี่ปุ่นยกทหารมาประชิดชายแดน รัฐบาลก็ต่อต้านผู้จะมาบุกรุก ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่าผู้บุกรุกนั้นคือญี่ปุ่น ต่อมาวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 รัฐบาลไทยก็เปลี่ยนนโยบายอีก คือยอมให้ญี่ปุ่นผ่านเขตแดนไทย²⁶

สิ่งที่น่าสังเกตเกี่ยวกับกติกาสัญญาพันธมิตรที่ ตลอดจนภาคผนวกซึ่งลับไม่เปิดเผยนั้น ทำเป็นภาษาฝรั่งเศส ซึ่งทำให้สันนิษฐานว่าญี่ปุ่นคงต่อต้านอังกฤษแม้กระทั่งภาษา จอมพล แปลก พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ซึ่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศด้วย เป็นผู้ลงนาม กับ นายเทอิจิ หุสโยกามิ เอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทย ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เฉพาะพระพักตร์พระพุทธรูปหามณีรัตนปฏิมากร (พระแก้วมรกต) เหตุที่ต้องลงนามกัน ณ ที่นี้ อาจจะเป็นเพราะฝ่ายไทยเกรงว่าญี่ปุ่นจะไม่รักษาคำมั่นตามสัญญาลับ จึงนำเอาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คนไทยทั้งประเทศเคารพนับถือมาเป็นเครื่องมือ คล้ายกับทำพิธีสาบานตามความนิยมของคนไทย แต่หลวงวิจิตรวาทการ ซึ่งเขียน หลังฉากประกาศสงคราม และเปิดเผยกติกาสัญญาพันธมิตร แต่ไม่กล่าวถึงข้อกำหนดความตกลงลับภาคผนวกของกติกาสัญญานับนี้ กล่าวถึงการที่ไทยต้องลงนามเฉพาะพระพักตร์พระแก้วมรกตว่า²⁷

... เราไม่มีอะไรจะบังคับญี่ปุ่นให้มันคงต่อสัญญา แต่ญี่ปุ่นเป็นชาตินับถือพิธีกรรม ถ้าทำอะไรเป็นพิธีกับญี่ปุ่นจะช่วยให้มันคงขึ้นบางอนึ่ง ญี่ปุ่นอาจตนเป็นพุทธศาสนิก เราทราบดีว่า วิธินับถือและปฏิบัติทางพระพุทธศาสนานั้น ญี่ปุ่นกับเรากว้างกันมาก เราไม่เชื่อว่าญี่ปุ่นจะกลัวบาปกรรมอะไร แต่เรารู้ว่าญี่ปุ่นมีความจำเป็นอันหนึ่ง คือความจำเป็นที่จะต้องแสดงตนเป็นผู้ถือพระพุทธศาสนา เพื่อให้เขาว่าเราเชื่อซึ่งส่วนมากเป็นพุทธศาสนิกชนเชื่อถือคน เมื่อเราไม่มีที่พึ่งทางอื่น เราจึงต้องพึ่งพระ ถ้าไม่ลงนามสัญญานต่อ

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 74-75.

²⁷ หลวงวิจิตรวาทการ, "เบื้องหลังฉากประกาศสงคราม," ทูทอง 1 (ตุลาคม, 2513), 25-26.

การลงนามในกติกาสัมพันธไมตรี ระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น
ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ๒๑ ธันวาคม ๒๔๘๔

หน้าพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ จะเป็นเครื่องผูกมัดก็กว่า
 อยางอื่นที่จะใหญ่ปูนเคาพรในสัญญา เราใ้บอกแก่อู้นว่า
 พระพุทธรูปฎิมากรแควมรกคณั้ ไม้ไ้จับถือแถคนไทย ชาวเขมร
 ชาวฝั้ชชายแม่น้ำโขง ชาวพม่า และชาวอินเ้เกียกั้จับถือเป็นของ
 คักคั้ลหึชยั้ง เราจักการไ้ชชาวพม่าและชาวอินเ้เกียหลายพันคน
 เขาไปนมัสการพระพุทธรูปฎิมากรแควมรกค ใ้ใหญ่ปูนเกิดควา
 ย้าเกรงว่า ถูาคคนละเมื่อกเอกราชและอชิปไ้ไทยใ้เป็น
 การฝัดสัญญาที่ห้าไว้คอหนาพระพุทธรูปฎิมากรแควมรกคแล้ว
 พุทธศาสนิกชนทั้เอเซียจะเกลี้ยคชั้ใหญ่ปูน ซึ่ง เป็นควาคคิของ
 ฝายไทยเอง ไม้ไ้ใหญ่ปูนมุงคั้บไ้เราทำอยางนั้น และเป็นการ
 แนนอว่าพุทธานุภาพใ้ชชวยเราในชอนั้ เพราะใหญ่ปูนในเมือง
 เรามีควาประพคคั้ก็กว่าใหญ่ปูนทุก ๆ แหงในเอเซีย²⁸

ต่อมา ไ้มีการปรับปรุงคณะรัฐมนตรีใหม่' นอกจาก นายปรีดี พนมยงค์ ค้งพัน
 จากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง และไ้รับตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทน
 พระองค์ ซึ่งยังว่างอยู่อีกตำแหน่งหนึ่งแทน เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ.2484 (ค.ศ.1941)
 แล้ว นายคิเรก ชัยนาม ซึ่งพันจากตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ
 ไ้รับการแต่งตั้งไปเป็นอัครราชทูตไทยประจำกรุงโตเกียว ในวันที่ 5 มกราคม พ.ศ.2485
 (ค.ศ.1942) ²⁹

การที่นายปรีดี พนมยงค์ และบุคคลอื่นซึ่งมีความคิเห็นในค่านนโยบายต่างประเทศ
 และการคลังไม่ตรงกับนายกรัฐมนตรี ถูกกำจัดไ้พันจากอำนาจทางการเมือง ทำให้ไม่มีใคร
 คอยคักคานจอมพลแปลก พิบูลสงคราม อีกค่อไป เห็นชัคยั้งขึ้นจากการคักคิสนใจของนายก
 รัฐมนตรีประกาศสงครามกับบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา เมื่อวันที่ 25 มกราคม พ.ศ.2485

²⁸ เรื่องเดียวกัน' หน้าเดียวกัน.

²⁹ หลังจากวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ.2484 นายคิเรก ชัยนาม เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการ
 กระทรวงการต่างประเทศ จอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นรัฐมนตรีว่าการ ต่อมา เมื่อนาย
 คิเรก ชัยนาม ถูกส่งไปเป็นทูตที่ประเทศญี่ปุ่น หลวงวิจิตรวาทการ เข้ามารับตำแหน่งแทน
 อัจฉา จิเรก ชัยนาม, ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2, เล่ม 1, หน้า 9, 214.

พณท่านจอมพล ปิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ
กับพณท่านทสุโบกามิ เอกอัครราชทูตญี่ปุ่น ในงานพิธีลงนามกติกาสัญญาพันธมิตร
ระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น ๒๑ ธันวาคม ๒๔๘๔

(ค.ศ. 1942) สถาปนาราชฎาซึ่งควรจะแสดงความคิดเห็นแทนประชาชนคนไทยทั้งประเทศ ก็ไม่สามารถดำเนินงานตามหน้าที่ของคนได้อย่างแท้จริง คณะรัฐมนตรีก็ไม่อยู่ในฐานะที่จะเป็นที่ปรึกษา ส่วนคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ก็ไม่อาจยับยั้งการกระทำของรัฐบาลได้ เพราะอำนาจทั้งหมดอยู่ที่จอมพลแปลก พิบูลสงครามคนเดียว

การที่รัฐบาลมีมติให้หยุดการต่อต้านญี่ปุ่นเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 (ค.ศ. 1941) และไถ่ลงนามทำความตกลงยอมให้ญี่ปุ่นผ่านประเทศไทยไปเพื่อตีพม่าและมลายูของอังกฤษนั้น นับว่าประเทศไทยดำเนินนโยบายผิดพลาดมากในฐานที่เปิดประเทศให้ข้าศึกเข้าไปรุกรานอังกฤษที่พม่าและมลายู แต่ความผิดนี้อังกฤษก็อาจจะยกโทษให้ไทยได้ ทั้งนี้ก็เพราะว่า กำลังทางทหารของไทยไม่สามารถจะต้านทานกองทัพมหาของญี่ปุ่นได้ ไทยเคยขอความช่วยเหลือด้านอาวุธยุทโธปกรณ์จากอังกฤษ แต่อังกฤษเองก็ไม่สามารถที่จะแบ่งมาให้ไทยได้ เพราะอังกฤษเองมีไม่มากพอ ด้วยเหตุนี้ การยอมให้ญี่ปุ่นผ่านนั้น อังกฤษคงจะเห็นใจไทย แต่รัฐบาลไทยซึ่งมีจอมพลแปลก พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี ได้ดำเนินนโยบายต่างประเทศก้าวหน้าไปอีกก้าวหนึ่งโดยการทำสัญญาความร่วมมือกับญี่ปุ่น และต่อมาในวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2485 (ค.ศ. 1942) ประเทศไทยดำเนินนโยบายที่ยังความตกตลิ่งให้กับโลก โดยเฉพาะอังกฤษและอเมริกา โดยไทยประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ซึ่งทำความไม่พอใจให้กับอังกฤษมาก อังกฤษจึงได้ประกาศสงครามตอบ ส่วนสหรัฐอเมริกาไม่ได้ประกาศสงครามตอบแต่ประการใด เพราะรัฐบาลสหรัฐอเมริกาถือว่าจอมพลแปลก พิบูลสงครามได้ตกเป็นเครื่องมือของญี่ปุ่น และการประกาศสงครามครั้งนี้ไม่ใช่มติของประชาชนชาวไทยทั้งประเทศ ข้อความในคำประกาศสงครามมีความว่า

โดยที่อังกฤษและสหรัฐอเมริกาได้กระทำการรุกรานประเทศไทยมาเป็นลำดับ โดยส่งทหารรุดล่าเซกตุแคนเซามาบาง และโดยเฉพาะอย่างยิ่งได้ส่งเครื่องบินลอบเขามาทิ้งระเบิดบนเรือนของราษฎรผู้ประกอบการหาเลี้ยงชีพตามปกติ ทั้งระดมยิงราษฎรสามัญผู้ไร้อาวุธอย่างทารุณผิดวิสัยของอารยชน ไม่กระทำการอย่างเมตตาตามประเพณีนิยมระหว่างชาติ นับได้ว่าเป็นการละเมิดกฎหมายระหว่างประเทศและมนุษยธรรม ประเทศไทยจึงไม่สามารถจะทนคุกต่อไปอีกได้

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 54 ของรัฐธรรมนูญแห่ง
ราชอาณาจักร จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศ
ทราบทั่วกันว่า ได้มีสถานะสงครามระหว่างประเทศไทยฝ่าย
หนึ่ง กับบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกาฝ่ายหนึ่ง ตั้งแต่วันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2485 เป็นต้นไป

ฉะนั้น จึงให้ประชาชนชาวไทย ทุกเพศ ทุกวัย ร่วมมือร่วมมือ
กับรัฐบาลปฏิบัติกิจการเพื่อไทยประเทศไทยประสพชัยชนะถึงที่สุด
และพจนจากการรุกรานอันไม่เป็นธรรมของฝ่ายอังกฤษและสหรัฐ
อเมริกา โดยกระทำการสนับสนุนกิจการของรัฐบาลอย่างพร้อม
เพียง และปฏิบัติตามคำสั่งของราชการอยู่จงเคร่งครัด ทั้งให้
ประกอบอาชีพความปรกดีของตนอย่างเต็มที่ให้โดยผล เพื่อนำมา
ช่วยเหลือและเกื้อกูลเพื่อนร่วมชาติ และพันธมิตรของชาติอย่าง
มากที่สุด

ส่วนผู้ที่อาศัยอยู่ในประเทศที่ไม่ได้เป็นคนไทย และมีได้เป็นชน
ชาติศัตรูนั้น ให้ตั้งอยู่ในความสงบ และดำเนินอาชีพอย่างปรกดี
และให้กระทำการใดที่สมกับที่ตนได้รับการยกย่องว่าเป็นมิตรของ
ประเทศไทย

ประกาศ ณ วันที่ 25 มกราคม พุทธศักราช 2485 เป็นปีที่
9 ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

จอมพล ป.

นายกรัฐมนตรี³⁰

ต่อจากนั้น รัฐบาลได้ออกแถลงการณ์ชี้แจงเกี่ยวกับการประกาศสงครามต่อบริเตนใหญ่และ
สหรัฐอเมริกาให้ประชาชนชาวไทยทราบ มีความว่า

³⁰"ประกาศสงครามต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา ในพระปรมาภิไธย สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล," ราชกิจจานุเบกษา, 55 (25 มกราคม 2485), 558-9.

ตั้งแต่แรกทีอังกฤษได้แก่จักรภพมาทางตะวันออก ประเทศไทยก็ได้รับการเบียดเบียนบีบบังคับไม่ขาดสาย อังกฤษได้บีบบังคับดินแดนและแบ่งแยกเชื้อชาติไทยให้กระจัดกระจาย และกระทำการทุกอย่างให้ชาติไทยอ่อนแอ ในทางการคลังและเศรษฐกิจ อังกฤษก็เข้าคุมเส้นชีวิตและมีบังคับไทยทุกสถาน รัฐบาลไทยทุกรัฐบาลต้องโอนอ่อนผ่อนตามความต้องการของอังกฤษเสมอมา แต่ถึงกระนั้น อังกฤษก็ยังพยายามกลั่นแกล้งในทางการค้าที่สำคัญของไทย เช่น การค้าข้าว แร่ ยาง และไม้สัก ได้รับการบีบบังคับจากอังกฤษอยู่เนืองนิตย์

ส่วนทางสหรัฐอเมริกาเวลานั้นเล่า ก็ดำเนินนโยบายอย่างเดียวกับอังกฤษ ชาวไทยทั้งหลายคงจะยังจำได้ว่า ในกรณีพิพาทระหว่างไทยกับอินโดจีนที่แลมาแล้ว สหรัฐอเมริกาได้ชักชวนทางดำเนินของไทยทุกประการ ตลอดถึงรบเครื่องบิน และอาวุธยุทโธปกรณ์ที่ไทยสั่งซื้อและชำระเงินให้เสร็จ ทางประวัติศาสตร์ยังแสดงให้เห็นว่า เมื่อคราวพิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศสใน ร.ศ. 112 นั้น ไทยได้ขอให้สหรัฐอเมริการะงับกรณีพิพาทด้วยความเป็นธรรม เพื่อสันติสุขของมนุษย์ แต่สหรัฐอเมริกาก็มีใญ่พวาแก่ประการใด ปล่อยให้ไทยถูกกดขี่ข่มเหงมาแต่ครั้งกระโนน...

ไทยร่วมมือทำสัญญาพันธไมตรีก็เพราะว่า รู้สึกความผูกพันในหน้าที่ที่เป็นชาวเอเชีย จึงได้ร่วมมือทำสัญญาสัมพันธไมตรีกับญี่ปุ่น³¹

จากคำประกาศสงคราม รัฐบาลไทยได้อ้างว่า ทั้งอังกฤษและสหรัฐอเมริกาได้กระทำการรุกรานประเทศไทย โดยส่งทหารรุกรานเข้ามายังชายแดน และส่งเครื่องบินเข้ามาทิ้งระเบิดบ้านเรือนของราษฎร เป็นสาเหตุที่ทำให้รัฐบาลไทยประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ส่วนในแถลงการณ์ รัฐบาลอ้างว่าอังกฤษได้เบียดเบียนดินแดนของประเทศไทย ทำให้ชนชาติไทยกระจัดกระจาย ทั้งยังมีบังคับไทยทางเศรษฐกิจและการคลัง ส่วนสหรัฐอเมริกาปฏิเสธที่จะเป็นอนุญาโตตุลาการ ปล่อยให้ฝรั่งเศสกดขี่ไทยคราวกรณีพิพาท ร.ศ. 112

³¹ คำแถลงการณ์เกี่ยวแก่การประกาศสงครามต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา, "ราชกิจจานุเบกษา, 5 (25 ม.ค. 2485), 559-60.

การที่มีคำประกาศสงครามของไทยโจมตีอังกฤษดังกล่าว อัครราชทูตอังกฤษประจำไทย ชื่อ เซอร์ โจไซห์ ครอสบี (Sir Josiah Crosby) ได้เขียนไว้ว่า การที่ญี่ปุ่นใช้ประเทศไทยเป็นฐานทัพสำหรับดำเนินการรบกับอังกฤษ จึงไม่เป็นการแปลกประหลาดที่อังกฤษจะโจมตีไทย ส่วนในแถลงการณ์ที่โจมตีอังกฤษว่าเข้ามาควบคุมเศรษฐกิจของไทยไม่เป็นความจริง คำประกาศสงครามและคำแถลงการณ์จึงเป็นสิ่งที่ไทยพูดเหมือนเด็ก และเป็นข้อความที่แสดงความไม่จริงใจในทัศนะของอัครราชทูต³²

เบื้องหลังการประกาศสงคราม

นายทวี บุณยเกตุ เลขาธิการคณะรัฐมนตรีในสมัยนั้น เขียนเล่าไว้ว่า ภายหลังเมื่อญี่ปุ่นจมเรือริพัลส์ และปรินซ์ออฟเวล ของอังกฤษในอ่าวชายฝั่งตะวันออกของมลายู และญี่ปุ่นสามารถรุกทางบกคืบหน้าเข้ามาหลายอย่างรวดเร็วจนกองทัพอังกฤษไม่สามารถต่อต้านกำลังกองทัพญี่ปุ่นได้ ส่วนเกาะฮ่องกงก็ยอมแพ้ญี่ปุ่นแล้ว ทางด้านเมืองสิงคโปร์ถูกโจมตีทางอากาศอย่างหนัก ส่วนแนวรบด้านยุโรป กองทัพเยอรมันถูกรบแบบสายฟ้าแลบ มีชัยชนะต่อกองทัพฝ่ายสัมพันธมิตรเกือบทุกแนวรบ การรบได้เปรียบของฝ่ายอักษะ ทำให้นักการเมืองและนักการทหารของไทยบางคนมีความคิดเห็นว่า ฝ่ายอักษะจะต้องเป็นฝ่ายชนะในที่สุด หลวงวิจิตรวาทการซึ่งเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศเสนอความคิดเห็นต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรีว่า การรบครั้งนี้ฝ่ายอักษะจะต้องชนะ หากไทยร่วมมือกับญี่ปุ่นแต่เพียงครั้ง ๆ กลาง ๆ อย่างนี้ ต่อไปเมื่อฝ่ายอักษะชนะสงคราม ไทยเราจะไม่ได้อะไร จึงเห็นควรให้เข้าข้างญี่ปุ่นให้เต็มที่ โดยประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาเสียเลย ข้อเสนอดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากนายกรัฐมนตรีในฐานะซึ่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศด้วย³³

จึงไม่แปลกอะไรที่ จอมพลแปลก พิบูลสงคราม และหลวงวิจิตรวาทการ จะมีความโน้มเอียงไปในทางที่จะร่วมมือกับฝ่ายอักษะ และพยายามที่จะร่วมมืออย่างเต็มที่ เพราะญี่ปุ่น

³² คี เรก ฉัยนาม, ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2, เล่ม 1, หน้า 518.

³³ ทวี บุณยเกตุ, เรื่องเกม, หน้า 360.

เสนอที่จะให้คืนแกนที่ไทยเสียไปคืนมา ข้อเสนอนี้ของญี่ปุ่นดังกล่าวสนับสนุนลัทธิชาตินิยม และนโยบายรวมชนชาติไทยของบุคคลทั้งสองอย่างแท้จริง³⁴

แตกกีสัญญาสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับญี่ปุ่น ซึ่งลงนามกันเมื่อวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2484 (ค.ศ. 1941) โดยมีอนุสัญญาลับที่ตกลงว่าญี่ปุ่นจะช่วยให้ไทยได้คืนแกนที่เสียคืนมา จึงไม่น่าที่ไทยจะต้องประกาศสงครามแก่ประการใด ในเมื่ออนุสัญญาดังนี้ก็สามารถทำให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ในเรื่องคืนแกนเพียงพอแล้ว จึงเป็นเรื่องที่สงสัยว่า นอกจากคืนแกนส่วนดังกล่าวแล้ว นายกรัฐมนตรีและหลวงวิจิตรวาทการจะต้องประสงค์สิ่งอื่นนอกเหนือจากคืนแกนดังกล่าวก็ได้

เมื่อนายกรัฐมนตรีเห็นด้วยกับการที่จะประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา คณะรัฐมนตรีจึงมีมติให้ ดร. เคือน บุนนาค เป็นผู้ร่างคำประกาศ³⁵ ในเช้าวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2485 (ค.ศ. 1942) แล้วเสนอนายกรัฐมนตรีให้ลงนามสนองพระบรมราชโองการก่อน แล้วจึงให้คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ลงพระนามและนามต่อไป รัฐบาลต้องการประกาศสงครามทางวิทยุกระจายเสียงเวลาเที่ยงตรง แต่เมื่อเวลาใกล้เที่ยง คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไ้ลงพระนามและนามเพียงสองท่านเท่านั้น คือ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา และ พลเอก เจ้าพระยาพิชเยนทรโยธิน ส่วนนายปรีดี พนมยงค์ (หลวงประดิษฐมนูธรรม) ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์อีกท่านหนึ่งไปอยู่ชุกาและมีใ้ลงนามด้วย หากว่าจะรอให้นายปรีดี พนมยงค์ ลงนามจนครบ ก็เกรงว่าจะประกาศให้ทันเที่ยงวันของวันนั้นไม่ได้ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์จึงรับสั่งให้ประกาศชื่อนายปรีดี พนมยงค์ ไปด้วย แม้จะมีใ้ลงนามด้วยก็ตาม³⁶

³⁴ Donald E. Nuechterlein, Thailand and the Struggle for Southeast Asia (New York: Cornell University Press, 1967), p. 74.

³⁵ หลวงวิจิตรวาทการ, เรื่องเดิม, หน้า 37.

³⁶ ทวี บุณยเกตุ, เรื่องเดิม, หน้า 360-2. และมีนายฉันทนา, เรื่องเดิม, หน้า 72. ที่กล่าวว่า นายปรีดี พนมยงค์ ไปประชุมเยี่ยมญาติที่อยู่ชุกา.

การที่เจาะจงประกาศให้ทันเที่ยงวันของวันที่ 25 มกราคม พ.ศ.2485(ค.ศ.1942) และกระทำอย่างเร่งรีบ โดยไม่มีเหตุการณจำเป็นบังคับให้จำต้องประกาศสงคราม ทั้ง ๆ ที่ วันนั้นเป็นวันอาทิตย์อันเป็นวันหยุดราชการ อาจจะเป็นภัยเหตุผลประการหนึ่งที่ว่า วันที่ 25 มกราคมนั้นตรงกับวันที่สมเด็จพระนเรศวรทรงกระทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชาแห่งพม่า ที่ ตำบลคอนเจจีย์ เมื่อวันที่จันทร์ เดือนยี่ แรม 2 ค่ำ ปีมะโรง เวลาก่อนเที่ยงวันเล็กน้อย³⁷

การที่นายกรัฐมนตรีลงนามสนองพระบรมราชโองการก่อนที่จะให้คณะผู้สำเร็จราชการ แทนพระองค์ลงพระนามหรือลงนาม ตลอดจนการอ่านรายชื่อผู้ไม่ลงนามในคำประกาศ เป็นการกระทำเพื่อให้การประกาศนั้นทันตามหมายกำหนดการที่ผู้นำต้องการ แต่พฤติการณ์ของ นายกรัฐมนตรี และ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา เป็นเครื่องแสดงให้ เห็นว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ไม่มีความหมายอะไร นอกจากสนองความต้องการของรัฐบาล ซึ่งอำนาจที่แท้จริงอยู่ที่จอมพลแปลก พิบูลสงครามคนเดียว ภัยเหตุนี้ คำประกาศสงคราม จึงแสดงให้เห็นว่า เป็นมติของนายกรัฐมนตรีและพวกพ้องอีกไม่กี่คน และการที่ประกาศ สงครามโดยไม่จำเป็นและไม่ไค่คำนึงถึงขีดความสามารถทางเศรษฐกิจและทางทหาร นับว่า เป็นการดำเนินนโยบายที่ผิดพลาดอย่างยิ่ง "การกำหนดนโยบายที่มองข้ามขีดความสามารถ ของประเทศ เป็นการกำหนดนโยบายที่ขาดการพิจารณาถึงปัจจัยการบริหาร โดยเฉพาะคุณภาพ และปริมาณของพลเมือง กำลังทหารและทรัพยากรที่จะเกื้อกูลต่อการทำสงครามระยะยาว การที่ไทยไม่ให้ความสนใจในปัจจัยการบริหาร ชั้นพื้นฐานมากนักจะเป็นอันตรายต่อเอกราช และอธิปไตยของไทยเอง"³⁸

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³⁷ สมเด็จพระยาค้ำจวงราชานุภาพ, พงศาวดารเรื่องไทยรบพม่า (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒานกร, 2475), หน้า 124-130.

³⁸ ปอ ชัชชัย, "การวิเคราะห์กระบวนการกำหนดนโยบายของไทยในภาวะสงคราม ระหว่าง พ.ศ.2481-2485," (วิทยานิพนธ์เสนอต่อคณะรัฐประศาสนศาสตร์ พ.ศ.2516), หน้า 77.

ถ้ามองจากพฤติการณ์ดังกล่าวจึงเข้าใจกันว่า การประกาศสงครามครั้งนี้ฝ่ายไทย
 คำนวณที่จะประกาศสงครามเองโดยญี่ปุ่นไม่ได้บังคับ แต่จากบทที่ 2 ที่กล่าวถึงนายกรัฐมนตรี
 ไทยได้เจรจาเป็นการลับกับคณะทูตและนายทหารญี่ปุ่นเมื่อวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2484
 (ค.ศ. 1941) ที่ปรากฏในเอกสารฝ่ายญี่ปุ่นแต่เพียงข้างเดียว ญี่ปุ่นได้บังคับให้ไทยประกาศ
 สงคราม แต่จอมพลแปลก พิบูลสงครามได้ขอผลัดกับญี่ปุ่นว่า ขอเวลาให้ไทยได้เปลี่ยนความรู้สึก
 ของชาวไทยทั้งประเทศที่มีความนิยมตะวันตกและสหรัฐอเมริกาเสียก่อน

ครั้นประเทศไทยประกาศสงครามกับญี่ปุ่นแล้ว ประเทศไทยจึงอยู่ในสถานะสงคราม
 กับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ประเทศเหล่านี้จึงปฏิบัติการรุนแรงต่อไทยอย่างเต็มที่ในฐานะ
 ที่เป็นคู่สงคราม ครั้นสงครามสงบ หลวงวิจิตรวาทการ ผู้เสนอให้รัฐบาลประกาศสงครามได้
 เขียนเบื้องหลังการประกาศสงครามไว้ว่า

การเปิดทางให้กองทัพญี่ปุ่นผ่าน หรือการทำสัญญาความร่วมมือรุก
 ก็ถือว่าอยู่ในสถานะสงครามกับอังกฤษและอเมริกาแล้ว เพราะ
 ไทยถูกโจมตีทางอากาศหลายครั้ง ส่วนการประกาศสงครามเป็น
 เพียงพิธีการที่ต้องปฏิบัติใหญ่ๆ ของความกฎหมายระหว่างประเทศ
 ซึ่งถ้าไม่ไต่ทำ เราจะถูกหาว่าทำผิดกฎหมายระหว่างประเทศ อัน
 จะเป็นผลร้ายอย่างสาหัส...³⁹

การที่อังกฤษโจมตีญี่ปุ่นซึ่งตั้งมั่นอยู่ในประเทศไทย หลวงวิจิตรวาทการถือว่าการ
 กระทำนั้นเป็นการรุกรานประเทศไทย ความเข้าใจดังกล่าวตรงกับคำในประกาศสงคราม
 นอกจากนี้ หลวงวิจิตรวาทการเล่าไว้ว่า การประกาศสงครามครั้งนี้ สถานทูตญี่ปุ่นต้องการ
 ให้ไทยประกาศเพื่อผลทางโฆษณา แต่ฝ่ายทหารไม่ต้องการ ทั้งนี้ เพราะฝ่ายทหารได้กอบโกย
 ผลประโยชน์ของชนชาติศัตรูในประเทศไทยกลับไปญี่ปุ่นมากมาย รัฐบาลไทยเห็นว่าถ้าไทย
 ประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ไทยมีสิทธิครอบครองทรัพย์สินของชนชาติศัตรู
 และควบคุมชนชาติศัตรู หลวงวิจิตรวาทการเล่าถึงความจำเป็นของรัฐบาลไทยในการควบคุม
 สิ่งเหล่านี้ว่า หากไทยปล่อยให้ญี่ปุ่นกวาดเอาทรัพย์สินของชนชาติศัตรูไป ภาระจะต้องตกอยู่

³⁹ หลวงวิจิตรวาทการ, เรื่องเดิม, หน้า 27.

แก่ไทยในการรับผิดชอบ ส่วนการที่ปล่อยให้ทหารญี่ปุ่นควบคุมเขตอังกฤษและอเมริกัน รัฐบาลของทั้งสองประเทศจะไม่ให้อภัยไทยเลย เพราะทูตอังกฤษเคยขอร้องไว้ ว่าอย่าให้ญี่ปุ่นจับคนอังกฤษไป เมื่อไทยมีโอกาสควบคุมเขตฯ ทำให้มีโอกาสแลกเปลี่ยนกับนักเรียนหรือคนไทยในอังกฤษหรืออเมริกา เพื่อสนับสนุนว่าการที่ไทยประกาศสงครามเพื่อจุดประสงค์ดังกล่าว คณะรัฐมนตรีได้มอบหมายให้ ดร. เคื่อน บูณาค เป็นผู้ร่างคำประกาศ และร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยชนชาติศัตรูด้วย⁴⁰

หลังจากประกาศสงครามแล้ว จอมพลแปลก พิบูลสงคราม ได้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงคณะรัฐมนตรี โดยการพาคณะรัฐมนตรีลาออกทั้งคณะ เมื่อวันที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2485 (ค.ศ. 1942) เพื่อที่จะทำการเปลี่ยนแปลงคณะรัฐมนตรีเสียใหม่ให้เป็นรัฐบาลชุดสงคราม เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ในขณะนั้น ต่อมา วันที่ 7 มีนาคม ตกเดียวกัน จึงมีพระบรมราชโองการแต่งตั้งให้ จอมพลแปลก พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี บริหารราชการต่อไป⁴¹ และมีพระบรมราชโองการแต่งตั้งรัฐมนตรีในวันที่ 10 มีนาคม ดังต่อไปนี้⁴²

รัฐมนตรีว่าการกระทรวง

กลาโหม	-	จอมพลแปลก พิบูลสงคราม
การคลัง	-	พลตรีเภา เพียรเลิศ บริภัณฑ์ยุทธกิจ
การต่างประเทศ	-	จอมพลแปลก พิบูลสงคราม
เศรษฐกิจ	-	พลตรีจรรยา รัตนกุล เสรีเริงฤทธิ์
สาธารณสุข	-	พันตรีชวง เชาวศักดิ์สงคราม
เกษตรราชการ	-	พลเรือโทสินธุ์ กมลนาวิน
คมนาคม	-	พันตรีชวง อภัยวงศ์

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 37.

⁴¹ ราชกิจจานุเบกษา, 59, (7 มีนาคม 2485), ตอนที่ 15, หน้า 646-7.

⁴² ราชกิจจานุเบกษา, 59, (10 มีนาคม 2485), ตอนที่ 16, หน้า 706-9.

มหาดไทย	- พลโทมังกร พรหมโยธี
ยุติธรรม	- นาวาเอกถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์
ศึกษาธิการ	- พันเอกประยูร ภมรมนตรี

รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวง

กลาโหม	- พลตรีพิชิต เกரியงศ์กัทธิพิชิต
การคลัง	- นาวาอากาศเอก เทียบ เก่งระคมยง
การต่างประเทศ	- นายวิจิตร วิจิตรวาทการ
เศรษฐกิจ	- ม.ล.เกษ สนิทวงศ์
เกษตรราชการ	- นายอุทัย แสงมณี
มหาดไทย	- พลตำรวจโท อकुล อकुลเกษจรัส
	- นายไป-ระ สมอาหาร
ศึกษาธิการ	- นาวาเอกหลวงศุภชลาศัย

รัฐมนตรีลอย

นายเคื่อน บุณนาค	นายทวี บุญยเกตุ
พลอากาศตรีบุญเอี่ยม โกมลสิทธิ์	
พลอากาศตรีมูณี มหาสันทนะ เวชยันรังสฤษดิ์	
นายวนิช ปานะนนท์	พลตรีสวัสดิ์ สวัสดิ์กรรมยุทธ

รัฐมนตรีส่วนใหญ่คงประกอบด้วยบุคคลชุกเก่า เพียงแต่เปลี่ยนตำแหน่งประจำกระทรวงเสียใหม่ เช่น พลโทมังกร พรหมโยธี จากกระทรวงกลาโหมไปว่าการกระทรวงมหาดไทย ภายหลังแต่งตั้งคณะรัฐมนตรีเรียบร้อยแล้ว จอมพลแปลก พิบูลสงคราม นำคณะรัฐมนตรีเข้าแถลงนโยบายเพื่อขอความไว้วางใจต่อสภา อีกครั้งหนึ่ง เมื่อวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2485 (ค.ศ. 1942) จอมพลแปลก พิบูลสงคราม ได้ชี้แจงถึงเหตุผลความจำเป็นในการที่รัฐบาลชุกก่อนหน้านั้นต้องกราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งว่า

คณะรัฐบาลเก่าซึ่งมีข้าพเจ้าเป็นนายกรัฐมนตรีได้แถลงนโยบายต่อสภา ได้รับความไว้วางใจต่อสภาเมื่อวันที่ 23 ธันวาคม

พ.ศ. 2481 ซึ่งนับถึงบัดนี้เป็นเวลา 3 ปีเศษ เวลานั้นโลกกำลัง
 อยู่ในความสงบ มหาสงครามในยุโรปยังไม่เกิดขึ้น นโยบาย
ของรัฐบาลที่แถลงไว้ก็ตั้งความมุ่งหมายส่วนสำคัญไปในทางสร้าง
ชาติ แต่ในชั่วเวลา 3 ปีที่ได้รับภาระบริหารราชการแผ่นดินมา
 ความเป็นไปของโลกโค่นปรวนเปลี่ยนแปลงรุนแรงขึ้นโดยลำดับ
 ในวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2482 มหาสงครามโค่นบัลลังก์ขึ้นในยุโรป
 และเป็นสงครามที่ยืดยาวมาจนกระทั่งบัดนี้ ในวันที่ 28 พฤศจิกายน
 2483 ประเทศไทยต้องจับอาวุธเข้าทำการสู้รบ ซึ่งเป็นเคราะห์ที่
 กลับสงบได้ในวันที่ 28 มกราคม 2482 ครั้นต่อมาในวันที่ 8
 ธันวาคม 2484 ก็เกิดสงครามอันใหญ่หลวงขึ้นในทวีปเอเชีย
 ประเทศไทยได้เข้าร่วมมือกับญี่ปุ่น และต่อมาในวันที่ 25 มกราคม
 ศกนี้ ไทยได้ประกาศสงครามกับบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา
 เมื่อเหตุการณ์โค่นผันผวนมาอย่างรุนแรงถึงเพียงนี้ ย่อมจะเป็นที่
 ประจักษ์ชัดว่า โครงการต่าง ๆ ที่จัดตั้งไว้สำหรับในยามสงบนั้น
 ไม่สามารถจะไซ้ต่อไปได้ และนโยบายที่แถลงไว้ตั้งแต่วันที่ 26
 มกราคม 2481 นั้นก็ย่อมจะพินสมิธุ คณะรัฐบาลชุดก่อนใคร่
 ว่าจะไม่สามารถจะบริหารราชการแผ่นดินไปตามรูปการและนโยบาย
 เก่านั้นได้ จึงได้กราบบทวายบังคมลาออกทั้งคณะเมื่อวันที่ 6
 เดือนนี้⁴³

ต่อจากนั้น นายกรัฐมนตรีได้แถลงถึงนโยบายใหม่ของรัฐบาลว่า

...สถานที่ราบและตระหนักรู้ว่า การบริหารราชการแผ่นดินใน
 ยามสงครามนั้น จะใช้วิธีการอย่างเดียวกับในยามสันติภาพหาได้
 ไม่ ขอสำคัญเบื้องต้นที่จะต้องแสดงออกให้แน่ชัดคือ ในสถานการณ์
 เช่นนี้ รัฐจึงเรียกร้องให้ทุกคนเสียสละที่จะเรียกร้องนั้นก็จะต้องมี
 ปริมาณมากกว่าในยามสงบ แต่อย่างไรก็ตาม รัฐบาลชุดนี้ขอรับรอง
 ให้คำมั่นว่า จะไม่ขอรองให้เสียสละอย่างหนึ่งอย่างใดเกินไปกว่า

⁴³ สภาผู้แทนราษฎร, รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 13/2484-5
 (วิสามัญ) สมัยที่ 2, ชุดที่ 3, วันเสาร์ที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2485, (พิมพ์ลึก). "ประกาศ
 ตั้งและแต่งตั้งรัฐมนตรี," หน้า 266-267.

ความจำเป็นที่จะต้องรักษาความปลอดภัยและความเป็นอยู่ด้วยดี
ของชาติ

รัฐมีความตั้งใจแน่วแน่ที่จะปฏิบัติงานทุกอย่างด้วยความเข้ม
แข็ง ข้าราชการทุกคนจะต้องใฝ่รับกวดกรวดขันให้อยู่ในวินัยอย่าง
เคร่งครัด และให้ปฏิบัติงานให้ก้าวหน้าเป็นประโยชน์แก่ประเทศ
ชาติ และได้มีการตรวจตรา สอดส่องความซื่อสัตย์สุจริตทั้งใน
การเงินและการอื่น ๆ จะใดค้ำเนินการใหม่ก็กฎหมาย ขอบังคับ
และระเบียบแบบแผนให้เหมาะสมกับสถานการณ์ จะใฝ่เผยแพร่
กิจการของรัฐบาลให้ราษฎรโคจรราบโดยละเอียดที่สุดที่จะทำได้
เพื่อให้รัฐบาลกับราษฎรมีการติดต่อกันได้อย่างใกล้ชิด...

.. โดยเหตุที่ประเทศไทยอยู่ในภาวะสงคราม กำลังทหารยอม
เป็นที่สำคัญที่จะต้องเพิ่มพูนสมรรถภาพเพื่อให้โคชัยชนะ เป็นผล
สำเร็จ และยอมทราบกันอยู่แล้วว่าสงครามยอมไม่สามารถทำได้
แต่เพียงด้วยกำลังคนและอาวุธเท่านั้น ยังต้องอาศัยกำลังเงิน
เป็นปัจจัยสำคัญ ค่าใช้จ่ายยอมมีเพิ่มพูนมากขึ้น รายได้อันเกิด
จากราคาและอุตสาหกรรมของลดคนอยลงไป ซึ่งเป็นธรรมดา
ในทุก ๆ ประเทศที่อยู่ในสถานะสงคราม สิ่งที่รัฐบาลสนใจ
อย่างที่สุดคือความมั่นคงในการคลังของประเทศ ก็ในขณะเดียวกัน
กับจะหาวิถีทางในการเงินหมุนเวียนให้ราษฎรได้รับความ
สะดวกในการซื้อขายอย่างดีที่สุดที่พึงทำได้...

.. ข้าพเจ้าทราบดีว่า สถานการณ์เช่นนี้ ทุก ๆ คนคงมีความวิตก
ห่วงใยถึงอนาคตของชาติ ข้าพเจ้าจึงขอแถลงไว้ในที่นี้ว่า
สำหรับราษฎรโดยทั่วไปนั้นไม่พึงต้องวิตกอย่างไร การที่เราสงคราม
และรวมมือกับญี่ปุ่นในครั้งนี้ ก็โดยค้ำมั่นในหลักการที่เคารพเอกราช
และอธิปไตยของกันและกัน รัฐบาลนี้จะพยายามเต็มความสามารถ
ที่จะรักษาหลักการอันนี้ไว้เสมอ และก็จะพยายามทำทุก ๆ ทางที่
จะรวมมือกับพันธมิตรของไทยจนกว่าจะโคชัยชนะ ส่วนการติดต่อกับ
กับนานาประเทศซึ่งมิได้เป็นศัตรูนั้นก็พยายามทำไปด้วยดี เพื่อให้
ประเทศไทยอยู่ในฐานะที่เยี่ยมนุบำรุงเทียมไหลกับนานาชาติเสรีอยู่
เสมอ แต่ก็ยอมทราบกันอยู่แล้วว่า การที่เราสามารถยกตนขึ้น
เยี่ยมนุบำรุงเทียมไหลกับนานาชาตินั้น จะต้องบำรุงราษฎรของเรา
ให้มีมาตรฐานการกินอยู่ การครองชีพดีขึ้น ไหลสมกับที่เราเป็น
อารยชาติที่เจริญ ฉะนั้น รัฐบาลจึงสนใจการบำรุงเศรษฐกิจ
เพื่อให้รัฐบาลและราษฎรมีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น นอกจาก

การครองชีพแล้ว รัฐบาลก็สนใจในการบำรุงรักษาอนามัยของ
ราษฎร เพื่อให้ราษฎรอายุยืน มีกำลังแข็งแรง ปราศโรคภัยต่างๆ
สถานที่นี้จะให้ความสนใจในเรื่องนี้มาตั้งแต่รัฐบาลเก่า ถึงกับได้
จัดตั้งกระทรวงสาธารณสุขขึ้น

เป็นเคราะห์ดีที่ประเทศเราเป็นประเทศกสิกรรม ซึ่งเป็นที่แน่
ว่าถึงอย่างไรก็คงจะไม่ถึงกับอดอยาก แต่ถึงกระนั้น ก็คงส่ง
เสริมให้ราษฎรประกอบอาชีพกสิกรรมให้มากขึ้น และทำให้ราษฎร
ได้รับผลจากการกสิกรรมให้มากขึ้นเท่าที่จะทำได้ การส่งผลิตผล
กสิกรรมออกนอกประเทศซึ่งได้รับความกระทบกระเทือนเพราะ
การสงครามนั้นก็คงจะพยายามทำให้กลับคืนดีขึ้น เพื่อให้เกิดผลแก่
ราษฎรในเรื่องนี้ รัฐบาลจะสนใจยิ่งในเรื่องการคมนาคม เพราะ
การคมนาคมเป็นเส้นโลหิตของประเทศ ซึ่งรัฐบาลบำรุงกอบกู้ทั้ง
ในทางรถ ทางน้ำ และทางอากาศ ตลอดจนถึงการถนน การรถไฟ
และการเดินเรือ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่การเศรษฐกิจ และการ
สัญจรไปมาของมหาชนอย่างดีที่สุดที่จะทำได้⁴⁴

1.1.2 การยับยั้งมติของสภาผู้แทนราษฎร

คราวเปิดประชุมสมัยสามัญครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2486
(ค.ศ. 1943) ได้มีการพิจารณาเลือกตั้งตำแหน่งประธานสภาและรองประธานสภา ผู้ที่ถูก
เสนอชื่อเข้ารับเลือกเป็นประธานสภาคือ นายทวี บุณยเกตุ และ นายปลอด-วิเชียร ณ สงขลา
ซึ่งเป็นประธานสภาสมัยที่แล้ว ผลของการลงคะแนน นายทวี บุณยเกตุ ได้คะแนน 39:33
จึงได้รับเลือกเป็นประธานสภาผู้แทนราษฎร ส่วนตำแหน่งรองประธานสภา ได้มีผู้เสนอชื่อ
พันตรีวง อภัยวงศ์ แต่เพียงผู้เดียว ภัยวงศ์ พันตรีวง อภัยวงศ์ จึงได้รับเลือกเป็น
รองประธานสภา โดยอัตโนมัติ แต่บุคคลทั้งสองไม่ได้รับการประกาศแต่งตั้ง เนื่องจาก
นายกรัฐมนตรีไม่ยอมลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ เลขาธิการคณะรัฐมนตรีได้มีจดหมาย

44 เรื่องเดียวกัน, หน้า 268-269.

ถึงประธานสภา ขอให้สภา พิจารณาเลือกตั้งประธานและรองประธานสภาผู้แทนราษฎร
อีกครั้งหนึ่ง⁴⁵

ในการประชุมนัดต่อมา วันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2486 (ค.ศ. 1943) รัฐบาลเสนอ
มาให้สภา ประชุมลับ ประธานสภา จึงได้อ่านจดหมายฉบับดังกล่าวในที่ประชุมให้สมาชิก
ทราบ ก็มีใจความที่สำคัญว่า

เมื่อท่านนายกรัฐมนตรีได้ทราบเรื่องนี้ จึงได้เชิญนายทวี
บุญเกตุมาพบ นายทวี บุญเกตุได้เรียนชี้แจงต่อท่านนายกรัฐมนตรี
ว่า ในวันที่มีการเลือกตั้งนั้นตนเองไม่ได้ไปประชุมด้วย เมื่อได้
ทราบว่าได้รับเลือกตั้งเป็นประธานสภาแล้ว ก็มีความหนักใจมาก และ
ขอเรียนถวายความจริงใจว่าไม่สมควรที่จะรับตำแหน่งนี้ ใครขอให้ท่าน
นายกรัฐมนตรีหาวิธีทางที่จะช่วยให้พ้นจากตำแหน่งนี้ก็จะขอบคุณมาก
ท่านนายกรัฐมนตรีได้รับทราบ และเมื่อได้วินิจฉัยเหตุการณ์ของโลก
ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างประเทศซึ่งเป็นพันธมิตรกับประเทศไทย
ท่านรู้สึกว่ ในสถานะการณ์เช่นนี้ ผู้ที่จะเป็นประธานสภา ก็คือ รอง
ประธานสภา กุ๊ก อันเป็นตำแหน่งสำคัญ และตำแหน่งสูงตำแหน่งหนึ่ง
ในประเทศนั้น น่าจะได้รับการพิจารณาเลือกด้วยการวินิจฉัยอย่าง
รอบคอบ อนึ่ง ในวันนั้น ก็ปรากฏว่ามีสมาชิกไปประชุมกันเป็นจำนวน
ไม่ถึงครึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมด ผู้ที่ออกเสียงเลือกนายทวี
บุญเกตุก็มีเพียง 30 เสียง (ความจริง 39 เสียง) นับเป็นจำนวน
น้อยมาก ควรที่สภาผู้แทนราษฎรจะได้พิจารณาเรื่องนี้ใหม่เสียให้
ถ่องแท้อีกครั้งหนึ่ง ท่านจึงได้ให้นำเรื่องเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณา
บัดนี้ คณะรัฐมนตรีได้พิจารณาเรื่องนี้แล้ว มีความเห็นพ้องกับท่าน
นายกรัฐมนตรี จึงได้สั่งขอให้สภาผู้แทนราษฎรพิจารณาเรื่องการเลือก
สมาชิกสภา เป็นประธานและรองประธานเสียใหม่ให้ถ่องแท้ และ
ขอให้สมาชิกมาประชุมให้พร้อมเพรียงกันใหม่มาก อนึ่ง ในเวลาออก

⁴⁵สภาผู้แทนราษฎร, รายงานการประชุมครั้งที่ 1/2486 (สามัญ) สมัยที่ 2,
ชุดที่ 3, (วันเสาร์ที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2486). "เลือกประธานสภาผู้แทนและรอง
ประธานสภาผู้แทนราษฎร," หน้า 268.

เสียงเลือกผู้ใด ก็ขอให้ไปรื้อคำนี้ถึงผลใดผลเสียอันจะบังเกิดแก่ประเทศชาติในการที่จะเลือกผู้นั้น ๆ โดยตระหนักถ่วง⁴⁶

การที่จดหมายฉบับดังกล่าวกล่าวว่า นายทวีขอถอนจากการเป็นประธานสภาผู้แทนราษฎร และขอร้องให้นายกรัฐมนตรีช่วยแก้ไขปัญหานี้ด้วยนั้น นายทวี บุญยเกษตร ใ้กล่าวแก้ในที่ประชุมว่าไม่เป็นความจริง พร้อมทั้งแถลงข้อเท็จจริงด้วยว่า

ตามที่รัฐบาล คือ พญา กล้วย ช่างนาวาสวัสดิ์ ใ้พูดเมื่อกี้ มีการพาดพิงถึงตัวฉันที่ว่า ฉันขอถอนจากการเป็นประธานสภาผู้แทนราษฎร และโคทรามเรื่องตอนหลังนี้ไม่เป็นความจริง ฉันขอลาว่า ฉันพร้อมที่จะรับในวันที่ 26 และเมื่อวันที่ 27 ตอนเช้า ประมาณ 11 นาฬิกาเศษ ขอประทานโทษที่จะขอลาด้วยความจริงกัน ท่านนายกรัฐมนตรีใ้ใ้คนไปเรียกฉันที่บ้าน ว่าต้องการพบ เมื่อฉันออกจากบ้านแล้ว ไ้สวนกับรถของพันตรีควง อภัยวงศ์ ฉันจึงโบกมือไ้หยุด แล้วพันตรีควงก็ไปพร้อมกับฉันที่วังสวนกุหลาบ ในขณะที่เดินทวงนั้น พันตรีควง อภัยวงศ์ ไ้ชี้แจงว่า เมื่อเช้านี้ คือหมายถึงวันที่ 27 ตอนเช้า พันเอกไชย⁴⁷ ไ้ไปขอร้องใ้พันตรีควงมาเกลี้ยกล่อมฉัน ขออย่าใ้รับตำแหน่งประธานสภาผู้แทนราษฎรเลย ซึ่งพันตรีควงไ้ชี้แจงว่าไม่สามารถจะทำได้เช่นนั้นไ้ เนื่องจากจะเป็นการเขาใจผิด อาจจะทำให้ฉันรู้สึกไม่ไ้เป็นส่วนตัว พันตรีควงจึงแจ้กับพันเอกไชยว่า ขอใ้หยุดกันเองก็แล้วกัน เมื่อไปถึงวังสวนกุหลาบ ฉันก็ไ้ลงรถเขาไปข้างในโดยพันตรีควงรออยู่ที่รถ เมื่อฉันเขาไปถึงก็ไ้มีการพูดจาปราศรัยตามฐานะเพื่อน แล้วในที่สุดทวนนายก็ถามว่า คุณจะลาออกเสียมีไ้หรือ ฉันก็เรียนชี้แจงทานด้วยน้ำใ้ใจจริงว่า ความ

⁴⁶ สภาผู้แทนราษฎร, รายงานการประชุมลับ ครั้งที่ 2/2486 (สามัญ), สมัยที่ 2, ชุดที่ 3 (1 กรกฎาคม 2486), หน้า 271-273

⁴⁷ พันเอกไชย ประทีปะเสน รักษาการแทนเลขาธิการคณะรัฐมนตรี.

จริงฉันไม่ประสงค์ตำแหน่งประธานสภาผู้แทนราษฎรเลย เนื่อง
จากฉันขาคคุณสมบัติ ทั้งวัยวุฒิและคุณวุฒิ แต่เมื่อสภาผู้แทนราษฎร
อันหมายถึงปวงชนชาวไทยได้ให้ความไว้วางใจฉัน เลือกฉันให้
เป็นประธานสภาผู้แทนราษฎร ฉันก็ไม่สามารถที่จะปฏิเสธความ
เจตนาดี และความไว้วางใจของสภาผู้แทนราษฎรได้ เมื่อเป็น
เช่นนั้น ท่านนายกรัฐมนตรีก็บอกวาทักเห็นใจ เห็นความจำเป็น
เหมือนกัน แต่จะทำอย่างไรได้ เพราะอาจจะไม่เหมาะสมทั้งใน
เหตุการณ์ภายในและเหตุการณ์ทางประเทศ แล้วก็ได้มีการวิสาสะ
กันพอสมควร ในที่สุด ท่านนายกรัฐมนตรีก็โคะยั้งคะยอว่าจะ
ลาออกเสียไมไ่คหรือ ฉันโคะแข็งวาทขอโคไปรคเห็นใจ ฉันไม่เคย
มักใหญ่ใฝ่สูง ตั้งแต่เริ่มเปลี่ยนแปลงการปกครองมาจนบัดนี้ ฉัน
ไม่เคยใครบค้ำชอรองให้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวง และไม่เคย
ให้ส่วยส่วยพายแก่ฉัน ฉันไม่เคยเอาทั้งส่วยส่วยประการนี้เป็นการ
แสดงให้เห็นว่า ฉันไม่ใช่คนมักใหญ่ใฝ่สูง ก็นับประสาอะไร
กับที่ตำแหน่งประธานสภาผู้แทนราษฎร ฉันคงไม่ประสงค์เป็นแน่
แต่เมื่อตำแหน่งนี้เป็นตำแหน่งซึ่งสภาผู้แทนราษฎรโคเลือกฉัน
ฉันจำต้องรับ และพร้อมที่จะรับ แต่หากว่ารัฐบาลไม่ประสงค์ให้
ฉันรับแล้ว ก็ขอให้เป็นการกระทำของฝ่ายรัฐบาล หากเป็นการ
กระทำของฝ่ายฉันเองไม่ เสร็จแล้ว ฉันก็ลากลับ

เมื่อกลับถึงบ้านแล้ว ในตอนค่ำวันนั้นเอง พญา ประยูร
ภมรมนตรีก็โคไปหาฉันที่บ้าน และโคพยายามพุกจาเกลยกลอม
ทั้งปลอบทั้งชูเพื่อขอให้ฉันถอน โดยอ้างเหตุว่า ฉันรับแล้ว ซาค
อาจจะฉิบหายควยประการทาง ๆ⁴⁸

จากการแถลงของนายทวี บุญยเกตุ นอกจากจะทำให้บรรดาสมาชิกเข้าถึงสถาน-
การณ์ทางการเมืองภายในประเทศขณะนั้นเป็นอย่างดีแล้วก็ได้เกิดการแตกแยกขึ้นแล้วในกลุ่มผู้
เปลี่ยนแปลงการปกครอง ทั้งทำให้ทราบถึงพฤติกรรมอันคุกคามของนายกรัฐมนตรีและบรรดา
รัฐมนตรีร่วมคณะอีกด้วย ปัญหาที่ว่า นายทวี บุญยเกตุ และ นายควง อภัยวงศ์ อาจได้รับ

⁴⁸ สภาผู้แทนราษฎร, รายงานการประชุมลับ ครั้งที่ 2/2486, วันที่ 1 กรกฎาคม
พ.ศ.2486, หน้า 286-7.

การเลือกตั้งเข้ามาอีก เป็นปัญหาที่ทำให้นายกรัฐมนตรีวุ่นวายใจมาก คงปรากฏในจดหมายฉบับที่มีถึง นาวาเอกถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ ว่า⁴⁹

...หลายวันมาแล้ว ฉันไม่ได้ทำงานเกี่ยวกับการสงครามเลย มาอยู่กับการเมืองสภาอยู่เท่านั้น ขอให้คิดว่า ยามสงครามนั้นเสียเวลาไปนิดเดียว ประโยชน์อันยิ่งใหญ่ก็ตกเป็นของฝ่ายศัตรูมาก ฉันไม่สามารถแสดงราชการลัทธิอันเกี่ยวแก่สงครามให้ใครทราบได้ เพราะเป็นภัยแห่งชาติ พวกนี้ไม่ใช่ขู่อะไรเลย ไม่เชื่อสองยุ้งกันไป ผลจะเป็นอย่างไร ถ้าหากขึ้นยุ้งกันแบบนี้ ฉันไม่สามารถทำงานเกี่ยวกับศัตรูได้ คงมาพะวงพวกเราด้วยกันเอง ชาติจะพินาศไปอย่างไร...ทางฉันรับสนองไม่ได้นักของการให้สัญญานั้นคง จึงอยากให้คนเคยงานนี้มาอย่างใด จะใคร่ช่วยสมาชิกให้ปฏิบัติถูกต้องตามระเบียบแบบแผน ขอบังคับและรัฐธรรมนูญและฉันต้องการคนที่จะเป็นที่รู้จักกันแก่สังคมทั้งในวงกว้างประเทศและภายใน และยังกล่าวถึงเวลาสงครามและกำลังจะคับขันเช่นนี้ด้วย ขอให้พิจารณาว่าจะถึงหน้าแลง ทุกชาติเตรียมเปิดฉากการรบใหญ่กันยุ้งไป ฉันก็อยากจะสงบสติเพื่อใครครองหาทางผู้สงครามต่อไป ในทางที่ดี ยิ่งฉันกำลังเป็นแม่ทัพ อำนวยการรบอยู่ด้วย มากวนกันเช่นนั้น ท่านจะไม่รีบส่งสารทหารในกองทัพที่ประจันหน้ากับข้าศึกอยู่บางหรือ ฉันอำนวยความสะดวกไม่ได้ ทหารจะขาดอาหารและอาวุธกระสุน อย่างนี้จะมีเป็นการทำลายทหารของเราหรือ ควรส่งสารชีวิตทหารของเราบางหากจะไม่เวทนาส่งสารตัวแม่ทัพ

ข้อความเหล่านี้จะอ่านในสภาให้สมาชิกได้ฟังกันบ้างก็ไม่ขัดข้องจะใคร่ทราบกันไว้

จากจดหมายดังกล่าวทำให้เห็นชัดว่า จอมพลแปลก พิบูลสงคราม เอาตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ซึ่งจะเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการไปปนกับตำแหน่งทางทหาร รัฐบาล

⁴⁹ จดหมายจากนายกรัฐมนตรีถึง นาวาเอกถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ ซึ่งนำมาอ่านในที่ประชุมสภาด้วย จากรายงานการประชุมวันเดียวกัน, หน้า 288-9.

อ้างสถานการณ์ทางการเมือง ทางทหาร และการที่อ้างว่าตำแหน่งทั้งสองเป็นตำแหน่งสำคัญ
 จอมพลแปลก พิบูลสงครามต้องการคนที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักมักคุ้นของสังคมในวงกว้าง
 ประเทศและภายในประเทศ เป็นข้ออ้างที่ยอมรับไม่ได้ เพราะได้มีสมาชิกสภา โจมที่ว่า
 รัฐบาลไม่เคยเห็นความสำคัญของสภา ไม่ค่อยได้เข้าประชุมสภาผู้แทนราษฎร และมักจะ
 ออกพระราชกำหนดเป็นกฎหมายใช้ก่อนเสมอ อีกประการหนึ่ง ตำแหน่งประธานและรอง
 ประธานสภา ทั้งสองก็ไม่สำคัญพอที่จะเปลี่ยนนโยบายของรัฐบาลได้ ด้วยเหตุนี้ สมาชิกสภา
 ผู้แทนราษฎรประเภทหนึ่งส่วนใหญ่จึงขอร้องรัฐบาลให้เคารพมติของสภา ที่ไต่เข้าไปถูกต้อง
 ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ ซึ่งสมบูรณ์อยู่ในตัวของมันเอง และวิงวอนขอให้เป็นไปตามทิศ
 ทางของรัฐธรรมนูญ มิฉะนั้นจะเป็นแบบฉบับที่ผิดรัฐธรรมนูญ การที่นายกรัฐมนตรียับยั้งมติ
 ของสภา เป็นการกระทำที่ผิดรัฐธรรมนูญอย่างชัดแจ้ง เพราะการยับยั้งมติของสภา
 ปรากฏในมาตรา 39 ของรัฐธรรมนูญที่กล่าวว่าจะกระทำได้โดยพระมหากษัตริย์แต่เพียงผู้เดียว
 ไม่ใช่รัฐบาล ด้วยเหตุนี้ นายกรัฐมนตรีหรือคณะรัฐมนตรี จึงนำสิทธิของพระมหากษัตริย์มาใช้⁵⁰

การประชุมสภาวันนั้นอลเวงมาก เพราะสมาชิกส่วนใหญ่คัดค้าน แต่รัฐบาลก็อ้าง
 เหตุผลข้าง ๆ คู ๆ ว่า "...การกระทำเช่นนั้นไม่เป็นการผิดวิธิต่างรัฐธรรมนูญประการใด
 กล่าวโดยย่อ...ไม่สามารถจะสนองได้..." ครั้นมีการลงมติ สมาชิกลงมติรับคำร้องขอของ
 รัฐบาลด้วยคะแนน 56:25 จึงได้มีการเสนอชื่อบุคคลเข้ารับเลือกตั้งประธานสภาใหม่ ได้มี
 ผู้เสนอ นายปลอด-วิเชียร ณ สงขลา นายจิตร ณ สงขลา (เจ้าพระยาศรัทธาธรรมาธิเบศร์)
 พลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา พลตรีประจัน ประจันปัจจนึก บุคคลเหล่านี้ต่างก็ถอนตัว
 ทั้งนี้ เนื่องจากว่า นายทวี บุญยเกตุ และ นายควง อภัยวงศ์ ซึ่งได้รับเลือกนั้น ยังไม่ได้ถอน
 ตัวและยังไม่ลาออก⁵¹

⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 291-292 เขมชาติ บุญรัตพันธุ์ (สส.จากร้อยเอ็ด)กล่าว

⁵¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 293-5.

ผู้นำแห่งชาติไทยต้อนรับนายกรัฐมนตรีบุน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สมาชิกสภา บางคนตระหนักดีว่า หากให้มีการเสนอชื่ออีกครั้ง สมาชิกก็คงเสนอชื่อบุคคลทั้งสองอีกโดยที่เห็นว่า เป็นบุคคลชั้นผู้ก่อการที่มีคุณสมบัติเหมาะสม และรัฐบาลก็คงไม่ยอมรับอีกแน่นอน ด้วยเหตุนี้ นายพัน สุพรรณสาร สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดอยุธยา จึงเสนอให้รัฐบาลระบุชื่อมาว่าต้องการให้ใครเป็นประธานสภา ซึ่งสมาชิกก็พร้อมที่จะรับข้อเสนอทั้งกล่าวไปแล้วเป็นข้อเสนอที่ชื่อ แต่ก็ไม่แจ้งไว้ด้วยคำประกาศประชัน ต่อจากนั้น นายจำลอง คาวเรือง ผู้แทนจังหวัดมหาสารคาม เสนอชื่อ นายทวี บุญยเกตุอีก แต่นายทวี บุญยเกตุขอถอนตัว จึงมีผู้เสนอ นายควง อภัยวงศ์ และ พลเรือตรีกระแส ประวาทะนาวัน แต่ประธานสภา (ผู้ทำการแทน) ไม่ได้ให้ลงมติ กลับให้เลื่อนการประชุมไป แต่อย่างไรก็ดี บุคคลทั้งสองก็ได้รับเลือก โดยนายควง ได้เป็นรองประธานสภา แต่นายกรัฐมนตรีมีพระบรมราชโองการแต่งตั้งประธานสภา แต่ผู้เดียว และแจ้งว่าไม่สามารถจะรับสนองพระบรมราชโองการในการตั้ง นายควง อภัยวงศ์ ให้เป็นรองประธานสภา ได้ ด้วยเหตุผลอันเดียวกับครั้งแรก⁵²

การที่นายกรัฐมนตรีไม่รับสนองพระบรมราชโองการในการตั้ง พันตรีควง อภัยวงศ์ ให้เป็นรองประธานสภา ทำความวุ่นวายให้กับสภา ไม่น้อยในคราวประชุมสภา วันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ. 2486 (ค.ศ. 1943) ที่ประชุมหักท้วงการตั้งประธานสภา ว่ายังไม่สมบูรณ์ เพราะยังไม่มีการตั้งประธานสภา จึงยังไม่สมควรที่จะทำหน้าที่ และในการประชุมสภา วันนั้นเอง พันตรีควง อภัยวงศ์ ได้เล่าให้ที่ประชุมสภาฟังว่า ในเช้าวันนั้น มีประชุมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทสอง และคณะรัฐมนตรี ที่ประชุมได้ลงคะแนนเสียงให้ พันตรีควง อภัยวงศ์ ลาออกจากตำแหน่งรองประธานสภา เพื่อเห็นแก่ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เมื่อเสียงส่วนมากเป็นเช่นนี้ พันตรีควง อภัยวงศ์ จึงลาออก ในที่สุด พลตรีประจัน มหาภิลาท ประจันปัจจนึก จึงได้รับเลือกเป็นรองประธานสภา ต่อไป⁵³

⁵²จดหมายจากเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ พ. 5016/2486 ในรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 4/2486 (วันที่ 8 กรกฎาคม 2486), หน้า 306-7.

⁵³สภาผู้แทนราษฎร, รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 5/2486, วันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ. 2486, หน้า 335.

สาเหตุที่นายกรัฐมนตรีไม่พอใจนายทวี บุญยเกตุ และ นายควง อภัยวงศ์

การที่จอมพลแปลก พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี พยายามกักขังอย่างเต็มที่ไม่ให้บุคคลทั้งสองเข้ารับตำแหน่งดังกล่าว น่าจะเป็นด้วยเหตุ 3 ประการ

1) ความไม่พอใจเป็นการส่วนตัว ในสมัยที่นายทวี บุญยเกตุเป็นเลขาธิการคณะรัฐมนตรี และรัฐมนตรีลอยอยู่นั้น ปรากฏว่า วันที่ 11 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2486 (ค.ศ. 1943) นายกรัฐมนตรีได้ยื่นใบลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ด้วยเหตุที่ว่าสุขภาพและอนามัยไม่สมบูรณ์ ไม่สามารถรับราชการต่อไปได้ จึงขอพระราชทานกราบบังคมลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อนายทวี บุญยเกตุรับใบลาซึ่งเขียนด้วยลายมือของจอมพลแปลก พิบูลสงคราม แล้วได้นำเสนอคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และคณะผู้สำเร็จราชการฯ อนุมัติให้เป็นไปตามประสงค์⁵⁴ เมื่อทรงโปรดเกล้าฯ ให้จอมพลแปลก พิบูลสงครามลาออกแล้ว นายทวี บุญยเกตุ ในฐานะเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ก็ให้กรมโฆษณาการออกประกาศแถลงการณ์เรื่อง นายกรัฐมนตรีลาออก⁵⁵ แต่จอมพลแปลก พิบูลสงคราม ไม่ยอมลาออก ทั้งที่ใบลาถึงกล่าวถึง ประธานสภาฯ ได้อ่านให้สมาชิกสภาฯ ฟัง และใบลาถึงกล่าว คณะผู้สำเร็จราชการฯ ก็ได้ อนุมัติแล้ว ข้าประกาศทางวิทยุกระจายเสียงด้วย เรื่องถึงกล่าว ปรากฏว่าจอมพลแปลก พิบูลสงครามแค้นเคืองมาก กล่าวหาว่า นายทวี บุญยเกตุสมคบกับผู้อื่น (น่าจะเป็นอธิบดีกรมโฆษณาการ) ขับไล่ออกจากตำแหน่ง และชี้แจงว่า การที่ตนเขียนใบลาออก ก็เพื่อลองใจ คณะผู้สำเร็จราชการฯ แต่อย่างไรก็ดี เหตุการณ์ที่นายกรัฐมนตรีลาออกแล้วปฏิเสธว่า ไม่ไ้ลาออกนี้ ทำให้ นายทวี บุญยเกตุ ซึ่งเป็นเลขาธิการคณะรัฐมนตรีและรัฐมนตรีลอย พร้อมกับพันตรีควง อภัยวงศ์ ซึ่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ กราบบังคมลาออก ในวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2486 (ค.ศ. 1943) นายกรัฐมนตรีได้แต่งตั้งให้ ม.ล. เศษ สนิทวงศ์

⁵⁴สภาผู้แทนราษฎร, รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 7/2486 วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2486, หน้า 243. จดหมายจากคณะผู้สำเร็จราชการฯ ลงวันที่ 13 กุมภาพันธ์ ถึงประธานสภาฯ

⁵⁵ชค หัสบัวเรอ และ ปรีชา สามัคคีธรรม, 35 ปีแห่งยุคประชาธิปไตย (หลักเมือง ยุคใหม่, 2511), หน้า 200.

รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์แทน ตั้งแต่วันที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2486 (ค.ศ. 1943) และให้ ม.ล.กรี เกษศิริ เป็นรัฐมนตรี ตั้งแต่วันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2486 (ค.ศ. 1943)

เกี่ยวกับการใช้อำนาจอย่างกว้างขวางของจอมพลแปลก พิบูลสงคราม นายทวี บุญยเกตุกล่าวว่า จอมพลแปลก พิบูลสงครามชอบใช้ตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด บังคับให้ราษฎรสวมหมวก สวมรองเท้า และชอบใช้จกหมายของเหลืองเป็นจกหมายต่อว่ารัฐมนตรี และข้าราชการอย่างรุนแรงจนผู้รับต้องขณลุก นายทวี บุญยเกตุเปรียบจอมพลแปลก พิบูลสงครามว่าเทียบได้กับฮิตเลอร์ มีกรรมโฆษนาการเป็นเครื่องมือในการโฆษนาชนเชื้อ มีทหารรวมใจใช้ และมีสันนิบาตคอยติดตามบุคคลซึ่งไม่พึงประสงค์ของจอมพลแปลก พิบูลสงคราม⁵⁶

2) จอมพลแปลก พิบูลสงคราม อาจจะไม่รู้อถึงแผนการของนายปรีดี พนมยงค์ การที่อำนาจทางการเมืองของจอมพลแปลก พิบูลสงครามมีมากขึ้น และใช้อำนาจนั้นเกินขอบเขต ย่อมสร้างความไม่พอใจให้กับสมาชิกสภาฯ และประชาชนทั่วไป ส่วนนายปรีดี พนมยงค์ ดำเนินการต่อต้านผู้ปุ่นอย่างเงียบ ๆ โดยมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเข้ามาร่วมดำเนินงานด้วย หลังจากนายทวี บุญยเกตุลาออกจากรัฐมนตรีแล้ว นายปรีดี พนมยงค์ ก็ชักชวนให้นายทวี บุญยเกตุเข้ามาร่วมงานเสรีไทยด้วยตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2486 (ค.ศ. 1943) โดยกล่าวเป็นใจความว่า นายปรีดี พนมยงค์ ได้เริ่มติดต่อกับอังกฤษและอเมริกา โดยส่งคนออกไปพบกับผู้แทนเสรีไทยนอกประเทศหลายคนแล้วโดยแบ่งออกเป็นสาย ๆ และคนหนึ่งส่งไปก็โคลมป่วยถึงแก่กรรมลงกลางทาง เสรีไทยผู้นั้นชื่อ นายจำกั๊ด พลากร เพราะการเดินทางนั้น นอกจากจะต้องเสี่ยงอันตรายรอบคอบแล้ว ยังต้องเดินทางด้วยเท้าบุกป่าฝ่าดงกันการมาก นายปรีดี พนมยงค์ ได้ชี้แจงกับนายทวี บุญยเกตุว่า ควรจะไปตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นขึ้นที่นอกประเทศ ท่านองเดียวกับที่ นายพลชาร์ลส์ เคอโกลล์ ได้ไปตั้งรัฐบาลฝรั่งเศสที่ประเทศอังกฤษ โดยนายปรีดี พนมยงค์ จะหาทางชี้แจงเหตุผลกับสมาชิกสภาผู้แทน

⁵⁶ "ทวี บุญยเกตุ ให้การเป็นพยานโจทก์คดี พระสารสาสน์พลชั้นซ์ ข้อหา อาชญากรสงคราม," ไทยใหม่ (22 กุมภาพันธ์ 2489), หน้า 1, 4.

ราษฎร เพื่อให้ลงมติเลือกให้นายทวี บุญยเกตุ เป็นประธานสภาผู้แทนราษฎร หากว่านายทวี บุญยเกตุได้เป็นประธานสภาแล้ว นายปรีดี พนมยงค์ ในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ กับนายทวี บุญยเกตุในฐานะประธานสภาผู้แทนราษฎรอันชอบด้วยกฎหมาย พร้อมด้วย ม.ล.กรี เกษาคิววงศ์ ซึ่งเป็นรัฐมนตรีอยู่ในคณะรัฐบาล ก็จะได้ร่วมเดินทางไปยังต่างประเทศด้วยกัน เพื่อไปตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นนอกประเทศ เพราะเมื่อมีผู้สำเร็จราชการฯ มีประธานสภา และมีรัฐมนตรีนายหนึ่งที่ถูกถอดตามกฎหมายและรัฐธรรมนูญแล้ว จะทำอะไรหรือประกาศอะไรออกมา ก็ถือว่าประกาศนั้นเป็นพระบรมราชโองการ สมบูรณ์ตามกฎหมาย และถูกต้องตามรัฐธรรมนูญ⁵⁷

แผนการดังกล่าวของนายปรีดี พนมยงค์ ที่จะไปตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นคงจะต้องล่องเรือ ไปถึงจอมพลแปลก พิบูลสงคราม จึงได้พยายามอย่างยิ่งที่จะชักชวนทุกวิถีทางไม่ให้นายทวี บุญยเกตุเข้ารับตำแหน่งดังกล่าวได้

3) การที่นายกรัฐมนตรีไม่ยอมลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ อาจจะเป็น เพราะต้องการที่จะแสดงให้คนทั่วไป สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ตลอดจนคณะรัฐมนตรีเห็นว่า ตนนั้นมีอิทธิพลเหนือคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ อันเป็นการแสดงอำนาจเผด็จการอีกด้วย

1.2 รัฐบาลชุด พันตรีวง อภัยวงศ์

เบื้องหลังการตั้ง พันตรีวง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี

เมื่อล้มเหลวที่จะออกไปตั้งรัฐบาลพลัดถิ่น นายปรีดี พนมยงค์ ในขณะนั้น ในฐานะหัวหน้าเสรีไทย จึงต้องดำเนินแผนใหม่ที่จะล้มอำนาจจอมพลแปลก พิบูลสงคราม เพื่อให้ รัฐบาลชุดใหม่มีรัฐบาลเป็นผู้ร่วมมือกับเสรีไทย เพื่อการดำเนินงานใต้ดินต่อต้านญี่ปุ่นสะกด ยั้งขึ้น การคิดล้มอำนาจรัฐบาลชุดจอมพลแปลก พิบูลสงคราม จึงเป็นงานที่หนักมาก เพราะ ในขณะนั้นสมาชิกสภา ต่างก็กลัวเกรงจอมพลแปลก พิบูลสงครามแทบทั้งสิ้น สมาชิกสภาที่ เคยมีบทบาทคัดค้านรัฐบาลจนทำให้รัฐบาลต้องลาออกมาแล้วสมัย พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา

⁵⁷ทวี บุญยเกตุ, "ข้อเท็จจริงเพิ่มเติมเกี่ยวกับเหตุการณ์ในประเทศไทยในระหว่าง สงครามโลกครั้งที่ 2," อ้างถึงใน ศิเรก ชัยนาม, ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2, หน้า 363-4.

เป็นนายกรัฐมนตรี กลับต้องสงบเรียบร้อยตลอดมาตั้งแต่จอมพลแปลก พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี เช่น นายเลียง ไชยกาล เป็นต้น ประกอบกับสมาชิกสภา ถูกตำรวจสันติบาล สอดส่องจับตาดูการเคลื่อนไหวอย่างใกล้ชิด ด้วยเหตุนี้ นายปรีดี พนมยงค์ซึ่งอยู่นอกวงการเมือง จึงคิดดำเนินการโดยปลูกฝังความกล้าและความเข้มแข็งให้กับสมาชิกสภา และประธานสภา ผู้ที่ช่วยนายปรีดี พนมยงค์ทำหน้าที่นี้โดยเกลี้ยกล่อมสมาชิกสภา คือ คร.ทองเปลว ชลภูมิ ขณะเดียวกัน นายปรีดี พนมยงค์ ยังได้ขอร้องให้ นายพลตำรวจเอก อุดม อุดมเกษรวิสต์ ใ้ทางการสอดส่องความเคลื่อนไหวของสมาชิกสภา ด้วย⁵⁸ การขอร้องดังกล่าวเท่ากับว่า นายปรีดี พนมยงค์ได้ชักชวนนายพลตำรวจเอก อุดม อุดมเกษรวิสต์ ซึ่งขณะนั้นเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย และเป็นอธิบดีกรมตำรวจ ให้เข้าร่วมงานล้มอำนาจจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ด้วย

จังหวะของนายปรีดี พนมยงค์ ที่จะคิดล้มรัฐบาลมาถึงเมื่อมีการประชุมสภา ในวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2487 (ค.ศ. 1944) รัฐบาลเสนอร่างพระราชบัญญัติโอนนิติพระราชกำหนดระเบียบราชการบริหารนครหลวงเพชรบูรณ์ พุทธศักราช 2487⁵⁹ โดยมีเหตุผลว่า เพื่อให้มีกฎหมายเกี่ยวกับระเบียบในองค์การบริหารของจังหวัดเพชรบูรณ์ขึ้นไว้เป็นพิเศษ รัฐบาลมีจุดประสงค์จัดตั้งเพชรบูรณ์ขึ้นเป็นนครบาลเพชรบูรณ์ เพื่อการอพยพ ซึ่งรัฐบาลจะขยายฐานะของข้าหลวงประจำจังหวัด และคณะกรรมการจังหวัดให้มีฐานะใหญ่พอที่จะประสานงานต่าง ๆ พระราชบัญญัติฉบับนี้ถูกคัดค้านจากบรรดาสมาชิกหลายฝ่าย รัฐบาลไม่กล้าชี้แจงเหตุผลในการสร้างเมืองเพชรบูรณ์มากนัก จนในที่สุดรัฐบาลแพ้คะแนน 36:48 คะแนน⁶⁰ สาเหตุที่รัฐบาลแพ้รูปได้ 3 ประการ คือ

⁵⁸ "ปรีดีเป็นพยานจำเลยคดีอาชญากรรมสงครามของพระสารสาสน์พลชั้นตรี," ไทยใหม่, 14 กุมภาพันธ์ 2489, หน้า 1.

⁵⁹ สภาผู้แทนราษฎร, รายงานการประชุมสภา ครั้งที่ 4/2487 (วันที่ 20 กรกฎาคม 2487), (ต้นฉบับ), หน้า 1.

⁶⁰ สภาผู้แทนราษฎร, รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 4/2487 (วันที่ 20 กรกฎาคม 2487), (ต้นฉบับ), หน้า 16.

1) ความยากลำบากในการสร้างเมืองเพชรบูรณ์ให้เป็นเมืองหลวง เพราะการเกณฑ์คนไปสร้างไม่ได้รับความสะดวก เพชรบูรณ์เป็นจังหวัดที่ทุรกันดาร ประกอบกับการที่จังหวัดนี้ยังเป็นป่าเขา ยากแก่การที่จะทำให้เป็นเมืองโดยรวดเร็ว ทั้งยังมีไข้ป่าชุกชุม จนทำให้ราษฎรที่ถูกเกณฑ์ไปสร้างต้องรับทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัส การเกณฑ์แรงงานราษฎรจากจังหวัดต่าง ๆ ตั้งแต่เดือนมีนาคม - กันยายน พ.ศ.2487 (ค.ศ.1944)

มีจำนวน (บางจังหวัดยังไม่สำรวจ)	127,281 คน
ล้มป่วยลง	14,316 คน
ตายไป	4,040 คน ⁶¹

2) เนื่องจากรัฐบาลออกพระราชกำหนดคอยเกินไป รัฐธรรมนูญเปิดโอกาสให้รัฐบาลตราพระราชกำหนดออกมาใช้ในกรณีฉุกเฉินซึ่งจะเรียก ประชุมสภาผู้แทนราษฎรไม่ทัน แต่พระราชกำหนดของรัฐบาลชุดดังกล่าวมักจะออกมาในกรณีที่ไม่ใช่เรื่องรีบด่วนหรือฉุกเฉิน มักจะประกาศใช้ก่อนมีการประชุมเพียงไม่กี่วัน ซึ่งบางกรณีรัฐบาลเรียกประชุมได้ แต่รัฐบาลไม่ทำ จึงถูกสมาชิกโจมตีมากกว่ารัฐบาลมองข้ามความสำคัญของสภาผู้แทนราษฎร โดยรัฐบาลจะตราพระราชกำหนดออกไปใช้ก่อน เพราะคิดว่าอย่างไรก็ตาม สภา จะต้องอนุมัติ แต่มาคราวนี้ สภา ซึ่งมีสมาชิกที่ใจกล้ามากพอที่จะคัดค้าน และลงมติไม่เห็นชอบด้วยเป็นจำนวนมาก จึงทำให้รัฐบาลต้องแพ้อวตในที่สุด

3) เนื่องจากแบบของการอนุมัติไม่ถูกแบบ หรือรูปของการปกครอง การจัดการปกครองแบบนครบาลนี้ขัดกับระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน แต่พระราชบัญญัติจัดตั้งนครบาลกรุงเทพฯ นครบุรี ซึ่งขัดกับแบบของการปกครอง แต่ได้รับการอนุมัติเพื่อที่จะให้มีผู้มีอำนาจอยู่ดูแลปกครองพระนครนครบุรีแทนคณะรัฐบาลที่จะอพยพไปอยู่เพชรบูรณ์ แต่การขออนุมัติพระราชบัญญัติ

⁶¹ รัฐมนตรีมหาดไทยชุดรัฐบาลพันตรี ควง อภัยวงศ์ แถลงในสภาตามกระทู้ที่สมาชิกถามมา จากรายงานการประชุมครั้งที่ 9/2487 (วิสามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3, หน้า 5-6. การสำรวจครั้งนี้ยังไม่เป็นตัวเลขที่ยุติ เพราะบางจังหวัดยังไม่ได้ทำการสำรวจว่าเกณฑ์ไปเท่าไร และป่วยหรือตายไปเป็นจำนวนเท่าไร

อนุมัติพระราชกำหนดระเบียบราชการบริหารนครหลวงเพชรบูรณ์ พุทธศักราช 2487 รัฐบาลให้เหตุผลตรงกันข้าม เพราะว่าเมื่อรัฐบาลอพยพไปอยู่เพชรบูรณ์แล้ว ก็ไม่มีความจำเป็นอะไรที่จะตั้งผู้มีอำนาจมีฐานะเทียบเท่าอธิบดี เป็นข้าหลวงนครบาลปกครองเพชรบูรณ์ ด้วยเหตุนี้สมาชิกจึงไม่อนุมัติเป็นส่วนใหญ่

ในการประชุมสภาฯ วันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2487 (ค.ศ. 1945) รัฐบาลได้เสนอร่างพระราชบัญญัติอนุมัติพระราชกำหนดจัดสร้างพุทธบุรีมณฑล เพื่อเป็นศูนย์กลางของการศึกษาค้นคว้าทางพุทธศาสนา เป็นศูนย์กลางของการประกิจฐานศาสนวัตถุโบราณทั่วราชอาณาจักร เป็นที่ตั้งแห่งการบริหารพระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ และจัดให้เป็นนครศักดิ์สิทธิ์แห่งพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะ ให้เหมือนกับนครเมกกะหรือกรุงวากัน สมาชิกสภาส่วนใหญ่คัดค้านพระราชบัญญัติฉบับนี้ด้วยเหตุผล 2 ประการ คือ

1) รัฐบาลใช้อำนาจตามมาตรา 52 แห่งรัฐธรรมนูญในการออกพระราชกำหนดพรำเพ้อเกินไป สมาชิกสภาจึงไม่ต้องการให้ผ่าน

2) สมาชิกเห็นว่ายังไม่สมควรที่จะสถาปนาพุทธบุรีมณฑล เพราะยังอยู่ในภาวะสงคราม รัฐบาลควรเห็นความสำคัญเรื่องปากเรื่องท้องของราษฎรเป็นสำคัญ แต่รัฐบาลกลับสร้างสิ่งที่ยังไม่จำเป็น ทั้ง ๆ ที่ยังขาดแคลนทั้งทุนทรัพย์และวัสดุอุปกรณ์

การสถาปนาพุทธบุรีมณฑลอันเป็นกิจการทางศาสนา ไม่น่าจะถือเป็นเรื่องฉุกเฉิน ออกเป็นพระราชกำหนด แต่รัฐบาลกลับตราเป็นพระราชกำหนด อ้างเหตุฉุกเฉินเรียกประชุมสภาไม่ทัน น่าจะมีเบื้องหลัง หลังจากสงครามเสร็จสิ้นลงไปแล้ว จอมพลแปลก พิบูลสงคราม ถูกจับกุมข้อหาอาชญากรรมสงคราม ได้เขียนบันทึกเล่าถึงเหตุการณ์ที่สร้างเมืองเพชรบูรณ์ไว้ว่า เพื่อหวังที่จะให้ประเทศไทยปลอดจากฐานะประเทศแพ้สงคราม ต่อมา เมื่อญี่ปุ่นโค่นกำลังลงไปมาก มีที่ท่าว่าจะปราชัยฝ่ายสัมพันธมิตร จอมพลแปลก พิบูลสงครามจึงได้จัดสร้างเมืองเพชรบูรณ์ขึ้นเป็นฐานทัพสำหรับเตรียมรบกับญี่ปุ่นชั้นสุดท้าย จอมพลแปลก พิบูลสงครามเห็นว่าแผนการนี้จะสำเร็จด้วยดี ได้กล่าวว่า

... เพราะเห็นว่าญี่ปุ่นโค่นกำลังลงไปมาก ถึงเราจะแข็งมือเอาไปบ้าง ญี่ปุ่นก็คงไม่กล้าท้าทายต่อประเทศไทยได้ นอกจากนั้น ทางกองทัพพายัพก็ได้ดำเนินการเจรจากับแม่ทัพจีนที่ประจัน

หน้ากันอยู่จนมีความเข้าใจและมีความสนิทสนมกันก็พอเพียงแล้ว
 รัฐบาลปฏิบัติว่าประเทศควรจะเตรียมรบกับญี่ปุ่นอย่างไร เพื่อให้โค
 ผลกี ผมจึงโคลงมือสร้างฐานทัพที่เพชรบูรณ์ และสร้างทางให้
 สามารถคึกคักระหว่างกรุงเทพฯ - ลำปาง ทุลลอคไปจนถึงคึกคัก
 กับกองทัพจีนที่หนานจิง เพื่อว่าเมื่อลงมือรบกับญี่ปุ่น เราจะกลับมา
 กองทัพทางเหนือเข้าสู่กับญี่ปุ่นทางใต้โคสะควากุ โดยยึดเส้นทาง
 หลักกรุงเทพฯ-ลำปาง ฐานเพชรบูรณ์ เป็นเส้นทางเคลื่อนที่ โค
 ตกกลางวางแผนการโดยไซกองพลที่ 1 ซึ่งอยู่ในกรุงเทพฯ ยกออก
 มาตั้งอยู่ตอนเหนือของกรุงเทพฯ ล้อมกรุงเทพฯ ไว้ และให้
 กองพลที่ 1 นี้เป็นกองหนุนของกองทัพที่ 2 กองทัพที่ 2 เตรียม
 วางแนวไปตามแนวแม่น้ำป่าสัก ตั้งแต่แก่งคอย สระบุรี ถึงท่าเรือ
 มีกองหนุนตั้งเรียงรายขึ้นไป นับแต่ลพบุรีไปถึงไชยบุรีกาลและ
 เพชรบูรณ์ เห็นข้อขึ้นไปจากนั้น เรวมักกองทัพพายัพเข้าทำหน้าที่
 ปลดอาวุธญี่ปุ่นที่ลำปางและเชียงใหม่ และให้กองทัพพายัพเป็น
 กองหนุนของกองทัพที่ 2 เพราะเกรงว่าญี่ปุ่นจะส่งกำลังมาช่วยจาก
 อินโดจีนและมลายูเหนือขึ้นไป หลังกองทัพพายัพ เราโคตกกลางใจ
 จะเปิดให้กองทัพสหประชาชาติลงมาช่วย ส่วนกำลังทางอากาศ
 ของเรานั้นอยู่ และเครื่องบินที่มีอยู่ก็ไม่ค่อยพอ ผมจึงโคแจ้งขอ
 กำลังจากแม่ทัพจีนขึ้นไป⁶²

แผนการยุทธที่จอมพลแปลก พิบูลสงคราม และคณะเสนาธิการวางไว้เช่นนี้ จึงได้
 ทำการเร่งสร้างทางยุทธศาสตร์และฐานทัพให้เสร็จทันเวลา การสร้างฐานทัพและสร้างทาง
 สายกรุงเทพฯ - อ่างทอง-ลำปาง ซึ่งเป็นทางผ่านฐานทัพ โคทำให้ฝ่ายญี่ปุ่นสงสัย และได้
 ส่งข่าวราชการชั้นผู้ใหญ่จากโคเกี่ยวไปกับการก่อสร้างที่เมืองเพชรบูรณ์ ปรากฏว่าญี่ปุ่นมีความ
 สงสัย ก็คิดจะยึดพื้นที่รบของกองทัพที่ 2 ที่อยู่ในบริเวณเขาคุบรา จังหวัดสระบุรี จอมพลแปลก
 จึงสั่งให้ทหารไปยึดพื้นที่นั้นไว้ ทำให้ญี่ปุ่นโกรธมาก ญี่ปุ่นจึงเข้าไปอยู่ในพื้นที่หลังแนวรบของ
 กองทัพที่ 2 จอมพลแปลก พิบูลสงคราม จึงแก้ไขโดยประกาศสร้างบริเวณนี้ให้เป็นพื้นที่ขุขุริมณฑล

⁶² เนตร เขมะโยธิน, ชีวิตนายพล (เล่ม 1; พระนคร: เขษมบรรณกิจ, 2510),
 หน้า 351-2. ผู้เขียนซึ่งเป็นเสนาธิการกองทัพสมัยนั้น โคยืนยันถึงแผนการดังกล่าวด้วย.

ในที่สุด ญี่ปุ่นต้องย้ายไปตั้งอยู่ตามถนนสายปราจีนบุรี และนครนายก⁶³

การสร้างเพชรบูรณ์เป็นฐานทัพ รัฐบาลได้ออกพระราชกำหนดระเบียบราชการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ โดยการยกฐานะฐานทัพนี้ให้เป็นเมืองหลวง เป็นการบังคับไม่ให้ญี่ปุ่นรู้ โดยเสนอว่าจะย้ายเมืองหลวงให้กรุงเทพฯ เป็นเมืองเปิด แต่เมื่อเสนอร่างพระราชบัญญัติอนุมัติพระราชกำหนดฉบับนี้ สภาฯ ไม่อนุมัติให้ผ่านด้วยเหตุผลดังที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งทำให้แผนการของรัฐบาลจอมพลแปลก พิบูลสงครามต้องล้มเหลวในที่สุด

นอกจากเหตุผลของสมาชิกสภาฯ ที่ไม่พอใจในร่างพระราชบัญญัติทั้งสองฉบับจะนำไปดังกล่าวแล้ว การสร้างเมืองเพชรบูรณ์และย้ายรัฐบาลไปอยู่ที่นั่น ฝ่ายเสรีไทยก็ไม่เห็นด้วย ด้วยเหตุผล 4 ประการ คือ

1. จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นเมืองภูเขาล้อมรอบ อาจมีประโยชน์ในการป้องกันจริง แต่ก็มีผลเสียอยู่มากที่อาจถูกปิดล้อมโดยข้าศึก ทำให้เกิดความขาดแคลนในเครื่องอุปโภคบริโภคได้ง่าย และจะไม่สามารถต่อสู้กับกองทหารญี่ปุ่นได้นาน เพราะกองทัพญี่ปุ่นมีแสนยานุภาพทางอากาศเหนือกว่าไทยมากอย่างเปรียบเทียบไม่ได้ จังหวัดเพชรบูรณ์จะต้องถูกโจมตีทางอากาศอย่างหนัก ซึ่งไม่มีทางจะป้องกันและต่อสู้ได้
2. กองทัพญี่ปุ่นได้ทราบระแคะระคายเป็นอันดีในแผนการของจอมพลแปลก พิบูลสงครามนี้แล้ว หากยังดำเนินการต่อไป กองทัพญี่ปุ่นก็จะหาทางกำจัดกองทัพไทยได้ง่ายขึ้น หรืออาจถูกกำจัดเสียก่อนที่แผนการนี้จะสำเร็จก็ได้
3. เมื่อรัฐบาลได้อพยพไปอยู่ที่จังหวัดเพชรบูรณ์เช่นนี้ ก็จะทำให้ประชาชนพลเมืองทั่วไปเสียขวัญ จะเห็นได้ว่ารัฐบาลหนีเอาตัวรอด ปล่อยให้ประชาชนพลเมืองถูกทหารญี่ปุ่นรังแกข่มเหงเหมือนกับลูกที่ไม่มีพ่อแม่คอยให้ความคุ้มครองป้องกัน และ
4. จังหวัดเพชรบูรณ์เป็นจังหวัดที่ในครั้งนั้นเต็มไปด้วยไข้จับสั่น หรือที่เรียกว่าไข้ป่า หรือไข้มาเลเรีย ซึ่งไม่มีข้าราชการคนใดอยากไปอยู่ แต่เมื่อต้องถูกบังคับให้ไปอยู่ทำงานที่นั่นแล้ว ก็ขาดกำลังใจในอันที่จะปฏิบัติงานให้ไต่ผล⁶⁴

⁶³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 352.

⁶⁴ ทีวี บุญยเกตุ, อ้างถึงใน เนตร เขมะโยธิน, เรื่องเดิม, หน้า 6-7.

การที่สมาชิกสภา ลงมติไม่อนุมัติร่างพระราชบัญญัติทั้งสองฉบับเช่นนี้ คงทำให้รัฐบาลตกใจไม่น้อย เพราะก่อนนี้สภา อ่อนมาก ร่างพระราชบัญญัติฉบับใดที่สภา ไม่เห็นด้วย มักจะเปิดอภิปรายอย่างกว้างขวาง แต่ครั้งลงมติ ก็จะไม่อนุมัติให้ผ่านไปทุกครั้ง แต่มาคราวนี้สภาผู้แทนฯ แข็งมากจนทำให้รัฐบาลต้องแพะแ่นเสียงถึง 2 ครั้ง อันแสดงให้เห็นว่าคนส่วนมากไม่เห็นชอบด้วยกับนโยบายของรัฐบาล รัฐบาลจะต้องลาออกหรือยุบสภา ซึ่งในครั้งแรก จอมพลแปลก พิบูลสงครามจะใช้วิธียุบสภา แต่นายพลตำรวจเอกออคูล ออคูลเคชจรัสได้แนะนำว่า ควรจะลาออกเสียก่อน เพราะเชื่อว่าคงจะได้รับโปรดเกล้าฯ ให้เข้ามาเป็นนายกรัฐมนตรีอีก⁶⁵ ซึ่งจอมพลแปลก พิบูลสงครามเชื่อ จึงได้นำคณะรัฐบาลกราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งเมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2487 (ค.ศ. 1944) ใบลาคังกล่าวนี้อนุมัติเมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม ปีเดียวกัน

สิ่งที่สนับสนุนให้นายปรีดี พนมยงค์ ประสบความสำเร็จตามแผนการคือ ในขณะนั้นการรบทางยุโรปได้รุนแรงมากขึ้นใกล้จะถึงขั้นแตกหัก ฝ่ายอักษะได้เสียเปรียบฝ่ายสัมพันธมิตรในทุกสมรภูมิ ทางฝ่ายญี่ปุ่นก็เริ่มระส่ำระสาย เพราะงานของทั้งสามกองทัพ คือ กองทัพบก กองทัพเรือ และกองทัพอากาศ ไม่ค่อยจะประสานงานกัน ส่วนการรบทางทะเล กองทัพเรือญี่ปุ่นก็ได้เพลิงพล้ำทำให้เสียเรือรบไปเป็นจำนวนมาก การคุ้มกันทางทะเลและการลำเลียงอาวุธยุทธโธปกรณ์ก็ทำได้ลำบาก เพราะเรือของญี่ปุ่นได้ถูกทำลายและจมลงเป็นจำนวนมาก ส่วนกองทัพบกก็ตั้งหน้าตั้งตาจะรบรุกหน้าเรื่อยไป กองหลังไม่สามารถช่วยเหลือและสนับสนุนได้เต็มที่ และในการรบระยะหลัง ๆ นี้ ทางกองทัพเรือกับกองทัพบกของญี่ปุ่นก็ไม่ค่อยจะประสานกันคืบคั้น ส่วนเครื่องบินของกองทัพอากาศญี่ปุ่นก็ได้รับความเสียหายอย่างมากจนแทบจะไม่มีอากาศยานเหลืออยู่เลย ทั้งประสิทธิภาพของเครื่องบินใหม่ ๆ ของอเมริกาก็ยังเหนือกว่าของญี่ปุ่น เมื่อการรบเป็นเช่นนี้ นายปรีดี พนมยงค์ หัวหน้าเสรีไทยในประเทศเห็นเป็นโอกาสเหมาะที่จะทำการเกลี้ยกล่อมบรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรให้เห็นภัยอันตรายและความยาก

⁶⁵ "พล.ท.อ.ออคูล ออคูลเคชจรัส พยานใจทกคคีพ้อง จอมพล ป.พิบูลสงคราม ขอหาอาชญากรสงคราม," ไทยใหม่, 14 มีนาคม 2489, หน้า 1.

ลำบากที่ประเทศไทยจะลำบากไม่เปลี่ยนตัวนายกรัฐมนตรีเสียใหม่ เมื่อสงครามยุติลง ประเทศไทยจะต้องเป็นฝ่ายแพ้สงครามอย่างไม่ต้องสงสัย และไม่มีทางหลีกเลี่ยงได้ และกองทัพฝ่ายสัมพันธมิตรจะต้องยึดครอง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรส่วนมากเห็นความจริงในข้อนี้⁶⁶ ความรักชาติ และรักเอกราชของบ้านเมือง ทุกคนจึงเห็นพ้องด้วยกับแผนการของนายปรีดี พนมยงค์ ในการล้มอำนาจจอมพลแปลก พิบูลสงคราม จนทำการได้สำเร็จ

บุคคลที่ได้รับการเสนอชื่อเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี หลังจากคณะรัฐบาลชุด จอมพลแปลก พิบูลสงครามได้ลาออกไปเมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม พ.ศ. 2487 (ค.ศ. 1944) ได้แก่ พลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา พลเรือโท หลวงสินธุสงครามชัย หลวงศุภชลาศัย และ พันตรีควง อภัยวงศ์ สำหรับพลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาได้ปฏิเสธที่จะรับตำแหน่งนี้ ด้วยเหตุนี้ เมื่อสภาทำการประชุมลับในวันที่ 29 กรกฎาคม พันตรีควง อภัยวงศ์ จึงได้รับคะแนนสูงสุด⁶⁷ เกี่ยวกับเหตุผลที่ พันตรีควง อภัยวงศ์ได้รับตำแหน่งนี้ พันตรีควง อภัยวงศ์ ได้เล่าว่า

...ที่เขาเกณฑ์ให้ผมเป็นนายกรัฐมนตรีครั้งนั้นนะ ไม่ใช่เขาชอบ ขบวนการจึงเอาตำแหน่งนี้มาประเคนให้ผมหรอก แต่เรื่องมัน จำเป็นที่ไม่มีใครกล้ารับ เพราะกลัวหลวงพิบูลกันหมก และนิสัย ของผมมันก็ชอบทำในสิ่งที่ไม่มีใครอยากทำ ผมจึงบอกหลวง ประกิจสุวาทาไม่มีใครรับ ผมจะรับเอง...⁶⁸

เมื่อสภา ลงมติให้ พันตรีควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี ประธานสภา และ เลขาธิการสภา ได้พูดให้คณะผู้สำเร็จราชการฯ ทราบในวันเดียวกัน เวลา 15:00 น. ประธานผู้สำเร็จราชการฯ ได้เชิญพันตรีควง อภัยวงศ์ ไปพบในวันรุ่งขึ้น ได้มีการประชุมลับ ครั้งชั่วโมง ระหว่างคณะผู้สำเร็จราชการฯ ประธานสภา และ พันตรีควง อภัยวงศ์ ในการ

⁶⁶ ทวี บุญยเกตุ, อ้างถึงใน เนตร, เขมะโยธิน, เรื่องเดิม, ๑๓๓ที่ 1, หน้า 10-11.

⁶⁷ สภาผู้แทนราษฎร, รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 7/2487(สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3, 1 สิงหาคม 2487, หน้า 1. เรื่องผลการเลือกนายกรัฐมนตรี.

⁶⁸ ควง อภัยวงศ์, "ชีวิตของข้าพเจ้า," ชุมนุมจุฬา (12 ส.ค. 2512), หน้า 76.

ประชุมลับครั้งนี้มีบางอย่างไม่เป็นที่เปิดเผย ที่เปิดเผยได้ ประธานสภา ได้นำมาแล้วให้ สมาชิกสภา ฟัง มีความว่า ประธานผู้สำเร็จราชการฯ มีความวิตกห่วงใยมากในการที่สภา ผู้แทนราษฎรได้เลือกพันตรีควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรีในเวลาที่บ้านเมืองอยู่ในภาวะ คับขัน ประธานสภา จึงได้ถามประธานผู้สำเร็จราชการฯ ว่า ความรู้และอายุของพันตรีควง อภัยวงศ์ ยังไม่พอที่จะรับตำแหน่งนี้หรือ ประธานผู้สำเร็จราชการฯ ตอบว่ามีพอแล้ว แต่ความ นับถือของคนทั่วไปยังมีไม่พอ แต่ถ้าวัดกันอย่างพลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ประธาน ผู้สำเร็จราชการฯ จะยินดีและไม่เป็นห่วง ต่อจากนั้น ประธานผู้สำเร็จราชการฯ ได้ชักใช้ ไล้เรียงถึงความมุ่งหมายและแผนการดำเนินงานของพันตรีควง อภัยวงศ์ ที่จะปฏิบัติกรอย่าง ไร หากมีเรื่องเช่นนั้นเกิดขึ้น (คงหมายถึงดำจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ยกกำลังทหารมา แยกอำนาจคืน) ประธานผู้สำเร็จราชการฯ ตามซ้ำ ๆ อยู่หลายครั้งด้วยความวิตก ส่วน พันตรีควง อภัยวงศ์นั้น เป็นผู้สามารถ เฉลียวฉลาด ใจเย็น ตอบโต้ทุกข้อโดยไม่พลาด แล้ว ประธานผู้สำเร็จราชการฯ หันมาปรึกษาประธานสภา ว่า จะทำอย่างไรดี ประธานสภา จึงทูลแนะว่า ถ้าหากว่าประธานผู้สำเร็จราชการฯ หนักพระทัยในการลงนามประกาศแต่งตั้ง พันตรีควง อภัยวงศ์ ให้เป็นนายกรัฐมนตรี ก็ไม่ต้องลงนาม ประธานสภา จะไปขอมติจาก ที่ประชุมสภา เป็นพิเศษ ให้อยอมที่จะให้ผู้สำเร็จราชการฯ ลงนามคนเดียวได้⁶⁹ พันตรีควง อภัยวงศ์ ได้เล่าในสมัยต่อมาว่า ประธานผู้สำเร็จราชการฯ ได้ขอร้องให้พันตรีควง อภัยวงศ์ ถอนตัวออกเสีย แต่พันตรีควง อภัยวงศ์ไม่ยอม⁷⁰ เมื่อกล่าวเกรงจอมพลแปลก พิบูลสงคราม มากจนไม่กล้าลงพระนามแต่งตั้งพันตรีควง อภัยวงศ์ พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า อาทิตยทีพธอากาศ ประธานผู้สำเร็จราชการฯ จึงลาออกในวันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2487 (ค.ศ. 1944) ที่ประชุมลงมติ 62:2 คะแนนที่เห็นควรให้ลาออกตามพระประสงค์ สมาชิก สภา ส่วนใหญ่มีความเห็นว่า การเลือกนายกรัฐมนตรีเป็นมติของสภา ผู้สำเร็จราชการแทน พระองค์มีหน้าที่เพียงแต่งตั้งเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ การมีผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แต่เพียง

⁶⁹ สภาผู้แทนราษฎร, รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 7/2487 (สมัย) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3, (อังคาร 1 สิงหาคม 2487), หน้า 1-2.

⁷⁰ พันตรีควง อภัยวงศ์, เรื่องเดิม, หน้า 77.

คนเดียวกันได้ ในที่สุด ที่ประชุมลงมติให้ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แต่เพียงคนเดียว
 คะแนน 70:1⁷¹ แล้วนายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ลงนามแต่งตั้ง
 พันตรีควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรีทันที ครั้นวันที่ 2 สิงหาคม 2487 (ค.ศ. 1944) จึง
 มีพระบรมราชโองการตั้งและแต่งตั้งรัฐมนตรี ประกอบด้วย

1. พลเรือโท สิ้นธุ์ กมลนาวิน	เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม
2. พันตรีควง อภัยวงศ์	เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง
3. นายเล้ง ศรีสมวงศ์	เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวง การคลัง
4. นายศรีเสนา สมบัติศิริ	เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวง การต่างประเทศ
5. นายจิตร ศรีธรรมมาธิเบศ ฅ สงขลา	เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข
6. พลเรือตรีผิน นาวาวิจิตร	เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม
7. หม่อมหลวงอุดม สนิทวงศ์	เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวง อุตสาหกรรม
8. พลเรือโทสิ้นธุ์ กมลนาวิน	เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรธิการ
9. พันตรีควง อภัยวงศ์	เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม
10. นายสรวง เทพหัสดิน ฅ ออยุธยา	เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวง คมนาคม
11. นาวาเอกบุง ศุภชลาศัย	เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย
12. หม่อมหลวงเกษ สนิทวงศ์	เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์
13. นายจิตร ศรีธรรมมาธิเบศ ฅ สงขลา	เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม
* 14. นายทวี บุญยเกษตร	เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ
15. นายเคื่อน บุณนาค	เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวง ศึกษาธิการ

⁷¹สภาผู้แทนราษฎร, รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร, เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

16. นายศรีธรรมราช กาญจนโชติ	เป็นรัฐมนตรี
17. พลตรีพิน อมรวิสัยสรเกษ	เป็นรัฐมนตรี
18. นาวาเอกทหาร ชำหิรัญ	เป็นรัฐมนตรี
19. นาวาเอกชลิต กุลกำจร	เป็นรัฐมนตรี
20. พลโทชิต มั่นศิลป์ สีนาคโยชารักษ์	เป็นรัฐมนตรี
21. นายไป-ระ สมอาหาร	เป็นรัฐมนตรี
22. พลเอกพจน์ พหลโยธิน	เป็นรัฐมนตรี ⁷²

ต่อมา แต่งตั้ง พลโทชิต มั่นศิลป์ สีนาคโยชารักษ์ และ พลโทจิระ วิชิตสงคราม เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม⁷³

2. ปัญหาทางการเมืองและการบริหารประเทศ

เมื่อจอมพลแปลก พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี แพ้มติของสภาฯ คราวเสนอร่างพระราชบัญญัติโอนมติพระราชกำหนด 2 ฉบับ จนต้องลาออกไป และการที่พันตรีดวง อภัยวงศ์ เข้ามารับตำแหน่งดังกล่าวโดยกระทันหัน และโดยไม่มีใครคาดคิดมาก่อนว่า พันตรีดวง อภัยวงศ์ จะได้รับเลือก ประกอบกับไม่มีการเตรียมตัวมาล่วงหน้าสำหรับภาระดังกล่าว พันตรีดวง อภัยวงศ์จึงต้องประสบปัญหาต่าง ๆ ในการบริหารประเทศ คือ

2.1 ปัญหาจากจอมพลแปลก พิบูลสงคราม

แม้ว่าการที่จอมพลแปลก พิบูลสงคราม ซึ่งมีอำนาจอย่างมากมายในทางการเมืองและการทหารในระหว่างสงคราม ต้องมาประสบความพ่ายแพ้ต่อรัฐสภาจนถึงกับต้องนำคณะรัฐมนตรีกราบถวายบังคมลาออก และไม่สามารถกลับเข้ามาใช้อำนาจทางการเมืองอีกก็ตาม

⁷²ประชุมกฎหมายประจำศก, เล่ม 57 พ.ศ.2487, หน้า 476-7.

⁷³"ตั้งพลโทจิระ วิชิตสงครามช่วยวากลาโหม," ประชาชาติ, 7 มกราคม 2488,

แต่อิทธิพลในอดีตก็ยังครอบงำจิตใจคนทั่วไป ดังที่พันตรีทอง อภัยวงศ์ได้เล่าไว้ว่า นายปรีดี พนมยงค์ ได้ขอรองให้พันตรีทอง อภัยวงศ์รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เพราะเป็นเรื่องจำเป็น ที่ไม่มีใครกล้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ทั้งนี้ด้วยกลัวอิทธิพลของจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ประกอบกับข่าวลือที่ว่าทหารที่ลพบุรีซึ่งสนับสนุนจอมพลแปลก พิบูลสงครามนั้น จะยกกำลังมา ยึดพระนคร ข่าวลือดังกล่าวเป็นการบั่นทอนกำลังใจของผู้ที่ไม่ใช่ฝ่ายจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ทั้งสิ้น ดังจะเห็นได้จากที่พันตรีทอง อภัยวงศ์ เล่าไว้ว่า

...จะหานายทหารชั้นผู้ใหญ่ทำยาในกรุงเทพฯ ก็ไม่มี ผมไปค้น พบหลวงสนิชาตโยธารักษ์ จะขอให้ป็นรัฐมนตรีวาทกลาโหม ท่าน ก็ไม่ยอม คงเคี้ยวเขี้ยวเอาหลวงสนิชาตโยธารักษ์เป็นรัฐมนตรี กลาโหม⁷⁴

การที่พันตรีทอง อภัยวงศ์หานายทหารมาร่วมรัฐมนตรีได้ยาก ก็เพราะว่า จอมพลแปลก พิบูลสงคราม พ้นจากตำแหน่งทางการเมืองไปก็จริง แต่ยังคงดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด ตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก และแม่ทัพบก ด้วยเหตุนี้ อำนาจในทางทหารจึงยังคงอยู่ที่จอมพลแปลก พิบูลสงคราม ประกอบกับการที่จอมพลแปลก พิบูลสงครามย้ายไปอยู่บนเขาน้ำโจน ภายในกองทหารปืนใหญ่ ลพบุรี จึงเกิดข่าวลือต่าง ๆ ทำนองว่าจอมพลแปลก จะกลับมายึดอำนาจคืน

...อันที่จริง เหตุการณ์ในเวลานั้นก็ไม่สู้ดีจริง ๆ มีเค้าว่าอาจเกิดความไม่สงบขึ้นไต่ตามหัวทศกัณฐ์ ถึงแมนายทหารเรือชั้นผู้ใหญ่ ยังเป็นมิตรกับผม แต่เราคงต้องป้องกันมิให้มีเหตุการณ์ร้ายแรง ซึ่งจะเสียหายแก่บ้านเมือง ผมจึงไปปรึกษาหลวงอดุลเศรษฐี อธิบดีกรมตำรวจในเวลานั้น เขามีความเห็นวาทางที่ดี ผมควรไปเจรจากับหลวงพิบูลฯ เองในค่ายทหารลพบุรี ผมก็เห็นชอบด้วยและตกลงว่าจะไปคนเดียว แต่ชนศรีสรากร ซึ่งเป็นผู้บังคับการตำรวจสันติบาลอาสาจะนำทางไปด้วย⁷⁵

74 เรื่องเดียวกัน, หน้า 77.

75 เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

การเดินทางไปพบกับจอมพลแปลก พิบูลสงครามครั้งนี้เพื่อปรับความเข้าใจกัน และอาจจะให้จอมพลแปลก พิบูลสงครามระงับแผนการตั้งกล่าวเสีย เพื่อความปลอดภัยของประเทศด้วยเกรงว่าญี่ปุ่นจะเข้ามาแทรกแซง เพราะญี่ปุ่นในขณะนั้นก็ระวางสงสัยท่าทีของไทยอยู่ก่อนแล้ว ตั้งแต่กรณีการสร้างเมืองเพชรบูรณ์ และเชื่อมั่นว่าไทยเปลี่ยนรัฐบาลใหม่ คงเปลี่ยนนโยบายด้วย ซึ่งนโยบายใหม่นี้อาจเป็นประโยชน์ต่อญี่ปุ่นยิ่งขึ้น พันตรีควง อภัยวงศ์ จึงต้องหาทางระงับไม่ให้เกิดเหตุร้ายแรงจากทหารญี่ปุ่นซึ่งอาจจะเข้าปลดอาวุธทหารไทย จะเห็นได้ว่า ขณะที่ภาวะการเมืองภายในกำลังปั่นป่วนเกี่ยวกับข่าวนายกรัฐมนตรี จอมพลแปลก พิบูลสงครามลาออก ทางจังหวัดระนองได้ส่งข่าวเข้ามาว่า ทหารญี่ปุ่นเข้ายึดและชักชวนญี่ปุ่นแล้ว ตำรวจไทยถูกทหารญี่ปุ่นยิงตาย⁷⁶ ด้วยเหตุนี้ พันตรีควง อภัยวงศ์ จึงต้องขจัดความสงสัยและทำความเข้าใจอันดีกับจอมพลแปลก พิบูลสงคราม

ผลจากการเจรจาและพบปะของผู้นำทั้งสอง จอมพลแปลก พิบูลสงครามยืนยันความตั้งใจว่าจะไม่เข้าแทรกแซง เพราะตนก็เป็นผู้รักชาติบ้านเมืองคนหนึ่ง พร้อมกับเขียนจดหมายถึงประชาชนโดยผ่านหนังสือพิมพ์ ให้ประชาชนชาวไทยมั่นใจว่าตนจะไม่คิดล้มล้างรัฐบาลของ พันตรีควง อภัยวงศ์

ต่อมาเหตุการณ์ทางทหารทำความหนักใจให้กับรัฐบาลอีก เนื่องจากว่า รัฐบาลใหม่หรือพันตรีควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรี ไม่มีอำนาจสั่งการคานทหารเพื่อให้เป็นไปตามนโยบายได้ เพราะการบังคับบัญชาทหารขึ้นอยู่กับผู้บัญชาการทหารสูงสุด ซึ่งจอมพลแปลก พิบูลสงครามยังคงดำรงตำแหน่งอยู่ ซึ่งขาดการติดต่อกับฝ่ายรัฐบาล รัฐบาลเห็นว่า ถ้าปล่อยให้เหตุการณ์เป็นไปอย่างนั้น รัฐบาลก็บริหารงานไม่ได้ ความจำเป็นบังคับให้รัฐบาลต้องจัดการอย่างใดอย่างหนึ่งลงไป พันตรีควง อภัยวงศ์จึงได้ปรึกษากับ พลเอก พระยาพลพลพยุหเสนา พลตำรวจเอกหลวงอภูลเดชจรีส พลโท หลวงสินาคโยธารักษ์ พร้อมกับนายทหารเสนาธิการอีกหลายคน จากการปรึกษากันได้ตั้งประเด็นไว้ 2 ประการ คือ

⁷⁶ สภาผู้แทนราษฎร, รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 7/2487 (สามัญ) สมัยที่ 2, ชุดที่ 3 (1 สิงหาคม 2487).

1. ควรให้จอมพลแปลก พิบูลสงคราม ลาออกจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดหรือไม่
2. ถ้าเห็นควรว่าให้ออก ถ้าจอมพลแปลก พิบูลสงครามไม่ยอมลาออก จะจัดการอย่างไร

ประเด็นแรก ที่ประชุมลงมติเป็นเอกฉันท์ว่าจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ควรออกจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด และควรแต่งตั้งนายทหารผู้ใหญ่ผู้สามารถ ที่ทหารทั้ง 3 กองทัพเคารพรักใคร่ให้ดำรงตำแหน่งแทนสืบไป ส่วนประเด็นที่ 2 ที่ประชุมเห็นว่า จอมพลแปลก พิบูลสงครามมีกำลังทหารพ่ายอยู่ในมือ และกองทัพที่ 2 ซึ่งจอมพลแปลก พิบูลสงครามสามารถจะสั่งประการใดก็ได้ ประกอบกับจอมพลแปลก พิบูลสงครามเคยปรารภกับพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา อดีตผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ก่อนที่จอมพลแปลก พิบูลสงครามจะเดินทางไปลพบุรีว่า ถ้าหากแต่งตั้งให้พันตรีทอง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี กองทัพทั้งสองจะยกเข้ามาตีพระนคร ด้วยเหตุนี้ ที่ประชุมจึงเกรงว่าจอมพลแปลก พิบูลสงครามจะชักกำลังทำให้เกิดรบกันเอง ซึ่งจะเปิดโอกาสให้ญี่ปุ่นซึ่งพร้อมที่จะเล่นงานไทยอยู่แล้ว ถึงโอกาสเข้าแทรกแซง จึงเห็นว่า หนทางที่ดีที่สุดคือเจรจากับจอมพลแปลก พิบูลสงคราม เพื่อปรับความเข้าใจซึ่งกันและกันโดยสันติวิธีก่อน⁷⁷

พันตรีทอง อภัยวงศ์จึงต้องเดินทางไปพบกับจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ที่ลพบุรีเป็นครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ. 2487 (ค.ศ. 1944) การพบกันครั้งนี้ พันตรีทอง อภัยวงศ์ เกรงใจให้จอมพลแปลก พิบูลสงคราม สละตำแหน่งทางทหาร โดยอ้างเหตุการณ์ที่ญี่ปุ่นแสดงท่าทีไม่ไว้ใจไทย หากรัฐบาลต้องพะว้าพะวังค้าขายคนไทยด้วยกัน จะเปิดทางให้ญี่ปุ่นเข้าแทรกแซงได้ แต่การเจรจาก็กลาวลมเหลว เพราะจอมพลแปลก พิบูลสงครามยืนยันไม่ยอมลาออกแก่กษัตริย์⁷⁸ ขณะเดียวกัน สายลับของพลตำรวจเอก หลวงอดุล kejcharit ได้

⁷⁷ ปรีชา คำนถระกุล, เรื่องเดิม, (พระนคร: โรงพิมพ์พิมพ์ศรี, 2492), หน้า 17. ผู้เขียนเป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์เกียรติศักดิ์.

⁷⁸ ทอง อภัยวงศ์, เรื่องเดิม, หน้า 78. ปรีชา คำนถระกุล, เรื่องเดียวกัน, หน้า 23.

รายงานความเคลื่อนไหวทางคานลพบุรีเข้ามาตลอดเวลา ในรายงานแจ้งว่า จอมพลแปลก พิบูลสงครามประชุมปรึกษากับบรรดานายทหารไม่ขาดระยะ ด้วยเหตุนี้ คณะนายทหารผู้ใหญ่ ได้มอบให้เป็นหน้าที่ของขุนศรีสรากรดำเนินการ เพราะขุนศรีสรากรเป็นเพื่อนกับจอมพลแปลก พิบูลสงคราม และเป็นหน้าที่โดยตรงของขุนศรีสรากรในฐานะผู้บังคับการสันติบาลที่จยต้อง ป้องกันปราบปรามผู้ที่ก่อความวุ่นวายขึ้นในแผ่นดิน แต่การขอร้องดังกล่าวก็ไม่สำเร็จ คณะรัฐมนตรีได้ประชุมลงมติเห็นควรจัดการให้เด็ดขาดไป มิฉะนั้น การปฏิบัติการจะลำบาก มาก บังเอิญมาพิจารณาเห็นว่า ตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดไม่มีในทำเนียบราชการทหาร มีแต่ตำแหน่งแม่ทัพใหญ่ ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลพันตรีดวง อภัยวงศ์ จึงยุบตำแหน่งดังกล่าว และ กองบัญชาการทหารสูงสุด ซึ่งไม่มีกฎหมายรับรอง และใช้อำนาจทางกฎหมาย แแต่ตั้ง พลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นแม่ทัพใหญ่ พร้อมกับประกาศทางวิทยุกระจายเสียงวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2487 (ค.ศ. 1944) แต่งตั้ง จอมพลแปลก พิบูลสงคราม เป็นที่ปรึกษา ราชการแผ่นดิน ซึ่งเป็นที่เข้าใจกันทั่วไปว่าเป็นตำแหน่งยกย่อง ซึ่งไม่มีความหมายสำคัญแต่ ประการใด ส่วนการแต่งตั้งให้ พลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นแม่ทัพใหญ่ ก็โดย พิจารณาเห็นว่า เป็นนายทหารผู้ใหญ่ชั้นผู้เอกการ ซึ่งเป็นที่เกรงขามและเคารพของจอมพลแปลก พิบูลสงครามและทหารทั่วไป แต่เนื่องจากพลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา มีสุขภาพไม่ดี เป็นอัมพาต พลโทจิต มั่นศิลป์ สีนาคโยธารักษ์ ซึ่งได้รับแต่งตั้งให้เป็นรองแม่ทัพใหญ่ จึงต้อง รับหน้าที่ปฏิบัติการแทน⁷⁹

การที่พันตรีดวง อภัยวงศ์ ถูกลดตำแหน่งสำคัญนี้ ก็เพราะว่ามีนายทหารที่สำคัญ ๆ หลายคนให้ความสนับสนุนคำจูนอยู่ เช่น พลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา พลตำรวจเอก หลวงอภูลเกษจรัส พลเรือโท หลวงสินธุสงครามชัย ขุนศรีสรากร และ นายปรีดี พนมยงค์ สำหรับนายปรีดี พนมยงค์ มีอิทธิพลทางการเมืองมากในสมัยนั้น เพราะเป็นหัวหน้าเสรีไทย ซึ่งฝ่ายสัมพันธมิตรสนับสนุนอยู่ และในขณะนี้ เหตุการณ์ในยุโรปคลี่คลายไปในทางที่ฝ่ายอักษะ แพ้ ญี่ปุ่นเองก็มีการเปลี่ยนแปลงนายกรัฐมนตรี เป็นการชี้ชัดอยู่ว่า สงครามใกล้จะยุติ ทุกคน

⁷⁹ ทั่ว บุญยเกตุ, อ้างถึงใน เนตร เขมะโยธิน, ชีวิตนายพล, หน้า 12-13.

เห็นความสำคัญของเอกราชของชาติไทยเป็นใหญ่ จึงเห็นสมควรกำจัดอิทธิพลของจอมพลแปลก พิบูลสงครามออกเสีย เพื่อให้การที่ประเทศไทยจะรองรับโทษในฐานะที่แพ้สงครามลดน้อยลง

2.2 ปัญหาจากกองทัพเรือญี่ปุ่นในประเทศไทย

ขณะที่กำลังมีการเปลี่ยนตัวนายกรัฐมนตรี ญี่ปุ่นในประเทศไทยได้คิดตามคูการ เคลื่อนไหวของไทยในกรณีนี้เป็นพิเศษ เพราะความเป็นความตายของสงครามเอเชียบูรพา ขึ้นอยู่กับรัฐบาลไทยและประเทศไทยเป็นสำคัญ คือญี่ปุ่นใช้ประเทศไทยเป็นฐานทัพและแหล่ง เสบียงแก่กองทัพเรือในการรุกรานและยึดครองประเทศพม่าและมลายู ดังนั้น บุคคลที่จะ เข้ามารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนใหม่ ฝ่ายญี่ปุ่นต้องการได้คนซึ่งญี่ปุ่นพอใจ และความเห็น ของญี่ปุ่นในขณะนั้นเกี่ยวกับตัวบุคคลที่สมควรเป็นนายกรัฐมนตรีของประเทศไทยมีอยู่ 2 คน คือ พลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา และ พลเรือโท หลวงสินธุสงครามชัย แม้ทัพเรือขณะนั้น ว่างการทูตญี่ปุ่นสนับสนุนพลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา แต่วงการทหารของญี่ปุ่นสนับสนุน พลเรือโท หลวงสินธุสงครามชัย⁸⁰

การที่ฝ่ายทูตต้องการและนิยม พลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา อาจจะเป็นเพราะ

2.2.1 ขณะที่พลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา มียศเป็นพันเอก หน้าที่ทาง กองทัพบกทำให้ได้ไปอยู่ในญี่ปุ่นหนึ่งปี ต่อมา สมัยที่พลเอก พระยาพหล- พลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีความสนิทสนมกับอัครราชทูตญี่ปุ่น ชื่อ นายยามาตาเบ (Yatabe) เป็นพิเศษ และเป็นสมัยที่รัฐบาลไทยนิยม ญี่ปุ่นมาก⁸¹

2.2.2 ในระหว่างสงคราม จอมพลแปลก พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ส่ง พลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ไปญี่ปุ่นแทนในฐานะหัวหน้าทูตสันถวไมตรี เมื่อวันที่ 20 เมษายน พ.ศ. 2485 (ค.ศ. 1942)⁸²

⁸⁰ ปรีชา กานทรกุล, เรื่องเดิม, หน้า 30.

⁸¹ Flood, op. cit., p. 51, 68, 90.

⁸² ไทยน้อย [นามแฝง], พระยาพหล (พระนคร: แพร่พิทยา, 2499), หน้า 97.

ส่วนพลเรือโท หลวงสินธุสงครามชัย ฝ่ายญี่ปุ่นอาจจะรู้จักตั้งแตก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 จะเกิดขึ้น คือใน พ.ศ.2478 (ค.ศ.1935) เมื่อรัฐสภาว่างงบประมาณสำหรับขยายและสร้างกองทัพเรือ นายยาตาเบ (Yatabe) อัครราชทูตญี่ปุ่นถือโอกาสเชิญชวนผู้นำในกองทัพเรือไปเยือนประเทศญี่ปุ่น เพื่อให้มีการซื้อขายเรือ ค่ายเหคุน คณะกรรมาธิการทั้งหมดของกองทัพเรือที่ทำหน้าที่จัดซื้อเรือ ถูกเชิญไปญี่ปุ่นหมดในเดือน สิงหาคม พ.ศ.2478 (ค.ศ.1935) คณะกรรมาธิการเหล่านั้นมี พลเรือโท หลวงสินธุสงครามชัยด้วย หลังจากนั้น พลเรือโท หลวงสินธุสงครามชัยก็สนิทสนมกับญี่ปุ่น และในการขยายกองทัพเรือ ไทยได้สั่งซื้อเรือ 20 ลำจากญี่ปุ่น⁸³

แม้ว่าญี่ปุ่นจะมีความคิดเห็นและความต้องการดังกล่าว ฝ่ายญี่ปุ่นก็ไม่ได้เข้ามาแทรกแซง ยังคงเคารพเอกราชและอธิปไตยของไทยตามที่ได้ตกลงกันไว้ในสนธิสัญญาทางไมตรี ค่ายเหคุน เมื่อพันตรีควง อภัยวงศ์ ได้รับเลือกเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แม้จะไม่เป็นไปตามความปรารถนาของญี่ปุ่น อย่างไรก็ตาม นายเคอิจิ หสุโบกามิ เอกอัครราชทูตญี่ปุ่น และพลโท นากามูระ แม่ทัพใหญ่ของกองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทย พร้อมด้วยบุคคลสำคัญ ได้ไปแสดงความยินดีต่อพันตรีควง อภัยวงศ์ อย่างเป็นทางการ แต่ถึงกระนั้นก็ตาม ฝ่ายญี่ปุ่นก็ยังคงมีความระแวงในตัวนายกรัฐมนตรีคนใหม่เหมือนกัน แม้ว่ารัฐบาลจะได้แถลงนโยบายต่างประเทศไว้ว่า

รัฐบาลนี้จะร่วมมือกับญี่ปุ่นโดยใกล้ชิดตามสัญญาพันธมิตรที่ได้มีต่อกันไว้ด้วยดี ส่วนกับนานาประเทศอื่น รัฐบาลก็จะพยายามส่งเสริมความสัมพันธ์ไมตรีตามสนธิสัญญาซึ่งมีอยู่ต่อกันและกันด้วย
ค⁸⁴

ก็ตาม สารวัตรทหารญี่ปุ่นซึ่งมีที่ทำการอยู่ที่ศาลาแดง ในระยะแรกได้ทำการติดตามดูความเคลื่อนไหวของพันตรีควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรี ตลอดเวลา พันตรีควง อภัยวงศ์ จึง

⁸³ Flood, op. cit., pp. 98-9.

⁸⁴ สภาผู้แทนราษฎร, รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 8/2487 (3 สิงหาคม 2487), หน้า 4. "แถลงนโยบายของ พ.ท.ควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรี"

ได้ถือว่าเหตุการณ์การที่สารวัตรทหารญี่ปุ่นทำเช่นนั้นว่าเป็นการไม่ให้เกียรติกัน หลังจากนั้น ญี่ปุ่นก็เลิกทำการติดตามพันตรีควง อภัยวงศ์ อีกต่อไป⁸⁵ การที่พันตรีควง อภัยวงศ์ ต่อว่าญี่ปุ่น แสดงให้เห็นถึงความไม่กลัวเกรงญี่ปุ่น

ตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2487 (ค.ศ. 1944) เป็นต้นมา ญี่ปุ่นตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบในการรบในสมรภูมิพม่า แนวรบทุกแห่งถูกฝ่ายสัมพันธมิตรทำลายเสียหายอย่างหนัก ในเวลาเดียวกัน เส้นทางคมนาคม ทางลำเลียงสายสำคัญ ๆ ถูกฝ่ายสัมพันธมิตรโจมตีเสียหายจนใช้การไม่ได้ ญี่ปุ่นต้องระดมกำลังต่อต้าน แต่ก็ไม่สามารถจะต้านกำลังฝ่ายศัตรูได้ ฝ่ายญี่ปุ่นในประเทศไทยอันประกอบด้วย ทูตทหารญี่ปุ่น และแม่ทัพญี่ปุ่นในประเทศไทย ได้เข้าพบ นายกรัฐมนตรีไทย เจรจาขอให้รัฐบาลไทยเกณฑ์พลเมืองไทยที่เป็นชายฉกรรจ์ทั้งหมดที่มีปรากฏอยู่ในทะเบียนสำมะโนครัวให้ญี่ปุ่น เพื่อส่งไปเป็นกำลังหนุนและเสริมแนวรบในที่ต่าง ๆ ในประเทศพม่า ทั้งนี้ เพราะฉะนั้นญี่ปุ่นขาดกำลังคน กองหนุนจากที่ต่าง ๆ ไม่สามารถส่งมาทันต้องการ จึงขอให้รัฐบาลไทยจัดการเรื่องนี้ให้โดยด่วน⁸⁶

เกี่ยวกับการเกณฑ์พลเมืองไทย รัฐบาลชุกโกนครได้เกณฑ์พลเมืองไปทำงานโยธา เช่น สร้างทางยุทธศาสตร์ ยังได้รับการโจมตีจากสมาชิกสภาฯ มาก โดยกล่าวโจมตีว่า การเกณฑ์แรงงานทำให้ราษฎรได้รับความทุกข์ยากจนถึงแก่เจ็บป่วยล้มตาย อีกทั้งหว่าความเคียดแค้นให้แก่ครอบครัวซึ่งไม่มีใครทำมาหาเลี้ยง ปัญหาการเกณฑ์แรงงานมีส่วนทำให้สภาฯ ไม่อนุมัติพระราชบัญญัติถึง 2 ฉบับถึงใกล้กลาวมาแล้ว ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลชุกโกนครจึงเลิกระบบเกณฑ์แรง และใช้วิธีจ้าง ดังนั้น การที่ญี่ปุ่นมาขอเกณฑ์ชายฉกรรจ์ไปทำการรบ พันตรีควง อภัยวงศ์ ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรียอมทำตามไม่ได้ เพราะราษฎรเหล่านี้มีหน้าที่จะต้องไปตายแทนทหารญี่ปุ่นในสมรภูมิมากกว่าการเกณฑ์แรงไปทำงานโยธาให้กับประเทศของตัวเอง แต่ความเฉลียวฉลาดของพันตรีควง อภัยวงศ์ ทำให้รัฐบาลไทยไม่ยอมทำตามคำขอร้องขอของญี่ปุ่น ถึงแม้มีผู้เขียนเล่าไว้หลังสงครามใหม่ ๆ ว่า พันตรีควง อภัยวงศ์ตอบแก่ฝ่ายญี่ปุ่นว่า เมื่อเราให้ชายฉกรรจ์

⁸⁵ ปรึคา คานตระกูล, เรื่องเดิม, หน้า 83.

⁸⁶ เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

ทั้งหมดแก่ท่านแล้ว ท่านต้องเกณฑ์ทหารญี่ปุ่นมาทำไร่ไถนาแทนชายฉกรรจ์ไทย เพราะชายฉกรรจ์เหล่านี้เป็นหัวใจของประเทศไทย คือเป็นกลจักรผลิตอาหารให้กับกองทัพญี่ปุ่น⁸⁷ คำตอบดังกล่าวทำให้ฝ่ายญี่ปุ่นต้องฉีกหวังที่จะได้กำลังคนไปช่วยรบ

นอกจากซากกำลังคนไปช่วยเสริมแนวรบในพม่า ฝ่ายญี่ปุ่นในประเทศไทยยังประสบปัญหาในเรื่องเสบียงอาหารอีกด้วย ความกตีกาสัญญาพันธไมตรีระหว่างไทยกับญี่ปุ่น รัฐบาลไทยได้ตกลงกับฝ่ายญี่ปุ่นในหลักการที่ว่า จะจัดให้กองทัพญี่ปุ่นได้เงิน เพื่อใช้จ่ายในการทหารในประเทศไทย จำนวนเงินที่ตกลงกันเป็นคร่าว ๆ สำหรับการใช้จ่ายในระยะหกเดือนหนึ่ง ๆ⁸⁸ กองทหารญี่ปุ่นในประเทศไทยซึ่งมีหน้าที่จัดหาเสบียงส่งไปยังแนวรบในประเทศพม่า และส่งไปเลี้ยงกองทหารที่ยึดครองมลายูและสิงคโปร์ ประมาณเดือนพฤษภาคม ทูตทหารบกและแม่ทัพญี่ปุ่นได้มาพบกับพันตรีควง อภัยวงศ์อีก และแจ้งว่า กองทัพญี่ปุ่นขาดเงินตราไทย ส่วนที่มีอยู่ก่อนได้ใช้จ่ายหมดไปแล้ว ทำให้กองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทยไม่สามารถจัดหาซื้อเสบียงได้ จึงขอร้องให้รัฐบาลไทยช่วยจัดการพิมพ์ธนบัตรสำหรับให้กองทัพญี่ปุ่นใช้จ่ายอีกจำนวนหนึ่ง เป็นเงิน 1,000 ล้านบาท ซึ่งในระยะนี้เป็นเวลาปลายสงคราม เศรษฐกิจของประเทศไทยอยู่ในภาวะเงินเฟ้อ คือจำนวนธนบัตรมาก สินค้ามีจำนวนน้อย ทำให้ราคาสินค้าสูงกว่าปกติ เป็นที่เคียดแค้นแก่ราษฎรทั่วไปอยู่แล้ว พันตรีควง อภัยวงศ์เห็นว่าจะสนองความต้องการของญี่ปุ่นเต็มที่ไม่ได้ จึงขอความเห็นใจจากญี่ปุ่น ขณะเดียวกัน นายปรีดี พนมยงค์ หัวหน้าเสรีไทยและเป็นผู้มีอิทธิพลเหนือรัฐบาลขณะนั้น มีแผนการที่จะปฏิเสธเงินกู้นี้ แล้วเปิดฉากการกวาดล้างกองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทยทันที แต่ก่อนที่จะปฏิบัติการ ได้ขอความเห็นชอบและความช่วยเหลือจากฝ่ายสัมพันธมิตร แต่แผนการของนายปรีดี พนมยงค์ล้มเหลว เพราะกองบัญชาการฝ่ายสัมพันธมิตรยังไม่พร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือ โดยขอให้ไทยรอการรุกใหญ่ของฝ่ายสัมพันธมิตร ซึ่งจะมีขึ้นประมาณเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2488 (ค.ศ.1945) อย่างไรก็ตาม

⁸⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 87.

⁸⁸ คี เรก ชัยนาม, ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2 เล่ม 2, หน้า 551.

รัฐบาลของพันตรีควง อภัยวงศ์ ก็จำใจให้ญี่ปุ่นกู้ไปเพียง 500 ล้านบาท⁸⁹ ซึ่งมีส่วนอย่างมากที่ทำให้ปริมาณธนบัตรหมุนเวียนเพิ่มขึ้นมาก แต่ปริมาณสินค้าไม่เพิ่ม ทำให้เงินเฟ้อ และเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจที่ยากยิ่งสำหรับพันตรีควง อภัยวงศ์

นอกจากนี้ การที่พันตรีควง อภัยวงศ์ เข้ามารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เป็นระยะที่ฝ่ายสัมพันธมิตรกำลังมีชัยชนะเหนือฝ่ายอักษะ และการติดต่อระหว่างฝ่ายสัมพันธมิตรกับเสรีไทยในประเทศไทยสะดวกยิ่งขึ้น ถึงกับมีการส่งอาวุธยุทโธปกรณ์และยารักษาโรคเข้ามาในประเทศไทยโดยการทิ้งร่ม บางครั้งก็ทำกันอย่างเปิดเผย เช่น เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2488 (ค.ศ. 1945) ฝ่ายสัมพันธมิตรได้ทิ้งยาที่สนามหลวงในเวลากลางวัน กองทัพญี่ปุ่นซึ่งจับคาคูอยู่แล้วเกิดความระแวงสงสัยมากยิ่งขึ้น ถึงกับไปสอบถามพันตรีควง อภัยวงศ์ แต่พันตรีควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรี ก็สามารถหลีกเลี่ยงปัญหานี้ไปได้ โดยญี่ปุ่นทำอะไรไทยไม่ได้ พันตรีควง อภัยวงศ์ ได้เล่าเหตุการณ์ตอนนี้อย่างนี้ไว้ว่า

พอตอนกลางคืนญี่ปุ่นก็เชิญผมกินข้าว เพราะตามธรรมดาผมมีเรื่องอะไรเขาก็เชิญผมกินข้าวทุกที เมื่อไปพบกับเขา หนาวผมก็ไม่สบาย เพราะกำลังหนักใจว่าจะทำอย่างไรดี พอนายพลนวกามูระเห็นผมก็ทักว่า เอ ทานนายกทำไมหน้าตาถึงไม่สบายอย่างนี้ ผมก็บอกว่า พุทโธ ปวดศีรษะจะตายไป ส่วนเอกอัครราชทูตยามาโมโตะ ก็กระแนะกระแห่นว่าทำไมทานไม่กินยาที่เขาเอามาทิ้งให้เมื่อเช้านี้ล่ะ ผมก็ไหวทัน คอบูไปว่าลองกินเขาไปซี ถ้าฉันเกิดตายไปแล้วทานจะเอานายกที่ไหนมาแทนเล่า พวกนั้นก็หัวเราะกัน เลยกินข้าวด้วยกัน แล้วเรื่องก็เลิกกันไป⁹⁰

นอกจากทิ้งร่มยา ฝ่ายสัมพันธมิตรและเสรีไทยในประเทศไทยยังได้สร้างสนามบินขึ้นหลายแห่งในภาคอีสาน การที่ไทยเลือกสร้างในภาคอีสาน อาจจะเป็นเพราะเห็นว่า เป็นภาคที่ญี่ปุ่นไม่ได้ตั้งฐานทัพอยู่ เพราะไม่มีความจำเป็นที่จะใช้ดินแดนแถบนั้นเพื่อการรุกรานเข้าไปในประเทศอื่น เนื่องจากในอินโดจีนมีกองทัพญี่ปุ่นตั้งอยู่แล้วการสร้างสนามบินดังกล่าว ญี่ปุ่น

⁸⁹ เนตร เมะโยชิน, งานใต้ดิน เล่ม 2 หน้า 235. นายปรีดี พนมยงค์ ส่ง พลเอก เนตร เมะโยชิน เป็นเสรีไทยไปทำงานที่กองบัญชาการฝ่ายสัมพันธมิตร

⁹⁰ ควง อภัยวงศ์, เรื่องเดิม, หน้า 79-80.

ทราบระแคะระคาย คอมา ไคส่งกองทหารออกไปสำรวจและพบเข้า เป็นระยะเวลาที่ภาวะของสัมพันธภาพระหว่างไทยกับญี่ปุ่นตึงเครียดมาก ญี่ปุ่นระแวงไทยถึงกับจะปลดอาวุธทหารไทยถึงหลายครั้ง เช่น ครั้งหนึ่งเสนาธิการกองทัพอู๋ปุ่นที่ยึดครองประเทศพม่า บินมาพบกับแม่ทัพกองทัพอู๋ปุ่นในประเทศไทย ให้แม่ทัพกองทัพอู๋ปุ่นในประเทศไทยทำลายล้างกองทัพเสรีไทยให้สิ้น ถ้าไม่ทำ กองทัพอู๋ปุ่นในพม่าจะถอยมาทำการนี้เสียเอง ทั้งนี้ เพราะกองทัพอู๋ปุ่นในพม่าไม่ได้รับความช่วยเหลือจากไทย ยิ่งกว่านั้น ยังมีข่าวลือว่าไทยจะลุกฮือขึ้นขับไล่ญี่ปุ่น แต่อย่างไรก็ตาม แม่ทัพญี่ปุ่นในไทยไม่ตกลงด้วย นายปรีชา คำนตระกุล⁹¹ ผู้เขียนเรื่อง นายควงกับแม่ทัพญี่ปุ่น ได้เล่าว่า สายลับของเสรีไทยในกองบัญชาการทัพอู๋ปุ่นได้รายงานให้นายปรีชา พนมยงค์ทราบว่า หลังจากเสนาธิการทหารญี่ปุ่นในพม่าเรียกร้องให้มีการปลดอาวุธทหารไทย แต่พลโทนาทามูระไม่เห็นด้วย หลังจากนั้น ก็มีการประชุมนายทหารชั้นผู้ใหญ่ แจงให้ที่ประชุมทราบว่า ในการที่จะจัดการประเทศไทยในกรณีไทยเตรียมการจะหักหลังต่อกองทัพอู๋ปุ่น ในฐานะที่เป็นแม่ทัพ พลโทนาทามูระจะจัดการดังนี้

ขั้นที่ 1 ฝ่ายญี่ปุ่นจะแจ้งให้รัฐบาลไทยทราบว่า ญี่ปุ่นทราบแผนการลับของไทยแล้ว และขอให้ไทยเลิกล้มแผนการดังกล่าวเสีย

ขั้นที่ 2 เชิญนายทหารไทยทั้งกองทัพบกในงานเลี้ยง เพื่อต้องการทราบว่าทหารไทยเตรียมหักหลังญี่ปุ่นด้วยหรือไม่ (นอกเหนือจากฝ่ายเสรีไทย) ถ้าหากนายทหารไทยมาไม่พร้อมเพรียงกัน ก็แสดงว่าทหารไทยก็ร่วมมือกับฝ่ายเสรีไทยด้วย เมื่อเป็นเช่นนั้น ญี่ปุ่นก็จะทำการจับนายทหารที่มาเหล่านั้นเป็นเชลย พร้อมกับส่งกำลังออกปลดอาวุธทหารไทยตามกรมกองต่าง ๆ

ขั้นที่ 3 แม่ทัพญี่ปุ่นจะเชิญนายกรัฐมนตรีของไทยไปเยือนประเทศญี่ปุ่น ถ้านายกรัฐมนตรีของไทยไม่ไป ก็หมายความว่า นายกรัฐมนตรีของไทยไม่เป็นมิตรกับประเทศญี่ปุ่น ซึ่งก็เป็นเหตุผลพอที่ฝ่ายญี่ปุ่นจะจัดการปลดอาวุธกองทัพไทยได้

⁹¹ปรีชา คำนตระกุล, เรื่องเกม, หน้า 109-113. ซึ่งเขียนจากการสัมภาษณ์บุคคลสำคัญ ๆ และเขียนหลังจากสงครามเพิ่งจะสงบ.

แผนการดังกล่าวของพลโทนาทามูระได้รับการรับรองเป็นเอกฉันท์จากที่ประชุม พลโทนาทามูระจึงจัดการดำเนินการเป็นชั้น ๆ ชั้นที่ 1 พลโทนาทามูระได้ไปพบพันตรีควง อภัยวงศ์ เวลา 21 นาฬิกา และแจ้งให้ทราบว่า การที่ประเทศไทยกำลังเตรียมการอะไร และเพื่ออะไรนั้น กองทัพญี่ปุ่นรู้หมดแล้ว และยังสามารถบอกต่อไปได้ว่า สายลับของญี่ปุ่นรายงาน จากหลายกระแส ข้อความตรงกันว่า การเตรียมการของไทยที่จะกระทำการขับไล่กองทหาร ญี่ปุ่นจะได้เริ่มปฏิบัติการอีก 3 วันข้างหน้า โดยเหตุนี้ ญี่ปุ่นจึงใคร่ขอร้องว่า ชาตินี้ญี่ปุ่นและ ชาติไทยเป็นพันธมิตรกัน เป็นชาติผิวเดียวกัน ไม่ควรจะทำกรรการอย่างนั้น⁹²

สายลับของญี่ปุ่นรายงานข่าวได้ถูกต้องมาก เพราะว่าประมาณเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2488 (ค.ศ.1945) การที่ฝ่ายกองทหารญี่ปุ่นขอกู้เงินไทยอีก 1,000 ล้านบาท ทำให้ เสรีไทยคิดจะกวาดล้างญี่ปุ่น แต่อย่างไรก็ดี แผนการที่คิดแต่ไม่ได้ทำให้เกิดเป็นข่าวลือ ข่าว ลือดังกล่าวทำความหนักใจให้กับนายกรัฐมนตรีไทยมาก ด้วยเกรงว่าญี่ปุ่นจะจัดการปลดอาวุธ ทหารไทย ประกอบกับในขณะนั้น กองทัพญี่ปุ่นทางบ้านประเทศพม่าถูกฝ่ายกองทัพอังกฤษรุก จนทหารญี่ปุ่นค่านั้นหลังไหลเข้ามาตั้งอยู่ในประเทศไทยมากขึ้น ประมาณว่าเดือนพฤษภาคม ปีนั้น มีทหารญี่ปุ่นในประเทศไทยไม่น้อยกว่า 120,000 คน แบ่งออกเป็น 12 กองพลใหญ่ ทั้งนี้ ไม่นับหน่วยช่วยรบต่าง ๆ ของกองทัพญี่ปุ่นที่มาตั้งอยู่ในประเทศไทย เพื่อจัดหาเสบียง อาหารส่งไปเลี้ยงกองทหารญี่ปุ่นในประเทศพม่า มลายู และสิงคโปร์ ซึ่งมีจำนวนไม่น้อยกว่า หมื่นคน กองทหารญี่ปุ่นเหล่านี้ตั้งกระจายกันอยู่ทั่วไปในประเทศไทย ทั้งทางภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ เป็นการคุมเชิงกองทัพไทยไปทั่วในทั่ว และถ้าไทยมีที่ท้าวว่าจะเป็นภัยแก่กองทัพญี่ปุ่นเมื่อใด กองทัพญี่ปุ่นก็พร้อมที่จะยึดครองประเทศไทย ใต้พื้นที่ นอกจากกองทหารญี่ปุ่นในประเทศไทย กองทัพญี่ปุ่นในอินโดจีนก็พร้อมที่จะให้ความ สนับสนุนแก่กองทัพญี่ปุ่นในประเทศไทย ฝ่ายรัฐบาลไทยจึงไม่สบายใจ เกรงว่าข่าวลือดังกล่าว จะทำให้ญี่ปุ่นเข้าปลดอาวุธไทยทำนองเดียวกับที่ทำกับอินโดจีน⁹³ พันตรีควง อภัยวงศ์

⁹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 113.

⁹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 232.

นายกรัฐมนตรี ได้เล่าให้ที่ประชุมสภาฯ ฟังในวันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ.2488 (ค.ศ.1945) ว่า

เมื่อวันที่ 29 มิถุนายน มีเสียงลือลือกันไปจนเข้าหูฝ่ายญี่ปุ่นว่า ทางไทยจะลุกฮือขึ้นขับไล่ญี่ปุ่น และฝ่ายไทยก็ได้รับข่าวลือว่าญี่ปุ่น จะยึดกรุงเทพฯ วันที่ 29 จึงเป็นวันที่อดสู่มาก ทางฝ่ายญี่ปุ่นก็เตรียมตัว และวิ่งหน้าคั้นมาถามว่ามีเรื่องราวอะไรกัน⁹⁴

เพื่อระงับข่าวอื้อฉาวดังกล่าว ฝ่ายรัฐบาลจึงขอเสนอร่างพระราชบัญญัติกำหนดวิธีปฏิบัติแก่บุคคลซึ่งเผยแพร่ข่าวอันเป็นการทำให้เสียสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับประเทศที่มีสนธิสัญญาทางไมตรีกับประเทศไทยในภวระสงคราม พ.ศ.2488

เกี่ยวกับข่าวลือดังกล่าว พลโทนาทามูระได้ถามนายกรัฐมนตรีไทยว่าเป็นความจริงเพียงใดที่ว่ามีอีก 3 วันไทยจะลุกฮือขึ้นทำการจริง ๆ นายกรัฐมนตรีไทยปฏิเสธข่าวและบอกว่าเข้าใจว่าบุคคลที่ 3 คอยปั่นข่าวทำให้ไทยกับญี่ปุ่นแตกแยกกัน ฝ่ายญี่ปุ่นก็ยืนยันว่ามีหลักฐานพันตรีควง อภัยวงศ์จึงเถียงว่าคงจะเป็นไปในทำนองนี้มากกว่า คือนายกรัฐมนตรีได้รับรายงานจากสายลับเช่นกันว่า ญี่ปุ่นจะปลดอาวุธไทยภายในอีก 3 วันข้างหน้า ซึ่งพันตรีควง อภัยวงศ์ได้รับรายงานข่าวเมื่อคืนนี้เอง พลโทนาทามูระจึงแย้งว่าไม่เป็นความจริง พร้อมกับยืนยันว่าตราบิโดที่เขายังเป็นแม่ทัพอยู่ เขาจะไม่รบกับไทยเป็นอันขาด แผนการชั้นนี้ของ พลโทนาทามูระจึงล้มเหลว เพราะไม่สามารถยืนยันได้ว่าฝ่ายไทยเตรียมการหักหลัง⁹⁵ แม่ทัพญี่ปุ่นจึงเริ่มแผนการขั้นที่ 2 โดยออกบัตรเชิญนายทหารไทยชั้นร้อยเอกขึ้นไปที่ประจำการอยู่ในกรุงเทพฯ ขณะนั้นไปรับประทานอาหารร่วมกับนายทหารกองทัพอากาศที่สโมสรนายทหารญี่ปุ่น ถนนสาทร ในบัตรเชิญระบุว่า เวลา 14.00 นาฬิกา ชมการแสดงยุทธวิธีแบบประจันบาน และชมการแสดงการยิงรถถัง การขว้างลูกระเบิดในระยะประชิด และการต่อสู้แบบประชิด

⁹⁴ สภาผู้แทนราษฎร, รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 3/2488 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3 (พฤหัสบดี 12 กรกฎาคม 2488) (ต้นฉบับ), หน้า ต.2-24

⁹⁵ ปรีดา คานตระกุล, เรื่องเดิม, หน้า 115.

ต่าง ๆ เวลา 20.00 นาฬิการับประทานอาหารร่วมกัน

ในการเชิญทั้งเครือข่ายเอกชนไป ทำให้นายทหารฝ่ายไทยสงสัยว่า ญีปุ่นคงมีแผนการไม่ค้ำคือไทย พลตรี หลวงวีรวัฒน์โยธิน ผู้บังคับการมณฑลทหารบกที่ 1 จึงไปเรียนถามนายกรัฐมนตรีนายกรัฐมนตรีว่าจะไปหรือไม่ พันตรีทอง อภัยวงศ์เห็นว่าญีปุ่นต้องการลงดูใจไทยมากกว่าว่าจะเตรียมการขับไล่ญีปุ่นหรือไม่ หากว่าฝ่ายไทยคิดการไม่ค้ำคือญีปุ่นจริง ก็คงเข้าหาญีปุ่นไม่ได้ จึงแนะนำควรไปกันหมด การแสดงยุทธวิธี ญีปุ่นจักให้มีขึ้นที่ คณะสัตวแพทย์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พญาไท มีนายทหารของไทยไปในงานนี้ไม่น้อยกว่า 400 คน มีนักหนังสือพิมพ์ได้รับเชิญไปในงานนี้ด้วย ทหารญีปุ่นใช้เครื่องบินไฟซึ่งคิดประดิษฐ์ขึ้นในประเทศไทย สามารถพ่นกระสุนเพลิงกระจายไฟให้ละลายในพริบตาเดียว เมื่อการแสดงยุทธวิธีจบลงแล้ว แยกทั้งหมดคิกนึ่งรถยนต์ซึ่งฝ่ายญีปุ่นเตรียมรอไว้ ส่งไปรับประทานอาหารที่สโมสรนายทหารญีปุ่นที่ถนนสาทร

การที่นายทหารไทยไปในงานดังกล่าวอย่างคับคั่ง เป็นการแสดงความสุจริตใจต่อฝ่ายญีปุ่น ฝ่ายญีปุ่นจึงไม่สามารถดำเนินการตามแผนการลับของตนได้ พลโทนาถามูระเชื่อว่าขบวนการต่อต้านญีปุ่นมีจริง แต่เป็นขบวนการของเอกชน รัฐบาลไม่ได้รับรู้เห็นเป็นใจด้วย แต่อย่างไรก็ดี แม้ทัพญีปุ่นก็ลองแผนการขั้นต่อมา ให้ทูตทหารบกไปเชิญนายกรัฐมนตรีนายกรัฐมนตรีไทยไปเยือนญีปุ่นโดยเครื่องบินเป็นทางราชการ ซึ่งพันตรีทอง อภัยวงศ์คัดค้านทันทีที่จะไปพร้อมกับผู้ติดตามอีก 3 คน ในวันรุ่งขึ้น ทูตทหารญีปุ่นได้ให้นายทหารนำผ้าสักหลาดอย่างดี สีขาวและน้ำเงินอย่างละ 3 พับไปมอบให้กับเลขานุการนายกรัฐมนตรีนายกรัฐมนตรีสำหรับค้ำคือเป็นเครื่องแต่งตัวไปญีปุ่น⁹⁶

การที่ทูตทหารญีปุ่นเชิญพันตรีทอง อภัยวงศ์ ไปเยือนประเทศญีปุ่น โดยยังไม่ได้กำหนดเวลาที่แน่นอนว่าจะไปเมื่อไร⁹⁷ แต่สันนิษฐานว่าญีปุ่นคงจะเชิญชวนตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์

⁹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 123.

⁹⁷ สภาผู้แทนราษฎร, รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 2/2488

พ.ศ. 2488 (ค.ศ. 1945) คราวที่รัฐบาลตราพระราชกำหนดพันธบัตรออมทรัพย์ในภาวะคับขัน พ.ศ. 2488 พันตรีควง อภัยวงศ์แถลงว่า การที่ไม่ได้เรียกประชุมสภา เพื่อผ่านพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวก็เพราะว่ารับปากกับฝ่ายญี่ปุ่นไว้แล้ว เกรงว่าถ้าเรียกประชุมสภา แล้วนายกรัฐมนตรีต้องไปนอก การประชุมจะไม่สมบูรณ์ จึงได้ออกไปในรูปพระราชกำหนด⁹⁸ ปรากฏว่านายกรัฐมนตรีไทยรอโอกาสที่ฝ่ายญี่ปุ่นจะกำหนดวันเดินทางจนกระทั่งเสร็จสงคราม ก็ไม่ได้ไป

✓ ตลอดระยะเวลาที่พันตรีควง อภัยวงศ์ รับช่วงอำนาจหน้าที่ต่อจากจอมพลแปลก พิบูลสงคราม พันตรีควง อภัยวงศ์ต้องเผชิญกับปัญหาจากญี่ปุ่นมากมาย ทั้งทางเศรษฐกิจและการทหาร ตลอดจนการดำเนินงานของฝ่ายเสรีไทยในประเทศที่ทำงานกันอย่างถาวรและไค้ผล ซึ่งก็ได้ทำความหนักใจให้กับพันตรีควง อภัยวงศ์ด้วยเช่นกัน ด้วยเกรงว่าถ้าญี่ปุ่นทรานญี่ปุ่นก็จะต้องปลดอาวุธทหารไทย เช่นเดียวกับที่เท่ากับอินโดจีนเมื่อวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2488 (ค.ศ. 1945) ด้วยเหตุนี้ พันตรีควง อภัยวงศ์ต้องประคับประคองสัมพันธภาพดังกล่าวไว้ อย่างดีที่สุด เช่น พยายามทำให้ฝ่ายญี่ปุ่นเข้าใจในความสุขุมสุจริตของไทย และพยายามระงับข่าวลือต่าง ๆ อันอาจทำให้ฝ่ายญี่ปุ่นเข้าใจไทยผิด ด้วยการตราพระราชบัญญัติขึ้นฉบับหนึ่งเพื่อระงับข่าวลือดังกล่าวนี้ ด้วยเหตุนี้ การที่บ้านเมืองไทยไม่ตกอยู่ในสภาพการปะทะกันระหว่างกองทัพเสรีไทยและกองทัพญี่ปุ่น ทำให้ประชาชนไทยรอดตาย และมีความสงบเกิดขึ้นในประเทศไทยได้นั้น น่าจะชมเชยความสามารถของ พันตรีควง อภัยวงศ์ ด้วย

ลักษณะการบริหารประเทศของพันตรี ควง อภัยวงศ์

หลักใหญ่ของการบริหารงานของพันตรีควง อภัยวงศ์ ซึ่งแถลงต่อรัฐสภาในวันที่ 3 สิงหาคม พ.ศ. 2487 (ค.ศ. 1944) ที่สำคัญต่อประชาชน คือ นโยบายข้อ 4 มีความว่า รัฐบาลนี้จะบริหารงานและดำเนินการปกครองไปในทางเห็นอกเห็นใจประชาชนเป็นที่ตั้ง และข้อ 1 มีความว่า รัฐบาลนี้เป็นรัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในระบอบประชาธิปไตย อัน

⁹⁸ เรื่องเดียวกัน.

มีรัฐธรรมนูญเป็นหลักปฏิบัติ อันหมายความว่า รัฐบาลนี้จะปกครองประเทศให้เป็นประชาธิปไตย
ยิ่งขึ้น

ในค่านโยบายที่จะบริหารประเทศชาติด้วยความเห็นอกเห็นใจประชาชน พันตรีดวง
อภัยวงศ์ได้ปฏิบัติตามนโยบายที่แถลงไว้ ดังจะเห็นได้ว่า ได้มีคำสั่งระงับให้ย้ายเมืองหลวง
เมื่อรัฐบาลชุดก่อนได้สร้างเมืองเพชรบูรณ์ขึ้นเป็นฐานทัพทางทหาร แต่ไม่ต้องการให้ย้ายผู้ปู้
ทราบความลับนี้ จึงประกาศว่าจะสร้างเพชรบูรณ์เป็นเมืองหลวง และให้ราษฎรทุกจังหวัด
จังหวัดละ 1 พันครอบครัว อพยพเดินทางไปอยู่เพชรบูรณ์ซึ่งเป็นเมืองที่เต็มไปด้วยป่าและเขา
และยังเต็มไปด้วยไข้ป่า ทำความทุกข์ยากลำบากแก่ราษฎรไทยที่ถูกเกณฑ์ไปสร้างทางเป็นอัน
มาก และในสมัยจอมพลแปลก พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี ได้พยายามสร้างชาติด้วยการ
การปลูกฝังวัฒนธรรมใหม่ ๆ ให้กับประชาชน เพื่อปฏิบัติให้เป็นเอกลักษณ์ของประเทศ แต่
วัฒนธรรมบางอย่างบีบบังคับจิตใจ และกระทบกระเทือนต่อการครองชีพของประชาชน เช่น
การห้ามกินหมาก ทำให้คนส่วนใหญ่ซึ่งเคยชินกับความเป็นอยู่เดิมเกิดความลำบาก ทำให้เกิด
ความรู้สึกไม่ดีทางจิตใจ หรือการบีบบังคับให้ประชาชนแต่งกายตามวัฒนธรรมแบบตะวันตก
เช่น นุ่งกระโปรง ใส่รองเท้า สวมหมวก ใส่ชุดสากล ล้วนแต่ทำให้ประชาชนเดือดร้อนใน
การครองชีพ เพราะต้องทำให้เปลืองค่าใช้จ่ายมากขึ้น และวัฒนธรรมบางอย่างของตะวันตก
ซึ่งชาวไทยยากที่จะรับมาปฏิบัติได้ เช่น การจูบภริยาก่อนไปทำงาน และโครงการบำรุง
ชนบทของรัฐบาลชุดก่อนที่เกณฑ์ให้ราษฎรทำแก่อันึ่ง โตะหนึ่ง และกินข้าวด้วยช้อนชอม
วัฒนธรรมต่าง ๆ เหล่านี้ พันตรีดวง อภัยวงศ์ ได้ผ่อนผันให้แกราษฎร ถึงกับอนุญาตให้
ข้าราชการชายตั้งแต่ชั้นตรีลงมาสวมเสื้อชั้นในไปทำงานได้ ทั้งนี้ เพราะเสื้อผ้าราคาแพง
เกินกำลังที่ข้าราชการชั้นผู้น้อยจะซื้อได้ เกี่ยวกับการเกณฑ์แรงงาน การสร้างทางหลวง
สายต่าง ๆ สมัยจอมพลแปลก พิบูลสงคราม มักจะอ้างเป็นการสร้างทางสายยุทธศาสตร์
แล้วเกณฑ์ราษฎรมาสร้างทางตามอำนาจกฏอัยการศึก แต่เมื่อพันตรีดวง อภัยวงศ์เป็นนายก
รัฐมนตรี ได้ตีความการสร้างทางสายต่าง ๆ โดยให้ถือว่าเป็นการสร้างทางสายธรรมดา
จึงเปลี่ยนจากการเกณฑ์แรงงานมาเป็นการจ้าง โดยจ่ายค่าแรงงานที่ยากหรือง่ายตาม
ความสามารถของบุคคล เท่าที่จ่ายไปคนหนึ่งวันละไม่ต่ำกว่า 0.75 บาท - 1.50 บาท
คนที่ตายขณะทำงานได้ค่าศพคนละ 30 บาท ค่าทำขวัญรายละ 100 เท่าของค่าแรงงาน

วันหนึ่ง นอกจากนี้ รัฐบาลยังได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นพิจารณากฎหมายอันเป็นความเดือดร้อนของราษฎรบางฉบับ เช่น ยกเลิกกฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการรู้หนังสือ พระราชบัญญัติภาษีชายโสด เป็นต้น

ในค่านโยบายส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตย พันตรีทอง อภัยวงศ์ ได้ส่งเสริมประชาธิปไตยทั้งทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจ ทางการเมือง รัฐบาลได้ตรากฎหมายอภัยโทษนักโทษการเมืองรุ่นต่าง ๆ ให้เสรีภาพแก่หนังสือพิมพ์ และยังเสนอให้มีการพิจารณาปรับปรุงแก้ไขรัฐธรรมนูญให้เป็นประชาธิปไตยยิ่งขึ้น โดยตั้งคณะกรรมการวิสามัญพิจารณา ทางด้านเศรษฐกิจ รัฐบาลเปิดโอกาสให้พ่อค้าทำการค้าอย่างเสรี โดยยุบเลิกบริษัทจังหวัดที่ทำการค้าผูกขาดสินค้า

รัฐบาลไม่ควบคุมสินค้าที่จำเป็นของราษฎร เช่น ข้าว ค่าย น้ำตาลทราย สบู่ ไม้ขีดไฟ เป็นต้น แม้ว่าวิธีการนี้จะไม่เป็นวิธีที่แก้ราคาของให้ถูกลง เพราะของมีจำนวนจำกัด แต่เป็นการส่งเสริมการค้าเสรี แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลไม่เข้าแทรกแซงกิจการของเอกชน รัฐบาลเลิกวิธีปันส่วน แต่ให้พ่อค้าควบคุมกันเอง โดยขึ้นกับหอการค้าซึ่งรัฐบาลจัดตั้งขึ้น มีคณะกรรมการควบคุม ทั้งขึ้นเป็นศูนย์กลางของพ่อค้าและกิจการค้า เป็นการควบคุมพ่อค้ากันเอง เป็นการตักนายหน้าและตลาดมืด รัฐบาลเลิกเกี่ยวข้องกับบริษัทกิจการ ทุนส่วนของรัฐบาลที่มีอยู่ รัฐบาลขายคืนให้แก่ประชาชน ส่วนโรงงานอุตสาหกรรมอื่น ๆ ของเอกชนที่รัฐบาลซื้อเอามาเป็นของรัฐ รัฐบาลขายคืนให้แก่เอกชนด้วย

* นอกจากนี้ รัฐบาลยังได้เลิกวีรกรรมของชาติ 14 ข้อโดยสิ้นเชิง ส่วนรัฐนิยม* แม้ไม่ประกาศยกเลิก แต่รัฐบาลไม่ได้บังคับก็เท่ากับเลิกไปในตัว ให้ยกเลิกระเบียบคำแทนชื่อ คำรับและคำปฏิเสธ เลิกงานฉลองที่ระลึกกระทรวงต่าง ๆ เลิกเล่นรำวงในสถานที่ราชการ เวลาหยุดงานครึ่งวัน วันพุธ เลิกต้อนรับข้าราชการที่ไปต่างจังหวัดด้วยการรำวง เลิกระเบียบหนังสือราชการที่ขึ้นต้นหนังสือว่า "ฉันรู้สึกเป็นเกียรติยศที่จะเรียนให้ทราบ" เลิกการใช้อักษรย่อในหนังสือราชการ ยกเลิกระเบียบการร้องทุกข์ของภริยาข้าราชการ

* คำประกาศของรัฐบาลที่แนะนำให้ราษฎรปฏิบัติตาม.

ปรับปรุงการใช้เลขไทย และให้กลับไปใช้อักษร และยี่คือวิธีการเขียนหนังสือไทยแบบ
เก่า โดยประกาศยกเลิกประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ระเบียบการไทยศตวรรษและเหรียญตรา
พราห์เพรื่อ และมีประกาศพระบรมราชโองการให้คำประกาศยกเลิกบรรดาศักดิ์ของจอมพล
แปลก พิบูลสงคราม เป็นโมฆะ และให้เลิกกองทหารหญิง ผ่อนผันการปลูกหมาก พลุ การ
แต่งกายของผู้ยากจนที่แต่งกายไม่ถูกระเบียบ ให้สามารถคิดต่อกับเจ้าหน้าที่ในสถานที่ราชการ
ได้ ผ่อนผันคำสั่งห้ามปลูกเรือนแพตามแม่น้ำลำคลอง และการปลูกบ้านมุงควยหลังคาจาก

บทบาทของขบวนการเสรีไทย

กำเนิดของขบวนการเสรีไทย และการดำเนินการ

หลังจากที่รัฐบาลไทยมีมติให้ญี่ปุ่นยกกองทัพผ่านประเทศไทยไปตั้งกองบัญชาการที่พม่าและที่
มลายูแล้ว บุคคลกลุ่มหนึ่งก็เกิดความคิดที่ว่า การยอมให้ญี่ปุ่นผ่านไปโจมตีอังกฤษซึ่งมีสัญญา
ไม่รุกรานไว้ต่อกันกับประเทศไทยนั้น จะต้องนำความหายนะมาสู่ประเทศไทยในภายหลังอย่าง
แน่นอน บุคคลกลุ่มนั้นประกอบด้วยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภท 2 ได้แก่หลวงเคชาติวงศ์-
วรารัตน์ (ม.ล.กรี เคชาติวงศ์) นายสงวน ตุลารักษ์ นายจรูญ สืบแสง นายทองเปลว ชลภูมิ
นายทวี ตะเวทิกุล และรัฐมนตรี คือนายคิเรก ชัยนาม ได้ขอร้องให้ นายปรีดี พนมยงค์
เดินทางหนีออกนอกประเทศ จัดตั้งรัฐบาลใหม่เพื่อดำเนินการต่อต้านญี่ปุ่นและกู้ฐานะของ
ประเทศไทยคืนมา ครั้นได้พิจารณาถึงการเดินทางแล้ว บุคคลเหล่านี้เห็นว่าไม่สำเร็จแน่
ต่อมาจึงมีแผนอีกหลายแผน เช่น ตั้งรัฐบาลอิสระที่ภาคพายัพ เป็นต้น ครั้นเมื่อทำการสำรวจ
ทางแล้วจึงเห็นว่าไม่มีทางทำได้สำเร็จ เพราะกองทหารญี่ปุ่นกระจายกำลังขึ้นไปตามทาง
รถไฟสายเหนืออย่างรวดเร็วเสียแล้ว⁹⁹

ในขณะที่ภายในประเทศดำเนินการต่อต้านอย่างเงียบ ๆ ในต่างประเทศมีคนไทย
ต่อต้านญี่ปุ่นเช่นเดียวกัน คือในสหรัฐอเมริกาและในอังกฤษ ที่ทำอย่างเปิดเผยและมี

⁹⁹ นายฉันทนา (มาลัย ชูพินิจ), เอกซ์.โอ.กรุฟ (พิมพ์ครั้งที่ 2; พระนคร:
สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2497), หน้า 25, 30.

กระทรวงการต่างประเทศสหรัฐอเมริกาบริบรอง คือ เสรีไทยในอเมริกา ส่วนในอังกฤษนั้น เมื่อรัฐบาลไทยประกาศสงครามต่อประเทศบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกาในวันที่ 25 มกราคม พ.ศ.2485 (ค.ศ.1942) นั้น ประเทศบริเตนใหญ่ได้ประกาศสงครามตอบในทันที ด้วยเหตุนี้ ประเทศไทยกับบริเตนใหญ่จึงอยู่ในสถานะคู่สงครามโดยสมบูรณ์ รัฐบาลอังกฤษจึงไม่บริบรอง เสรีไทยในอังกฤษ เสรีไทยในอเมริกามี ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช อัครราชทูตไทยประจำ กรุงวอชิงตันเป็นหัวหน้า โดยที่ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมชเห็นว่า เป็นความหวังนึกเคียวที่เหลือ อยู่ว่า ถ้าสหรัฐอเมริกาชนะสงคราม สถานทูตจะเป็นปากเสียงดำเนินการเจรจาเกี่ยวกับ เอกราชและอนาคตของชาติสืบไป จึงได้ประกาศการคัดค้านใจเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.2484 (ค.ศ.1941)¹⁰⁰ โดยปราศรัยกับประชาชนชาวไทยผ่านสถานีวิทยุกระจายเสียงในซานฟรานซิสโก ว่า สถานทูตไทยที่กรุงวอชิงตันไม่ยอมรับหรือเห็นชอบกับการกระทำของรัฐบาลในการ ยอมจำนนต่อญี่ปุ่น และบอกตัดขาดจากรัฐบาล เพื่อทำหน้าที่เป็นตัวแทนของประชาชนผู้ไม่เห็น คัวยกับการกระทำดังกล่าว ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมชขอร้องให้ชาวไทยอย่าได้ท้อแท้หรือหมด หวัง และจงช่วยกันคิดกำจัดกลางญี่ปุ่นซึ่งเป็นศัตรูออกไปให้พ้นจากดินแดนไทย¹⁰¹

ความคิดที่จะให้มีการต่อต้านญี่ปุ่นภายในประเทศเมื่อญี่ปุ่นรุกรานนั้น มีก่อนหน้านั้น หลายเดือน ตามข้อเขียนของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ที่กล่าวว่า เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ.2484 (ค.ศ.1941) ได้มีจดหมายส่วนตัวบอกมายังนายกรัฐมนตรี แนะนำให้ดำเนินการ ต่อต้านขึ้นภายในประเทศเมื่อถูกญี่ปุ่นรุกราน โดยที่สถานทูตในวอชิงตันจะทำงานเป็นปากเสียง ให้ แทะข้อเสนอดังกล่าวเจียบหายไป¹⁰²

¹⁰⁰ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช, ประชุมปาฐกถาและคำอภิปราย (พระนคร: รวมสาส์น, 2509), หน้า 6.

¹⁰¹นายฉันทนา ไมาลัย ชูพินิจ, เรื่องเกม, หน้า 46-7.

¹⁰²ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช, เรื่องเกม, หน้า 10.

ขบวนการเสรีไทยในอเมริกาเริ่มงานจริงจังเมื่อ 5 เดือนหลังจากสงครามมหา-
 เอเชียบูรพาเกิดขึ้น ที่ซ้ำเพราะติดขัดด้านการเงินที่ของงบประมาณมาใช้เป็นประจำไม่ได้
 ต่อเมื่ออัครราชทูตอเมริกันประจำกรุงเทพฯ เดินทางกลับแล้ว รัฐบาลอเมริกันจึงยอมอนุญาต
 ให้เบิกจ่ายได้เป็นปกติ แต่อยู่ในความควบคุมของเจ้าหน้าที่การกักเงินไทยในสหรัฐอเมริกา
 การเบิกเงินงบประมาณมาใช้จ่าย ในหนังสืออนุญาตได้ระบุไว้ด้วยว่า ทางการอเมริกายังคง
 รับรองทูตไทยเป็นผู้แทนของชาติ¹⁰³ การดำเนินงานของเสรีไทยในสหรัฐอเมริกาได้วาง
 แผนการดำเนินงานไว้ 3 ประการ

1. งานด้านโฆษณาเผยแพร่ให้อเมริกันรู้จักไทย และช่วยเหลือไทย
2. เป็นงานด้านทหารอาสาสมัครช่วยงานของสหรัฐอเมริกาในทางทหาร
3. ชักชวนคนไทยในประเทศให้ดำเนินการต่อต้านเป็นปฏิปักษ์ต่อญี่ปุ่น

งานด้านโฆษณาได้ทำการกระจายเสียงมายังประเทศไทย มุ่งส่งข่าวคราวเกี่ยวกับการ
 การเคลื่อนไหวแห่งสงคราม ในด้านการทหาร ทางสถานทูตไทยในกรุงวอชิงตันเจรจาถอน
 เงินทุนสำรองมาใช้ได้ 5 แสนเหรียญ เป็นค่าใช้จ่ายในกองทหารอาสาเสรีไทย การที่ไทย
 ไม่ได้ใช้จ่ายเงินของรัฐบาลสหรัฐอเมริกา ไทยจึงจัดเป็นหน่วยทหารไทยเข้าประจำการใน
 เครื่องแบบของไทย และใช้ธงไทย ทหารดังกล่าวจัดแบ่งเป็น 2 รุ่น หลังจากได้รับการฝึก
 วิชาทหารเป็นเวลา 4 เดือนแล้วได้รับยศเป็นนายทหาร รุ่นแรกจำนวน 21 คน ภายใต้
 การบังคับบัญชาของ พันโท ม.ล.ชาม กุญชร ณ อยุธยา ทูตทหารบก เป็นหัวหน้าฝ่ายทหาร
 ทหาร 21 คนเหล่านี้มีแผนการที่จะต้องไปรับการฝึกเพิ่มเติมในสนามที่ค่าย IOI ซึ่งขึ้นอยู่กับ
 หน่วย โอ.เอส.เอส. (O.S.S.- The Office of Strategic Service) ใน
 แคว้นอัลสสัม ประเทศอินเดีย แล้วไปสมทบปฏิบัติการกับฝ่ายอเมริกันในประเทศจีนต่อไป การ
 เดินทางของเสรีไทยรุ่นแรกในต้นเดือนมีนาคม พ.ศ.2486 (ค.ศ.1943) แบ่งออกเป็น 2
 ส่วนคือ พันโท ม.ล.ชาม กุญชร ณ อยุธยา กับ การุญ เก่งระคมยั้ง พร้อมกับพันตรีเคพลิน

¹⁰³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 29.

นายทหารอเมริกัน เดินทางล่วงหน้าไปยังจุงกิงเพื่อเตรียมงาน อีก 19 คนโดยการนำของ ร้อยเอกนิคคอล สมิธ กับนายทหารหน่วย โอ.เอส.เอส. เดินทางไปยังแคว้นฮัสสัม หลังจากฝึกในสนามเพิ่มเติมแล้วจึงเดินทางไปยังจุงกิง

ส่วนที่อังกฤษ หลังจากรัฐบาลไทยประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาแล้ว นักเรียนไทยในอังกฤษโดยเฉพาะที่เคมบริจจ์ (นักเรียนไทยส่วนใหญ่อพยพภัยสงครามมาอยู่รวมกันที่เคมบริจจ์) มีการเคลื่อนไหวที่จะทำการอย่างใดอย่างหนึ่งที่จะไม่ให้เกิดความหายนะแก่ประเทศเมื่อญี่ปุ่นแพ้สงคราม และไทยต้องแพ้อังกฤษ ผู้เป็นหัวแรงสำคัญคือ นายเสนาะ คันบุญยืน ได้วิ่งเกณฑ์ผู้ที่จะมาเป็นหัวหน้าเสรีไทย ตอนแรกปรารถนาที่จะให้อัครราชทูตไทยในลอนดอนเป็นหัวหน้า แต่คงล้มเหลวเพราะอัครราชทูตไทยเดินทางกลับประเทศตามคำสั่งรัฐบาล ส่วนพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ซึ่งประทับอยู่ในอังกฤษก็ทรงปฏิเสธคำเชิญให้เป็นหัวหน้า โดยรับสั่งว่าไม่ทรงประสงค์จะเกี่ยวข้องกับการเมือง และทรงปฏิบัติราชการในกองรักษาคืนแค้นของอังกฤษอยู่แล้ว ส่วนสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 และ ม.จ.ศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิวัตน์ พระเชษฐา ซึ่งประทับอยู่ในอังกฤษขณะนั้นทรงสนพระทัยที่จะรวมงานเสรีไทยด้วย แต่บรรดาคนไทยเห็นว่า จะทูลเชิญเป็นหัวหน้าเสรีไทย ย่อมจะเกิดความเข้าใจผิดในทางการเมืองภายในได้ ด้วยเหตุนี้เสรีไทยในอังกฤษจึงหาผู้มาเป็นหัวหน้าเสรีไทยไม่ได้ นายเสนาะ คันบุญยืนจึงได้เขียนจดหมายถึง ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เล่าเหตุการณ์ทางอังกฤษให้ทราบ และขอเชิญให้ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช รับเอานักเรียนไทยในอังกฤษที่อาสาสมัครเข้าในขบวนการเสรีไทยที่ทานทูตจักขึ้นในสหรัฐด้วย แต่ท่านอัครราชทูตมีงานมาก ไม่อาจปลีกตัวไปได้ จึงส่งนายมณี สานะเสน เป็นผู้แทนมาช่วยดำเนินการให้¹⁰⁴ เพราะเป็นผู้ที่รู้จักคุ้นเคยกับเจ้าหน้าที่ในราชการอังกฤษอยู่มากทั้งทางพลเรือนและทางทหาร ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช จึงให้

¹⁰⁴ ป่วย อิงภากรณ์, "ทหารชั่วคราว" อ้างถึงใน ทิเรก ชัยนาม, ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2 เล่ม 1; หน้า 383-5.

นายมนตรี สานะเสน* เดินทางมารวบรวมเสรีไทยในอังกฤษ

นายมนตรี สานะเสนได้เปิดสำนักงานขึ้นที่โรงแรมบราวน์ในกรุงลอนดอน และเริ่มติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลอังกฤษเพื่อให้บริการคณะเสรีไทย แต่การเจรจาของนายมนตรี สานะเสนล้มเหลว ทั้งนี้เพราะอังกฤษถือว่าอังกฤษกับไทยอยู่ในสถานะศัตรู ต่อมา หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิ์วิวัฒน์ ได้ดำเนินการต่อ แต่อังกฤษก็ยังไม่สนใจหรือสนับสนุนให้การรับรอง แต่อย่างไรก็ดี รัฐบาลอังกฤษตอบตกลงในที่สุดที่จะรับไว้เป็นทหาร ผู้สมัครเข้าเป็นเสรีไทยเป็นทางการมีจำนวนกว่า 50 คน นับตั้งแต่สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี และผู้ติดตาม จนถึงนักเรียนทุนส่วนตัว เสรีไทยเหล่านี้แยกออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มทหารมี 37 คน กลุ่มไม่เป็นทหารมี 17 คน เสรีไทยเหล่านี้มีจุดมุ่งหมายร่วมกันดังนี้¹⁰⁵

1. เข้าเป็นทหารอังกฤษไม่ใช่เพื่อรับใช้อังกฤษ แต่ต้องการรับใช้ชาติไทย โดยอาศัยความร่วมมือจากอังกฤษ
2. ไม่ต้องการเกี่ยวข้องกับการเมืองภายใน และไม่ยอมเป็นเครื่องมือของพรรคใด ๆ ต้องการร่วมมือกับเสรีไทยในประเทศ และเมื่อเลิกสงครามแล้ว คณะเสรีไทยในอังกฤษจะสลายตัวไป
3. จะไม่ถือโอกาสแอบอ้างผลความดีใด ๆ มาเรียกร้องแสงประโยชน์ส่วนตัว ในบ้านนอก ผศ หรือบ้านอื่นใด

* นายมนตรี สานะเสน เป็นคนที่ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ส่งไปอังกฤษเพื่อติดต่อกับคณะเสรีไทยในอังกฤษ บิดาของนายมนตรีขณะนั้นเป็นอัครราชทูตไทยประจำลอนดอน ไปศึกษาที่อังกฤษตั้งแต่อายุยังน้อย ครั้นจบวิชากฎหมายแล้ว ได้ไปทำงานที่สันนิบาตชาติที่สวิสเซอร์แลนด์ ครั้นเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ผู้ใหญ่ในกรุงเทพฯ เรียกตัวกลับ ให้เข้ารับราชการในกระทรวงการต่างประเทศ ขณะเดินทางกลับผ่านสหรัฐอเมริกา ก็มีข้อขัดข้องในการเดินทางเพราะเป็นยามสงคราม กระทรวงการต่างประเทศจึงมีคำสั่งให้ช่วยราชการอยู่ในสถานทูตไทย ณ กรุงวอชิงตันตลอดมา.

¹⁰⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 385-390.

4. ท้องการกระทำกรโศก ๆ ในระหว่างสงครามในลักษณะทหาร กล่าวคือ อยู่ในเครื่องแบบและยศทหาร แม้จะเป็นพลทหารก็ยินยอม ทั้งนี้ หมายความว่าไม่ยอมเป็นเครื่องมือในลักษณะจารชน ถ้าจะตอ้งปฏิบัติราชการลับก็ทำในฐานะทหาร

อังกฤษรับเสรีไทยในอังกฤษเป็นทหารในฐานะพลทหารตั้งแต่วันที่ 7 สิงหาคม พ.ศ.2485 (ค.ศ.1942) ในหน่วยการโยธา (Pioneer corps) ฝึกวิชาทหารขั้นต้นในประเทศอังกฤษเป็นเวลา 6 เดือน ต่อมา ประมาณกลางเดือนมกราคม พ.ศ.2486 (ค.ศ.1943) จึงถูกส่งมายังประเทศอินเดีย ในจำนวนนี้ ทางทหารอังกฤษคัดเลือกมา 20 คนให้เข้าศึกษาวิชาทหารต่อในโรงเรียนนายทหารเป็นเวลา 6 เดือน เมื่อจบหลักสูตรก็แต่งตั้งให้มียศเป็นนายร้อยตรีในกองทัพบกอังกฤษ หลังจากนั้น จึงแยกย้ายกันปฏิบัติงานเพื่อหาความชำนาญ ส่วนที่เหลือปฏิบัติงานด้านวิทยุกระจายเสียงหรือทำแผนที่ บางกลุ่มถูกเรียกไปฝึกงานราชการลับและจารกรรม เป็นต้น¹⁰⁶

ขณะนั้น พันธมิตรได้จัดตั้งกองทัพด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ขึ้น มีกองบัญชาการกองทัพอยู่ที่เมืองแคนดี้ เกาะลังกา พลเรือเอก ลอร์ด หลุยส์ เมาทแบตเตน เป็นแม่ทัพ กองบัญชาการกองทัพแห่งนี้เรียกว่า "ซีแอก" (SEAC) ในกองทัพนี้มีหน่วยพิเศษหน่วยหนึ่ง มีหน้าที่พิเศษในการปฏิบัติงานหลังแนวรบชาติกันชนสืบราชการลับ การก่อวินาศกรรม การรบแบบไต่คืน เสรีไทยจากอังกฤษถูกส่งมายังอินเดีย ขึ้นอยู่กับหน่วย เอฟ.136 ซึ่งมีกองบัญชาการอยู่ที่แคนดี้ มีหน่วยย่อย ๆ อยู่ 5 แผนกคือ แผนกประเทศไทย Siam Country Section (S.C.S.) แผนกประเทศพม่า Burma Country Section (B.C.S.) แผนกประเทศอินโดจีน French Indo-China Section (F.I.C.S.) หน่วยย่อยเหล่านี้ตั้งกองบัญชาการอยู่ที่เมืองกัลกัตตา ประเทศอินเดีย แผนกประเทศมลายู Malaya Country Section (M.C.S.) และ แผนกหมู่เกาะอินเดียตะวันออก East Indies Section (E.I.C.S.) มีสำนักงานอยู่ที่โคลัมโบ ซีแอก (SEAC) มีแผนการส่งหน่วยไต่คืนไปปฏิบัติงานในประเทศที่ถูกญี่ปุ่นยึดครอง เพื่อติดต่อประสานงานกับหน่วยไต่คืนภายในประเทศเหล่านั้น¹⁰⁷

¹⁰⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 387, 393.

¹⁰⁷ Andrew Gillchrist, Bangkok Top Secret (London: Hutchinson, 1970), p. 27.

เสรีไทยสายอังกฤษ 20 คนแบ่งฝึกปฏิบัติงานดังนี้ พวกที่ 1 และ 2 มีพวกละ 3 คน เป็นคนไทยล้วน มีหน้าที่ไปติดต่อและประสานงานระหว่างคนไทยในประเทศกับฝ่ายสัมพันธมิตร คร.ป่วย อีงภากรณ์อยู่ในพวกที่ 1 กับเพื่อนอีก 2 คน ได้มากระโดดกรรมในดินแดนไทยเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ.2487 (ค.ศ.1944) เป็นผลสำเร็จ¹⁰⁸ โดยเข้ามาในประเทศไทยก่อนเสรีไทยสายอเมริกา

การตั้งเสรีไทยภายนอกทั้งในสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ การดำเนินงานด้านทหารจะต้องอาศัยการต่อต้านภายในประเทศไทยเป็นหลัก การติดต่อกับผู้ต่อต้านภายในประเทศจึงเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องจัดการให้สำเร็จ เมื่อเริ่มดำเนินงานนั้น เสรีไทยในประเทศและนอกประเทศไม่รู้เรื่องกัน เสรีไทยในประเทศทราบว่า มีการต่อต้านขึ้นในสหรัฐอเมริกา โดยมี ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นหัวหน้า หลังจากได้ฟังคำปราศรัยของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมชทางวิทยุกระจายเสียงจากซานฟรานซิสโก ด้วยเหตุนี้ นายปรีดี พนมยงค์ จึงคอยดูที่ทำการดำเนินงานของเสรีไทยสายอเมริกาก่อน ในขณะนั้น มีคณะกษัตริย์ที่ประสงค์จะทำลายล้างญี่ปุ่นและรัฐบาลของจอมพลแปลก พิบูลสงคราม มี จ่ากัก พลาญกูร เป็นหัวหน้า ได้เข้ามาร่วมงานกับนายปรีดี พนมยงค์ ต่อจากนั้น องค์การคณะกษัตริย์ของจ่ากัก พลาญกูร ก็ขึ้นอยู่กับ เอกซ์.โอ.กรุฟ ของนายปรีดี พนมยงค์ โดยสิ้นเชิง แผนการของคณะกษัตริย์ซึ่งมอบให้แก่นายปรีดี พนมยงค์ คือ

1. พยายามโค่นอำนาจรัฐบาลจอมพลแปลก พิบูลสงคราม
 2. พยายามก่อวินาศกรรมต่อญี่ปุ่น
 3. พยายามโฆษณาทำลายความเชื่อถือและความนิยมในรัฐบาลของจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ของญี่ปุ่น ในขณะเดียวกัน เผยแพร่ให้เกิดศรัทธาในชัยชนะและอุดมการณ์ของพันธมิตร
- และ 4. พยายามติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตร¹⁰⁹

¹⁰⁸ ป่วย อีงภากรณ์, เรื่องเดิม, หน้า 395.

¹⁰⁹ นายฉันทนา [มาลัย ชูพินิจ], เรื่องเดิม, หน้า 72.

ความพยายามจะล้มรัฐบาลของจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ก็เพื่อให้ฐานะทางการเมืองของไทยดีขึ้นในสายตาของสหประชาชาติ ครั้นแล้ว จอมพลแปลก พิบูลสงครามขอลาออกกระทันหันในวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2486 (ค.ศ.1943) คณะผู้สำเร็จราชการได้ยอมรับการลาออกของจอมพลแปลก พิบูลสงครามในวันเสาร์ที่ 13 กุมภาพันธ์ แต่มาในวันอาทิตย์ที่ 14 กุมภาพันธ์ จอมพลแปลก พิบูลสงครามกลับเปลี่ยนใจไม่ยอมลาออก (ดังได้กล่าวแล้วในตอนต้น) จึงทำให้แผนการของผู้สำเร็จราชการฯ เปลี่ยนไปในทางที่จะส่งคนออกไปติดต่อกับฝ่ายพันธมิตร ด้วยเหตุนี้ วันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2486 (ค.ศ.1943) นายปรีดี พนมยงค์ หัวหน้าเสรีไทยในประเทศจึงได้ส่ง นายจำนงค์ พลากร ออกไปติดต่อกับอังกฤษและอเมริกา โดยผ่าน ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช นายจำนงค์ พลากรได้รับมอบหมายสิทธิ์ขาดที่จะจัดการ 4 ประการ คือ¹¹⁰

1. ให้ตกลงว่าการประกาศสงครามซึ่งรัฐบาลจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ได้กระทำต่อประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกา เมื่อเวลาเที่ยงวันของวันอาทิตย์ที่ 25 มกราคม พ.ศ.2485 (ค.ศ.1942) นั้นเป็นโมฆะ เพราะผิดรัฐธรรมนูญ เนื่องจากนายปรีดี พนมยงค์ ในฐานะผู้สำเร็จราชการฯ ยังไม่ได้ลงนามหรือเห็นชอบด้วย
2. ไปเจรจากับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา เพื่อรื้อฟื้นสัมพันธไมตรีกับชาติทั้งสอง และจะออกไปตั้งรัฐบาลในอินเดียน โดยขอให้อังกฤษและอเมริการับรองด้วย ผู้ที่จะไปตั้งรัฐบาลนี้มี นายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการฯ ซึ่งเท่ากับเป็นประมุขของประเทศ และมีรัฐมนตรีอย่างน้อย 1 คน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและข้าราชการผู้ใหญ่ทั้งฝ่ายทหารและพลเรือนอีกหลายนาย
3. ขอให้รัฐบาลอังกฤษให้ความช่วยเหลือและเกียรติยศต่อรัฐบาลของไทยตามสมควรเช่นเดียวกับรัฐบาลนอร์เวย์ ฮอลแลนด์ เป็นต้น
4. ขอให้รัฐบาลอังกฤษและสหรัฐอเมริกาปล่อยเงินของรัฐบาลไทยซึ่งกักไว้ เพื่อจะได้นำมาใช้ดำเนินการสงครามกับญี่ปุ่นต่อไป

¹¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 77-9.

การเดินทางของนายจำกัถ พลาวงกูรเสี่ยงภัยมาก ผ่านอินโคจีนฝรั่งเศสซึ่งมี กองทหารของญี่ปุ่นตั้งอยู่เต็ม จนกระทั่งวันที่ 19 มีนาคม พ.ศ.2486 (ค.ศ.1943) นายจำกัถ จึงเดินทางเข้าเขตจีนและเดินทางต่อไปยังจุงกิง เพื่ออาศัยจุงกิงเป็นทางผ่านออกไปปฏิบัติงาน ที่กรุงลอนดอนและวอชิงตันเสียก่อน แล้วจึงกลับมาที่จุงกิงอีก แต่นายจำกัถต้องล้มเหลวเพราะ เขาไม่ได้รับความสะดวกและความไว้วางใจจากจีน ทำให้อยู่ในฐานะถูกควบคุมตลอดเวลา ในขณะนี้ เขาได้บันทึกงานขององค์การไว้อย่างละเอียดสำหรับเสนอต่อรัฐบาลอังกฤษ สหรัฐ อเมริกา และจีนต่อไป ต้นเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2486 (ค.ศ.1943) ทางลอนดอนแจ้งมา ว่า เซอร์โจเซย์ ทรอสบีไม่รู้จักนายจำกัถ ต่อมา ปลายเดือนเดียวกัน ทางกระทรวงต่างประเทศอังกฤษปฏิเสธไม่ยอมรับข้อเสนอที่นายจำกัถส่งไป ดังนั้น แผนการที่จะให้อังกฤษมา รับตัวนายปรีดี พนมยงค์ และคณะไปจัดตั้งรัฐบาลนอกประเทศเป็นอันล้มเลิกไป แต่อย่างไรก็ตาม นายจำกัถก็มีความหวังที่จะได้รับความช่วยเหลือจาก ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช แต่หลังจากพบกับ ม.จ.ศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิ์วัฒน์ เสรีไทยสายอังกฤษในประเทศจีนแล้ว นายจำกัถได้ตั้ง ความหวังใหม่คือจะไปพบกับ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ที่กรุงวอชิงตัน¹¹¹

นอกจากส่งนายจำกัถออกไปติดต่อกับนอกประเทศ นายปรีดี พนมยงค์ ยังได้ส่ง หลวงประเจิดอักษรลักษณ์ ผู้จัดการธนาคารเอเชีย แอมไปติดต่อกับเซอร์โจเซย์ ทรอสบี อัครราชทูตอังกฤษประจำประเทศไทย และนายพิทเจอร์วัลด์ ผู้จัดการธนาคารฮ่องกง-เซี่ยงไฮ้ ในขณะที่จะออกไปจากกรุงเทพฯ แจ้งให้ทราบถึงฐานะของนายปรีดี พนมยงค์ และนอกจากามี โอกาสจะส่งคนออกไปติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตร โดยจะใช้ เอกซ.โอ.กรุ๊ป (X.O. Group) เป็นคำผ่านขององค์การนี้ ขอให้คนทั้งสองช่วยเหลือในการยืนยันและรับรอง และขอให้แจ้ง ไปยังหัวหน้าเสรีไทยในอเมริกาด้วย¹¹²

เสรีไทยในประเทศทราบว่าที่กรุงวอชิงตันมีเสรีไทย แต่ที่อเมริกานั้นไม่ทราบว่าในประเทศไทยก็มีเสรีไทยด้วยเหมือนกัน จนกระทั่งเดือนเมษายน พ.ศ.2486 (ค.ศ.1943) ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช จึงได้รับโทรเลขจากนายจำกัถ พลาวงกูร ว่าเป็นผู้แทนคณะต่อต้านภายใน

¹¹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 88-104, 105-112, 130-132.

¹¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 130-132.

ในประเทศเกินทางมาถึงเมืองจีน ในขั้นต้นตั้งใจจะไปอังกฤษ แต่การเดินทางซัดซ่อง จึงขอความช่วยเหลือให้ผ่านไปทางอเมริกา สถานทูตไทยที่กรุงวอชิงตันได้ทำการติดต่อกับเจ้าหน้าที่จีน ความซำซ่าทำให้นายจำกั๊กไม่ได้เดินทางไปถึงกรุงวอชิงตัน เพราะได้ป่วยลงและเสียชีวิตเสียก่อน แต่อย่างไรก็ดี ผลงานของนายจำกั๊กที่ปรากฏในจดหมายเหตุและรายงานเกี่ยวกับโครงการต่อต้านภายในประเทศ ซึ่งต่อมา นายสงวน ตุลารักษ์ และ นายแคง คุณะกิลิก นำไปดำเนินการต่อ ทำให้กระทรวงการต่างประเทศอเมริกันเกิดความเลื่อมใสศรัทธาขึ้นมาก และช่วยให้เกิดความหวังว่า ทหารเสรีไทยนอกประเทศจะเข้าไปดำเนินงานในเมืองไทยได้โดยปลอดภัย และจะได้รับความร่วมมือจากคณะต่อต้านภายในประเทศเป็นกำลังอีกด้วย¹¹³

แม้ผลงานของนายจำกั๊ก พลาญกูร จะทำให้หัวหน้าเสรีไทยทั้งสองท่านทั้งในประเทศและนอกประเทศทราบจุดมุ่งหมายของแต่ละฝ่ายแล้วก็ตาม แต่การติดต่อกันอย่างจริงจังยังไม่เกิดขึ้น จนกว่าเสรีไทยนอกประเทศจะเข้าประเทศไทยได้เสียก่อน การติดต่อดสื่อสารและการร่วมงานอย่างใกล้ชิดจึงจะเกิดขึ้น ถึงแม้ว่าการติดต่อกันระหว่างนายจำกั๊ก พลาญกูร กับ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ซึ่งเป็นหัวหน้าเสรีไทยในอเมริกาจะมีขึ้นแล้วก็ตาม แต่การประสานงานก็มีความล่าช้า เสรีไทยสายอังกฤษจึงได้มีโอกาสเข้ามาในประเทศไทยก่อนโดยนายป่วย (คร.ป่วย) อิงภากรณ์ ไคกระโคกรมเข้ามาในดินแดนไทยกับเพื่อน 2 คน พร้อมด้วยเครื่องรับและส่งวิทยุ และสัมภาระประจำตัวมาด้วย ที่กำหนดสำหรับ คร.ป่วย อิงภากรณ์ จะกระโคกรมลงมาคือ เขาปลาร้า ซึ่งอยู่ระหว่างจังหวัดสุโขทัยกับสวรรคโลก แต่ลงมาผิดที่หมาย ไปลงที่ตำบลวังน้ำขาว จังหวัดชัยนาท อีก 3 วันต่อมา คร.ป่วย อิงภากรณ์ ถูกจับ และเพื่อนอีก 2 คนถูกจับกุมในเวลาต่อมา เพราะเข้าไปในตลาดซื้ออาหารโดยไม่ได้ใส่หมวก ทั้งสามคนถูกคุมตัวมากรุงเทพฯ ถูกขังที่ทำการตำรวจสันติบาล สระปทุม หลังจากคณะของ คร.ป่วย อิงภากรณ์ เข้ามาได้แล้ว 1 เดือนต่อมา คณะที่ 2 อีก 3 คนก็กระโคกรมเข้ามาด้วยในเดือนเมษายน และถูกจับ นำมาควบคุมไว้ที่สันติบาลเช่นเดียวกัน¹¹⁴

¹¹³ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช, เรื่องเดิม, หน้า 23-25.

¹¹⁴ป่วย อิงภากรณ์, เรื่องเดิม, หน้า 406-424.

เมื่อพลตำรวจโทอุล อกุลเคชจรัส ทราบว่าเสรีไทยเหล่านี้เข้ามาดำเนินการเพื่อ
 ฐานะของประเทศไทย พลตำรวจโทอุล อกุลเคชจรัสยังไม่เข้าร่วมมือกับเสรีไทยกลุ่มกั
 กลาว หลายเดือนผ่านไป คร.ป่วย อังภาภรณ์จึงแอบไปพบกับนายปรีดี พนมยงค์ หัวหน้า
 เสรีไทยในประเทศ โดยนายตำรวจผู้ควบคุม ชื่อ ร้อยตำรวจเอกพโยม จันทะรักคะ(ช.บ.)
 ได้เลี้ยงอันตรายลอบนำ คร.ป่วย อังภาภรณ์ไปพบกับนายปรีดี พนมยงค์ ที่บ้านนายวิจิตร
 จุลิตานนท์ที่บางเขน เพื่อเสนอสารจากผู้นัฒนาการสูงสุดของสหประชาชาติ (พลเรือเอก
 ลอร์ดกลุยส์ เมาทแบตเคน) และแอบส่งวิทยุติดต่อกับฐานทัพที่อินเดียนสำเร็จ¹¹⁵
 พลตำรวจโทอุล อกุลเคชจรัส แม้จะไม่ได้ร่วมมือกับเสรีไทย แต่ก็ไม่ได้จัดการอะไรกับเสรี
 ไทยจากต่างประเทศที่แอบเดินทางเข้ามาและถูกจับกุมไว้ที่สันติบาลแต่อย่างใด นอกจากกัก
 บริเวณและซักถาม คร.ป่วย อังภาภรณ์ถึง ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ม.จ.ศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท
 สวัสดิ์วิวัฒน์ และ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 ครั้นปลายปี
 พ.ศ.2487 (ค.ศ.1944) เมื่อจอมพลแปลก พิบูลสงครามลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี
 แล้ว พลตำรวจโทอุล อกุลเคชจรัส จึงเข้ากับขบวนการเสรีไทยซึ่งมีนายปรีดี พนมยงค์ เป็น
 หัวหน้า การที่พลตำรวจโทอุล อกุลเคชจรัส ดิ่งเลยอยู่นาน ก็เพราะว่า

1. ยังไม่แน่ใจว่า เสรีไทยในประเทศจะทำกันจริงจังเพียงใด
2. ไม่แน่ใจว่าบุคคลสำคัญที่เป็นเสรีไทยนอกประเทศนั้น มีเจตนาอันแท้จริง
 ใดๆ เช่น ม.จ.ศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิ์วิวัฒน์ จะต้องการเข้ามายุ่งเกี่ยวทางการเมือง
 เพียงใด¹¹⁶

เมื่อทราบเจตนาบริสุทธิ์ว่าปรารถนาจะกู้ชาติและรักษาความสามัคคีในชาติเป็นสำคัญ
 แต่เพียงอย่างเดียวแล้ว พลตำรวจโทอุล อกุลเคชจรัสจึงเข้าร่วมมือด้วยอย่างใกล้ชิด

¹¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 429.

¹¹⁶ ป่วย อังภาภรณ์, อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตำรวจเอก อุล
 อกุลเคชจรัส ไม่ปรากฏหน้า.

ในขณะนั้น พลตำรวจโทอุด อุดลเดชจรัส ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย และตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจ มีอำนาจสั่งการเจ้าหน้าที่ฝ่ายการปกครอง และมีกำลังตำรวจทั่วประเทศอยู่ในบังคับบัญชา และพลตำรวจโทอุด อุดลเดชจรัสยังเป็นเสรีไทยผู้หนึ่งที่ได้ดำเนินงานใต้ดินร่วมกับจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ติดต่อกับกองทัพจีนผ่านทางกองทัพพายัพ¹¹⁷ ตลอดระยะเวลา 3 ปี พลตำรวจโทอุด อุดลเดชจรัสพยายามพบปะและเฝ้าเยี่ยมเยียนงานใต้ดินให้นายปรีดี พนมยงค์ทราบ แต่นายปรีดี พนมยงค์ก็ยังไม่ไว้วางใจพอที่จะร่วมงานกันได้¹¹⁸ ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะพลตำรวจโทอุด อุดลเดชจรัสโดยหน้าที่เป็นตำรวจ มีหน้าที่จับกุมแนวที่ 5 อยู่แล้ว และนายปรีดี พนมยงค์ อาจจะไม่ทราบว่าพลตำรวจโท อุดล อุดลเดชจรัสก็ดำเนินงานใต้ดินด้วยก็ได้ จนกระทั่ง คร.ป่วย อึ้งภากรณ์ถูกจับ จึงทำให้หัวหน้าของขบวนการเสรีไทยเข้ามาร่วมงานอย่างใกล้ชิด

การเข้ามาร่วมงานของพลตำรวจโทอุด อุดลเดชจรัส ทำให้เสรีไทยได้กำลังเพิ่มเติมเป็นอันมาก คือกำลังตำรวจทั่วราชอาณาจักร ทำให้พลร่มไทยและอังกฤษ อเมริกัน มีตำรวจเป็นผู้อารักขา¹¹⁹

ส่วนเสรีไทยสายอเมริกาถูกส่งออกมาประจำหน่วย โอ.เอส.เอส. (O.S.S.- The Office of Strategic Service) ที่จีนและที่ลังกา ที่จุงกิง ม.ล.ขาบ กุญชรได้พบกับนายจำกั๊ก พลากรูร และคณะของนายสงวน ตุลารักษ์ (ก่อนหน้านี้ ม.จ.ศุภสวัสดิ์กึ่งวงศ์สนิท สวัสดิ์คีวัน ใ้พบกับนายจำกั๊ก พลากรูรแล้ว) แต่ไม่มีใครเฝ้าถึงนายปรีดี พนมยงค์เลย¹²⁰ การพบกันระหว่างเสรีไทยในประเทศกับนอกประเทศครั้งนี้ น่าจะมีความหมายและมีผลคืบหน้ามากกว่านี้ แต่การติดต่อของบุคคลดังกล่าวน้อยมาก จึงทำให้งานของเสรีไทยไปช้าอย่างไม่

¹¹⁷ เนตร เขมะโยธิน, ชีวิตนายพล, หน้า 321.

¹¹⁸ นายฉันทนา (มาลัย ชูพินิจ), เรื่องเกิมน, หน้า 247.

¹¹⁹ ป่วย อึ้งภากรณ์, อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตำรวจเอก อุดล อุดลเดชจรัส ไม่ปรากฏเลขหมายหน้า.

¹²⁰ นายฉันทนา (มาลัย ชูพินิจ), เรื่องเกิมน, หน้า 180.

ไม่ค่อยได้ผลมากนัก นอกจากนี้ พันโท ม.ล.ชาบ กุญชร ณ อยุธยา ยังถูกฝ่ายจีนก็กักไม่ให้
รายละเอียดเกี่ยวกับการติดต่อกันระหว่างกองทัพที่ 93 ของจีนกับกองทัพพายัพผ่านทางเชียงตุง
ถ้าหากพันโท ม.ล.ชาบ กุญชร ณ อยุธยา ได้รับความร่วมมือแล้ว เสรีไทยจะเดินทางเข้า
ประเทศไทยทางเมืองเชียงตุงอย่างสะดวกกว่าเดิมเป็นอันมาก และสามารถดำเนินการร่วม
กันกับกองทัพที่ 3 ของไทยด้วย

เสรีไทยสายอเมริกาถูกกองทัพจีนหน่วงเหนี่ยวไว้หลายเดือน จึงทำให้เดินทางเข้า
มาในประเทศไทยหลังจากสายอังกฤษเข้ามาแล้ว เสรีไทยสายอเมริกา 2 คน คือ การะเวก
ศรีวิจารณ์ กับ สมพงษ์ ศัลยพงษ์ ที่ลอบเข้ามา ในประเทศไทยทางค่านแม่น้ำโขงได้ถูกตำรวจ
ไทยจับได้แล้วยังทิ้งเสีย โดยอ้างว่าเป็นแนวที่ 5 ของข้าศึก ส่วน การุญ เก่งระคมยิ่ง
กับ เอียนซัมพานนท์ ถูกส่งให้เดินทางจากเมืองคุนหมิงไปซือเหมา แล้วเดินทางคดลงมาทาง
เมืองเลา เมืองหลวงพระบาง และเวียงจันทน์ เพื่อเล็ดลอดเข้ามาติดต่อกับเสรีไทยภายใน
ประเทศ แต่ถูกจับขณะที่นั่งเรือล่องแม่น้ำโขงมาขึ้นที่ปากลาย จังหวัดด่านช้าง แต่โชคก็ไม่ถูก
ยิงทิ้งเหมือนสองคนแรก เพราะพลตำรวจโท อุดล อุดลเกษจรัส สั่งกำชับให้จับเป็น แล้วส่ง
ตัวมาควบคุมไว้ที่สันติบาลในกรุงเทพฯ เช่นเดียวกับเสรีไทยจากอังกฤษ พลตำรวจโทอุด
ล อุดลเกษจรัสได้ควบคุมเสรีไทยจากอังกฤษและอเมริกาไว้รวมทั้งหมด 8 คน¹²¹ ด้วยเหตุนี้
ปลายปี พ.ศ. 2487 (ค.ศ. 1944) เป็นต้นมา ทหารเสรีไทยจากนอกประเทศเข้ามาติดต่อกับ
เสรีไทยในประเทศได้สำเร็จ การติดต่อนักหมายระหว่างหน่วยเสรีภายในประเทศกับ
หน่วย ไอ.เอส.เอส. ของอเมริกา และหน่วย เอฟ.136 ของอังกฤษจึงสะดวกยิ่งขึ้น ประกอบ
กับมีการเปลี่ยนรัฐบาลในกลางปี พ.ศ. 2487 (ค.ศ. 1944) จากรัฐบาลของจอมพลแปลก
พิบูลสงคราม มาเป็นรัฐบาลชุดของพันตรีควง อภัยวงศ์ และสงครามก็ใกล้จะแพ้จะชนะ โดย
ฝ่ายสัมพันธมิตรกำลังเป็นฝ่ายรุกทั่วโลก

¹²¹ Nicol Smith. Blacke. Clark, Into Siam Underground Kingdom

บทบาทของเสรีไทย

รัฐบาลชุดของพันตรีควง อภัยวงศ์ อยู่ในความควบคุมของหัวหน้าเสรีไทย เพราะผู้สำเร็จราชการฯ เป็นผู้แต่งตั้ง ค่ายแห่งนี้ คณะรัฐบาลและตำแหน่งสำคัญทางทหารจึงมีการเปลี่ยนแปลง มีเสรีไทยเข้าไปร่วมในคณะรัฐบาลด้วย เป็นระยะที่มีเสรีไทยในวงการทหารและทหารได้รับมอบหมายให้ดำเนินการประสานกับทุกฝ่าย (ฝ่ายเสรีไทย และฝ่ายตำรวจ) ทำให้ฐานะของขบวนการเสรีไทยมั่นคงขึ้น การปฏิบัติงานแยกออกเป็นสาย ๆ คือ¹²²

1. สายพลเรือน มีนายปรีดี พนมยงค์ (รัฐ) เป็นหัวหน้า
2. สายตำรวจ มีพลตำรวจเอกอคุณ อคุณเกษจรัส (พูเลา) เป็นหัวหน้า
3. สายทหาร มีพลโทชิต มั่นศิลป์ สีนาคโยธารักษ์ (จัมปา) เป็นหัวหน้า

หน่วยทหารที่เสรีไทยในประเทศติดต่อกับคือ หน่วย โอ.เอส.เอส. ของอเมริกา และหน่วย เอฟ.136 ของอังกฤษ ซึ่งต่างก็ส่งตัวแทนเข้ามาตั้งหน่วยปฏิบัติการลับ ๆ อยู่ในพระนคร หัวหน้าของหน่วย เอฟ.136 ของอังกฤษ คือ นายพลจัตวา เจค (Brigadier General Victor Jacques) เข้ามาเมื่อวันที่ 29 เมษายน พ.ศ.2488 (ค.ศ.1945) มีสำนักงานอยู่ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ส่วนหัวหน้าหน่วย โอ.เอส.เอส. ของสหรัฐอเมริกา คือ ร้อยเอกโฮเวอร์ค ปาลเมอร์ (Howard Palmer) มีสำนักงานอยู่ที่ศึกษิมแม่น้ำเจ้าพระยา ถนนพระอาทิตย์ ซึ่งเคยเป็นที่อยู่ของพลเอก เจ้าพระยาพิชเชนทรโยธิน ฝ่ายไทยส่งพันเอกเนตร เขมะโยธิน เป็นนายทหารประจำอยู่ที่เมืองแคนดี้ ทำหน้าที่เป็นนายทหารติดต่อกับอังกฤษที่ SEAC (ซีแอค) ส่วนนาวาอากาศโททวี จุลละทรัพย์ และ พันโทเอกศักดิ์ ประพันธ์โยธิน เป็นนายทหารติดต่อบริษัท โอ.เอส.เอส.

งานกู้ชาติของขบวนการเสรีไทยได้ขยายตัวและก่อเป็นรูปร่างขึ้นอย่างรวดเร็ว มีหน่วยใต้ดินของไทยและสัมพันธมิตรแทรกซึมอยู่ทั่วดินแดนประเทศไทย หน่วยใต้ดินของไทยซึ่งประกอบด้วยทหารทั้ง 3 เหล่า ตำรวจ และประชาชน ได้ร่วมมือกับเสรีไทยนอกประเทศ

¹²² เนตร เขมะโยธิน, เรื่องเดิม, หน้า 72.

และนายทหารอังกฤษและอเมริกันที่ลี้ภัยเข้ามาในประเทศไทยเป็นจำนวนมากขึ้น แผนการต่าง ๆ ถูกกำหนดขึ้นเป็นขั้น ๆ ดังนี้

ขั้นต้น เมื่อได้จัดส่วนบัญชาการกลางขึ้นแล้ว ได้แยกสายงานออกเป็นสาขาย่อย ๆ ดังที่กล่าวมาแล้วในตอนก่อน แต่ละแผนก็ส่งคนของตนออกไปรับการอบรมการใช้อาวุธและวิทยุในประเทศอินเดียและลังกา เมื่อได้รับการฝึกอบรมเสร็จแล้ว ก็กลับมาปฏิบัติงานในประเทศไทยโดยร่วมมือกับเสรีไทยนอกประเทศ และนายทหารฝ่ายสัมพันธมิตร ในขณะที่เดียวกัน ฝ่ายสัมพันธมิตรก็ส่งอาวุธยุทโธปกรณ์มาให้พลพรรคเสรีไทยภายในประเทศฝึกหัดการใช้อาวุธเหล่านั้น และเตรียมการทุกอย่างไว้ให้พร้อมจนกว่าจะถึงโอกาสที่เหมาะสมที่จะขับไล่กองทัพญี่ปุ่นออกไปจากประเทศไทย

ขั้นสุดท้าย เมื่อกองทัพพันธมิตรเปิดการรุกใหญ่เพื่อกวาดล้างกองทัพญี่ปุ่นเมื่อใด กองทัพไทยและขบวนการเสรีไทยก็จะเปิดฉากร่วมมือกับฝ่ายสัมพันธมิตรอย่างเปิดเผย¹²³

แผนการขั้นต้นได้ดำเนินรุกหน้าไปมาก ฝ่ายไทยจัดหน่วยพลพรรคขึ้นรวม 24 แห่ง เป็นหน่วยพลพรรคภายใต้การฝึกหัดของอังกฤษ 11 หน่วย และเป็นหน่วยพลพรรคภายใต้การฝึกหัดของอเมริกา 13 หน่วย หน่วยพลพรรคหน่วยหนึ่ง ๆ จะมีจำนวนพลพรรคประมาณ 500 คน หน่วยที่ค้ำของพลพรรคอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ กัน เช่น จังหวัดชัยนาท อุทัยธานี กาญจนบุรี ฉะเชิงเทรา นครปฐม ชลบุรี สุโขทัย กรุงเทพฯ ใน พ.ศ. 2488 (ค.ศ. 1945) ก็ขยายไปในภาคเหนือ ภาคอีสาน และภาคใต้ หลายจังหวัด เช่น เชียงราย สวรรคโลก อุตรดิตถ์ สกลนคร ขอนแก่น นครศรีธรรมราช ชุมพร มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของจังหวัดนั้น ๆ เข้ามาร่วมงานด้วย เช่น นายเที่ยง ศิริพันธ์ เตรียมพลพรรคขึ้นในจังหวัดสกลนคร นายจำลอง คาวเรือง ในจังหวัดมหาสารคาม นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ในจังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น นอกจากนี้ หน่วยสารวัตรทหารและนักเรียนสารวัตรทหารของหลวงสังวรยุทธกิจ ยังจัดกองกำลังขึ้นในพระนครด้วย

¹²³ ตรี บุญยเกตุ, "ข้อเท็จจริงเพิ่มเติมเกี่ยวกับเหตุการณ์ในประเทศไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2," อ้างถึงใน คิเรก ชัยนาม, ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2, เล่ม 2, หน้า 336.

การส่งคนไปมาระหว่างประเทศไทยกับเมืองแคนคีนัน ส่วนมากการไปจากประเทศไทยไปทางเรือ แล้วไปขึ้นเครื่องบินทะเลชนิดแคตาลินาที่ฝั่งทะเลบริเวณอำเภอชะอำ โดยกำหนดวันและเวลาอันไว้แล้ว การเดินทางกลับจากแคนคีนันมาเส้นทางเดียวกันคือ มาโดยเครื่องบินแล้วกระโดดร่มลงในเวลากลางคืนตามค่ายพลพรรคหรือตามสถานที่ซึ่งได้ตกลงกันไว้ต่อมา เมื่อจัดสร้างสนามบินลับขึ้นหลายแห่งในภาคอีสานสำเร็จแล้ว การเดินทางก็ต่อไปมากี่สะดวกยิ่งขึ้นโดยทางเครื่องบิน¹²⁴

การฝึกพลพรรคให้รู้จักใช้อาวุธสมัยใหม่ และฝึกวิธีรบแบบกองโจร ถ้าเป็นหน่วยของอังกฤษ มีนายทหารอังกฤษเป็นผู้ฝึก ถ้าเป็นหน่วยของอเมริกัน ก็มีนายทหารอเมริกันเป็นผู้ฝึก อาวุธได้รับมาจากอังกฤษและฝ่ายสัมพันธมิตร เช่น เมื่อวันที่ 6 กันยายน พ.ศ. 2487 (ค.ศ. 1944) เครื่องบินสัมพันธมิตรทิ้งสัมภาระ อาวุธ และเครื่องรับส่งวิทยุที่ถ้ำพระยานครทิวเขาสามร้อยยอด ต่อมาก็ทิ้งสัมภาระ อาวุธในภาคอีสานอีกหลายครั้ง อาวุธทันสมัยที่ไทยได้รับจากฝ่ายสัมพันธมิตรได้แก่ ปืนกลมือแบบเอมเทรี แบบสะเทิน ปืนคาร์ไบน์ ปืนยิงรถถังที่เรียกว่าบาชูก้า กิณะระเบิดพลาสติก ลูกกระเบิดมือ ปืนครก ปืนสั้น วิทยุสนาม เป็นต้น ฝ่ายสัมพันธมิตรได้ขอความช่วยเหลือกับเสรีไทยในประเทศว่า อาวุธที่ส่งมาให้สำหรับเสรีไทยเท่านั้น เพราะถือเป็นมิตรกัน ส่วนทหารและตำรวจไทยตลอดจนเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลไทยฝ่ายสัมพันธมิตรถือว่าเป็นศัตรู¹²⁵

ฝ่ายสืบราชการลับมีหน้าที่สอดส่องความเคลื่อนไหวของกองทัพญี่ปุ่น แล้วรายงานไปให้หน่วยราชการลับที่เมืองแคนคีนัน เช่น รายงานที่ตั้งของคลังสรรพาวุธของญี่ปุ่น ที่ตั้งหน่วยทหารญี่ปุ่น ขบวนการไฟหรือรถยนต์ที่ขนอาวุธและทหารญี่ปุ่น สถานที่ที่จะไปและกำหนดเวลาขนส่งทหารและอาวุธนั้น สถานที่ต่าง ๆ ที่ญี่ปุ่นใช้เป็นคลังสัมภาระ กองบัญชาการทหาร และกองบัญชาการสนามทหารของทหารญี่ปุ่น ตลอดจนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ที่เก็บน้ำมันเชื้อเพลิง ฯลฯ นอกจากนี้ ในบางครั้งฝ่ายสัมพันธมิตรขอรองให้ฝ่ายไทยสืบเรื่องใด

124 เรื่องเดียวกัน, หน้า 366.

125 เรื่องเดียวกัน, หน้า 367.

ฝ่ายสัมพันธมิตรในประเทศจะสืบข้อเท็จจริงไปให้อย่างรวดเร็ว ซึ่งการกระทำดังกล่าวได้
 รับการยกย่องมากกว่า ชาวคราวที่ไทยส่งไปให้นั้นตรงกับความเป็นจริง กองทัพอากาศอังกฤษ
 และอเมริกันสามารถมาตั้งระเบิดตรงเป้าหมายเกือบไม่มีผิดพลาด ส่วนแผนการขั้นสุดท้ายนั้น
 ฝ่ายไทยทราบว่าสัมพันธมิตรจะเริ่มเปิดฉากการรุกใหญ่ประมาณเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2488
 (ค.ศ. 1945) โอกาสนั้น ขบวนการเสรีไทยทั้งหมดก็จะลุกฮือขึ้นขับไล่และกวาดล้างกองทัพ
 ญี่ปุ่นออกจากประเทศไทย¹²⁶

ในระยะนั้นญี่ปุ่นเริ่มไม่ไว้ใจไทย จึงสร้างป้อมและวังปืนกลตามค่ายที่พักของทหาร
 ญี่ปุ่นและตามจุดยุทธศาสตร์ต่าง ๆ ในพระนคร ฝ่ายไทยก็สร้างตรงข้ามกับญี่ปุ่น เป็นการ
 เผอิญหน้ากันทุกแห่งไปหมด แสดงความไม่ไว้ใจซึ่งกันและกัน ซึ่งทางกองบัญชาการทหาร
 ที่เมืองแคนคันทราบเป็นอย่างดีถึงภาวะคับขันและการเตรียมพร้อมของไทยที่จะต่อสู้ต้านทานการ
 ปลดอาวุธไทยของญี่ปุ่น จึงได้มีวิหิตุสั่งเข้ามาอย่างเค็ดขาคว่า ให้หลีกเลี่ยงการปะทะกันไว้
 จนกว่าจะถึงวัน คีเคย์ ซึ่งฝ่ายกองบัญชาการสัมพันธมิตรจะกำหนดขึ้นและแจ้งให้ไทยทราบ
 การร่วมมือกันระหว่างเสรีไทยกับฝ่ายสัมพันธมิตรเป็นไปอย่างไคผล ฝ่ายสัมพันธมิตร
 ได้รายละเอียดเกี่ยวกับกำลังทหารของญี่ปุ่น และได้ทำลายกำลังทหาร คลังอาวุธของญี่ปุ่น
 ส่วนไทยได้รับการช่วยเหลือจากฝ่ายสัมพันธมิตร เรื่องยารักษาโรค และได้รับภัยสงครามน้อย
 มาก เพราะฝ่ายสัมพันธมิตรทิ้งระเบิดเฉพาะที่ตั้งของญี่ปุ่น เท่านั้น แม้ว่าไทยจะปลดอ
 ภัยจากฝ่ายสัมพันธมิตรบ้างเพราะการที่เสรีไทยให้ความร่วมมือช่วยเหลือดังกล่าว แต่ไทยมีภัย
 จากญี่ปุ่นคือความไม่ไว้ใจซึ่งกันและกันระหว่างญี่ปุ่นกับไทย พระนครจึงอยู่ในภาวะตึงเครียด
 ฝ่ายไทยก็เตรียมพร้อมที่จะลุกขึ้นสู้ พอที่ประเทศญี่ปุ่นยอมแพ้แก่สัมพันธมิตรโดยไม่มีเงื่อนไข
 จึงทำให้ประเทศไทยรอดพ้นจากการเป็นสมรภูมิไปได้

การดำเนินงานที่ดินของ จอมพลแปลก พิบูลสงคราม

เสรีไทยในประเทศนอกจากจะดำเนินการโดย นายปรีดี พนมยงค์ แล้ว ยังมีคณะอื่น ๆ อีก เช่น พลตำรวจเอกอชุต อกุลเดชวิธ ซึ่งต่อมาได้เข้าร่วมงานกับนายปรีดี พนมยงค์ อีกคณะหนึ่งคือ คณะของจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ซึ่งได้ดำเนินงานในภายหลังคือเริ่มขึ้นเมื่อเดือน ธันวาคม พ.ศ. 2485 (ค.ศ. 1942) ดังปรากฏเป็นหลักฐานในหนังสือ ชีวิตนายพล ของ พลเอกเนตร ชมะโยชิน ซึ่งได้เล่าว่า จอมพลแปลก พิบูลสงคราม ได้ดำเนินงานที่ดินโดยการย้าย พลโทจิระ วิชิตสงคราม ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งเสนาธิการกองทัพนาม ไปเป็นแม่ทัพกองทัพบายัพ โดยมี พันเอกเกษ เกษประดิษฐ์ พันตรีแสวง ณ พัทลุง ร้อยเอกทวี ตูลาภรณ์ ร้อยโทอำนาจ โสมนัส เป็นผู้ดำเนินงานขั้นต้น ใ้มีการติดต่อกับฝ่ายจีนหลายคราว ต่อมา พลตรีหลวงหาญสงคราม ได้รับมอบให้ดำเนินงานต่อไป พันโทแสวง ทักษะสุต ซึ่งเป็นผู้ช่วยของพลตรีหลวงหาญสงคราม ได้บันทึกไว้ว่า

...ในระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงตุลาคม พ.ศ. 2486 ขณะที่ยังกองบัญชาการกองพลที่ 3 พักอยู่ที่อำเภอพะเยา ขาพะเจา (พันโทแสวง ทักษะสุต) ได้รับคำสั่งเกณฑ์จากพลตรี หลวงหาญสงคราม เสนอ ๆ ให้ขาพะเจาเตรียมจัดหาเครื่องแต่งกายพื้นเมืองไว้ ถาขึ้นไปภาคเชียงตุงอีกเมื่อใด จะส่งให้ไปเป็นแนวที่ 5 ในเขต กองทัพจีน... จนกระทั่งปลายเดือนตุลาคม พ.ศ. 2486 หน่วยทหารของกองพลที่ 3 (คือหน่วยที่อยู่ในบังคับบัญชาของพลตรี หลวงหาญสงคราม) ก็เริ่มเคลื่อนที่ไปรับหน้าที่ในแนวหน้ารักษาแควนเชียงตุงแทนกองพลที่ 2 ซึ่งย้ายไปอยู่ทางคานเมืองของ...

... 25 ธันวาคม พ.ศ. 2486 กองบัญชาการกองพลที่ 3 เริ่มเคลื่อนที่ไปยังเมืองเชียงตุง พักที่ปากสูง ห่างจากเมืองเชียงตุง 4 กิโลเมตร วันต่อมาได้รับมอบหน้าที่รักษาคานเชียงตุงจากกองพลที่ 2 ปรากฏว่าตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2486 เป็นต้นมา มีทหารญี่ปุ่นกองพลมัสสุรีกระจายอยู่ทั่วไปตามถนน ประชาธิปไตย (ถนนพหลโยธินปัจจุบัน) จากจังหวัดลำปาง เชียงราย อำเภอแม่สาย เชียงตุง และ คองยี ...

การที่กองทหารญี่ปุ่นกระจายขึ้นไปทางเหนือถึงเมืองเชียงตุง ทำให้การเริ่มดำเนินงานติดต่อกับจีนทำไม่ได้ จนกระทั่งเดือนมกราคม พ.ศ. 2487 (ค.ศ. 1944) เมื่อกองทัพบก

เคลื่อนที่ผ่านไปยังภาคเหนือของประเทศพม่าแล้วเป็นส่วนใหญ่ จึงเริ่มการศึกษาค้นคว้าอย่างจริงจัง ในวันที่ 19 มกราคม พ.ศ.2487 (ค.ศ.1944) โดยพลตรี หลวงหาญสงครามซึกซอมความเข้าใจในนโยบายและวิธีการศึกษา วันที่ 20 มกราคมจึงเริ่มเดินทางจากเชียงใหม่ ผ่านเมืองมะปิงเมืองลา โดยนำเชลยศึกชาวจีนที่รู้ภาษาไทยดีไปด้วยสองคน เพื่อเป็นล่ามสำหรับเขียนหนังสือจีนติดต่อกับผู้บัญชาการกองพลที่ 93 ของจีน พันโทแสวง ทัพพะสุค เล่าไว้ว่า

30 มกราคม พ.ศ.2487 เวลา 06.30 น. เมื่อคืนกาแพคนละถ้วยแล้วก็ออกไปตรวจยามคุดยเหตุ พอตีก็เกราะเพียงซุกเดียว ทหารจีนก็โผล่ออกมายืนอยู่กลางหาคทวาย เราโคโม่กมือไทเขาเกินมูรารวกิ่งกลางลำน้ำ แล้วเราก็โคมอบจกหมายที่เตรียมไว้ ไททหารยามของเราถือไปส่งให้ตรงกึ่งกลางลำน้ำ พอตี แล้วก็กลับที่พัก พอถึงเวลา 15.00 น. เรา 3 คน (เสนาธิการกองพลชื่อ พันเอกอาจ ณ บางช้าง และรอยโทสมาน วีระไวทยะ) ก็กลับไปทริมแม่น้ำลำอีก...รอไปจนถึงเวลา 17.30 น. ก็เป็นอันหมดหวัง พวกเราจึงเดินทางกลับ...¹²⁷

ครั้นวันรุ่งขึ้น จึงมีจดหมายตอบจากฝ่ายกองทัพจีน มีใจความว่า

ทางฝ่ายจีนยินดี ขอนัดพบที่ตำบลเชียงล้อในวันที่ 5 เดือน 2 ปี 1944 (ตรงกับวันที่ 5 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2487) เวลา 12.00 น. จะให้ทหารมาคอยรับ และนำไปยังที่นัดพบ (ลงชื่อ) ทหารจีน

การพบกันครั้งแรกเมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2487 (ค.ศ.1944) ที่เชียงล้อ มีการประชุมตกลงกันระหว่างคณะนายทหารจีน มีพลตรี ลิ่ววีเอ็ง ผู้บัญชาการกองพลที่ 93 พันโท เชียงกงห่าน ผู้บังคับการกรม พันโท ลี้เต๋น่าย ผู้บังคับการกองลำเลียง และ พันโทไฮ้อองเฮา เสนาธิการกองพลที่ 93 กับคณะนายทหารไทย มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและตกลงกันหลายประการด้วยความเห็นใจกันทั้งสองฝ่าย และฝ่ายไทยได้ขอรับรองให้ทางฝ่ายจีนติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตรให้ นั่นคืออังกฤษและอเมริกาได้ทราบความต้องการของไทยที่ประชุมกันในวันนั้นด้วย

หลังจากพบปะกับนายทหารจีนที่เชียงล้อแล้ว ทางกองพลที่ 3 ที่เชียงคองได้รับ
จดหมายฉบับหนึ่งซึ่งทหารจีนส่งผ่านทหารในแนวหน้าของไทยมายังกองบัญชาการกองพลที่ 3
เป็นจดหมายของพันโท ม.ล.ชาม กุญชร ณ ออยุธยา เขียนถึงพันโทแสวง ทัพพะสุต มีความ
สำคัญว่า พันโท ม.ล.ชาม กุญชร ณ ออยุธยา มีกมลต่อเหตุการณ์ในประเทศไทยมาก ไม่ทราบ
ว่าใครเป็นพรรคของญี่ปุ่นบ้าง ขอให้พันโทแสวง ทัพพะสุตช่วยติดต่อกับผู้ที่ไม่เข้ากับญี่ปุ่น เพื่อ
ที่จะได้ร่วมมือกันต่อต้านญี่ปุ่น พันโท ม.ล.ชาม กุญชร ณ ออยุธยา ยกตัวอย่างผู้ที่พอจะพูดกัน
ได้คือ พลโทจิระ วิชิตสงคราม ในสุดท้าย พันโท ม.ล.ชาม กุญชร บอกว่า กองการพบกับ
พันโทแสวง ทัพพะสุตในการนัดพบครั้งต่อไป จดหมายฉบับนี้ถูกส่งต่อมาถึงจอมพลแปลก
พิบูลสงคราม แล้วผ่านมาถึงพลโทจิระ วิชิตสงครามและพันเอกเนตร เขมะโยธิน¹²⁸

การนัดพบครั้งแรกระหว่างไทยและจีนเมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2487 (ค.ศ. 1944)
ยังไม่สามารถที่จะตกลงในหลักการส่วนใหญ่ระหว่างกันได้ หลังจากนั้น ได้มีการติดต่อกัน
เพื่อกำหนดวันเวลาที่จะได้พบกันเป็นครั้งสำคัญ คือส่งนายทหารชั้นผู้ใหญ่และผู้แทนกองบัญชาการ
สูงสุดไปพบกับเจ้าหน้าที่ทหารชั้นผู้ใหญ่ของกองทัพจีน ในวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2487
(ค.ศ. 1944) ณ สถานที่เดิม เวลาเที่ยง คณะนายทหารที่จะไปคามที่นัดหมายครั้งนี้ประกอบด้วย

1. พลตรี หลวงหาญสงคราม ทำหน้าที่ผู้แทนผู้บัญชาการทหารสูงสุด
2. พันเอกเนตร เขมะโยธิน ทำหน้าที่เสนาธิการ
3. พันโทกระจำจ ผลเพิ่ม ทำหน้าที่ฝ่ายเสนาธิการ
4. พันโทแสวง ทัพพะสุต ทำหน้าที่ฝ่ายเสนาธิการ
5. ร้อยโทสมาน วีระไวทยะ ทำหน้าที่นายทหารคนสนิทของหลวงหาญสงคราม
6. ร้อยตำรวจโทธานี สาทรกิจ ทำหน้าที่ล่ามภาษาจีน ซึ่งเป็นผู้ที่พลตำรวจเอก

อดุล อดุลเกษรวัธ อธิบดีกรมตำรวจสมัยนั้นส่งมาร่วมงานโตกินครั้งนี้ด้วย โดยทำหน้าที่ผู้บังคับ
หน่วยไปรษณีย์สนาม ประจำกองบัญชาการกองพลที่ 3¹²⁹

¹²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 309.

¹²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 320.

การพบกันครั้งนี้ 1) เริ่มด้วยการปรับความเข้าใจกัน เพื่อขจัดความสงสัยและข้อข้องใจต่าง ๆ ที่อาจมีอยู่ ในการนี้ ฝ่ายไทยได้ชี้แจงให้ฝ่ายจีนทราบว่า ไทยมีความจำเป็นอย่างไรจึงต้องเข้ากับญี่ปุ่น ซึ่งฝ่ายจีนก็แสดงความเห็นใจ

2) ฝ่ายไทยขอร้องให้กองทัพจีนรับเอาเหตุผลดังกล่าวชี้แจงให้ฝ่ายสหรัฐอเมริกา อังกฤษ ตลอดจนคนไทยที่ปฏิบัติงานอยู่ใน "ขบวนการเสรีไทย" ได้รับทราบด้วย ฝ่ายจีนรับคำ

3) ใดตกลงกันที่จะให้มีการแลกเปลี่ยนข่าวคราวกันเมื่อฝ่ายจีนขอร้อง หรือมีเหตุการณ์และการเคลื่อนไหวที่สำคัญ ๆ เกิดขึ้น

4) ปัญหาการล่าถอย ใดตกลงกันโดยถือเอาแม่น้ำลำ แม่น้ำโขง ปางสัจจา และเส้นเขตแดนระหว่างแคว้นยูนนานของจีนกับประเทศพม่าเป็นเส้นปันแดน ซึ่งต่างสัญญาว่าจะไม่ล่วงล้ำเส้นปันแดนนั้นอีก ส่วนบางแห่งที่มีการยิงข้างนั้น ก็คงปล่อยให้ไปตามเกม เพื่อมิให้แนวรบคุ้งงีบเรียบเกินไปนัก

5) ฝ่ายไทยขอร้องให้จีนช่วยชี้แจงให้ฝ่ายสัมพันธมิตรทั้งระบอบเฉพาะค่าบลที่สำคัญทางยุทธศาสตร์เท่านั้น เพื่อบรรเทาความเสียหายเกี่ยวกับทรัพย์สินและชีวิตของคนไทย

6) เรื่องสำคัญที่สุดสำหรับไทยคือ การเจรจาวางแผนร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตร ขับไล่นาซีญี่ปุ่นจากประเทศไทย เพื่อกอบกู้เอกราชและอธิปไตยของไทยที่สูญเสียไปคืนมา ฝ่ายจีนโดย นายพลลิววีเอ็ง ชี้แจงว่า ฝ่ายสัมพันธมิตรกำลังเตรียมการรุกใหญ่ กองทัพจีนได้นำกำลังไว้ 10 กองพลสำหรับทำการรุกเข้าทางเหนือของประเทศพม่า คือด้านเมืองลาเจียว เพื่อสมทบกับกำลังของอังกฤษ ซึ่งจะทำการรุกจากพรมแดนประเทศอินเดีย การรุกใหญ่นี้จะเปิดฉากเมื่อใด ฝ่ายจีนรับว่าจะแจ้งให้ไทยทราบ ส่วนการยกพลขึ้นบกของฝ่ายสัมพันธมิตรจะขึ้นบกที่แหลมมลายู เพื่อแย่งเกาะสิงคโปร์และสทรูมลาญคืนจากญี่ปุ่น เมื่อถึงคราวนั้น การกวาดล้างทหารญี่ปุ่นในประเทศไทยก็จะได้เริ่มขึ้นพร้อมกันไปทีเดียว ฝ่ายจีนรับรองว่าจะส่งเครื่องบินมาช่วย และร่วมมือกับกองทัพไทยด้วย¹³⁰

¹³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 325-6.

เอกสารรายงานการประชุมพบปะกับนายทหารกองพลที่ 93 ของจีน ถูกนำมาเสนอ
 ต่อจอมพลแปลก พิบูลสงครามอีก 2-3 วันต่อมา พลเอกเนตร ชมะโยธิน (ยศขณะนั้น)
 ผู้เขียนหนังสือ ชีวิตนายพล และ งานโตกิ้นของพันเอกโยธี ซึ่งได้เดินทางไปติดต่อกับจีนใน
 ครั้งนี้ ได้ตั้งข้อสงสัยไว้ในหนังสือ ชีวิตนายพล ว่า ผู้ป้อนอาจจะรู้ระแคะระคายเกี่ยวกับการ
 ติดต่อกของไทยกับฝ่ายจีน ผู้เขียนได้รับรายงานมา หลังจากกลับจากเชียงใหม่แล้วไม่กี่วัน
 พันตรีสูงเภา นายทหารติดต่อกคนใหม่ของกองทัพญี่ปุ่นซึ่งประจำอยู่กับกองทัพพายัพที่เชียงใหม่
 ก็เดินทางไปเชียงใหม่ เพื่อเดินทางไปเยี่ยมหน่วยทหารของผู้ป้อนที่เมืองยาง เมืองมะ และ
 เมืองลา ซึ่งเป็นเส้นทางเดียวกันกับที่ผู้เขียนใช้เดินทางไปติดต่อกับจีน นอกจากนั้น นายทหาร
 ญี่ปุ่นขอไปเยี่ยมเชลยศึกจีนที่ไทยควบคุมไว้ที่เมืองเชียงใหม่ และเร่งเร้าให้กองทัพไทยรุกเข้า
 ไปในแคว้นยูนนานของจีน

การที่ฝ่ายญี่ปุ่นเร่งเร้าให้กองทัพไทยขยายสงครามกับจีนเข้าไปในแคว้นยูนนาน เป็น
 เรื่องที่ฝ่ายไทยไม่ปรารถนาที่จะทำ เพราะชาวไทยกำลังเจรจายูกับฝ่ายจีนในอันที่จะเข้า
 ร่วมมือกันขับไล่อุญปุ่น ไทยจึงชี้แจงแก่ญี่ปุ่นว่า ถ้าหากจะให้ไทยรุกต่อไป ขอให้ญี่ปุ่นส่งรถยนต์
 พร้อมทั้งน้ำมันเชื้อเพลิงมาให้กองทัพไทยก่อน การเร่งเร้าของญี่ปุ่นดังกล่าวจึงเงียบไป
 ฝ่ายไทยมั่นใจว่าญี่ปุ่นสงสัยในพฤติการณ์ของไทยเหมือนกัน แต่ยังหาหลักฐานมายืนยันไม่ได้¹³¹

หลังจากการพบปะกับจีนเมื่อวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2487 (ค.ศ. 1944) ฝ่ายไทย
 เห็นความจำเป็นที่จะส่งทหารในกองบัญชาการไปประจำอยู่กับกองบัญชาการไปประจำอยู่กับ
 กองบัญชาการของจอมพลเจียงไคเช็คที่ทุ่งกิงในฐานะนายทหารติดต่อก จอมพลแปลก พิบูลสงคราม
 ได้มอบให้ พลโทจิระ วิชิตสงคราม เป็นผู้คัดเลือกผู้มีความรู้วิชาทหาร พุฒภาษาอังกฤษได้ดี
 และมีลักษณะที่ไว้วางใจได้ในการรักษาความลับ ในที่สุด ทกลงเลือกพันเอก พระสงครามภักดิ์
 เพียงแต่รอคำตอบจากจีนก่อนว่าจะให้ส่งไปเมื่อใด แต่หลังจากวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2487
 (ค.ศ. 1944) ซึ่งเป็นวันพบกันของฝ่ายจีนและไทยครั้งที่สองแล้ว กองบัญชาการทหารสูงสุด
 ของจีนได้แจ้งมาให้ไทยเตรียมส่งคณะผู้แทนรัฐบาลและกองทัพไทยไปพบกับจอมพลเจียงไคเช็ค

131 เรื่องเดียวกัน, หน้า 332-3.

ที่จุงกิง โดยรัฐบาลจีนจะส่งเครื่องบินมารับที่เมืองเซียงรุ้ง ซึ่งอยู่ทางเหนือของเมืองเซียงลั่ว ในแคว้นยูนนาน เพื่อทำการเจรจาตกลงกับฝ่ายสัมพันธมิตรทั้งในทางการเมืองและการทหาร เป็นขั้นสุดท้าย ซึ่งจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ได้กำหนดตัวบุคคลไว้ดังนี้

1. พลตำรวจเอกอкул อกุลเกษจรัต เป็นหัวหน้าคณะ
2. พันเอกประยูร ภมรมนตรี เป็นผู้แทนฝ่ายการเมือง
3. พลตรี หลวงหาญสงคราม เป็นผู้แทนฝ่ายทหาร
4. พันเอกเนตร เขมะโยธิน (คือพลเอกเนตร เขมะโยธิน -ผู้เขียน)

และมีเจ้าหน้าที่ล่ามภาษาจีนติดตามไปด้วย คณะผู้แทนฝ่ายไทยชุดที่ 3 นี้รอคำตอบจากฝ่ายจีนว่าจะให้คณะดังกล่าวเดินทางไปเมื่อใด ต่อมา จอมพลแปลก พิบูลสงครามแพะแนนเสียงในการรับรองพระราชบัญญัติโอนุมัติพระราชกำหนด 2 ฉบับ เพื่อแสดงความเป็นนักประชาธิปไตย จอมพลแปลก พิบูลสงครามจึงตกลงใจเสนอใบลาออกเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2487 (ค.ศ. 1944) พันตรีดวง อภัยวงศ์จึงได้รับแต่งตั้งให้เป็นนายกรัฐมนตรีสืบแทนต่อมาเมื่อวันที่ 17 เดือนเดียวกัน เมื่อเปลี่ยนรัฐบาลแล้ว แผนการที่จะส่งคณะผู้แทนไปจุงกิงจึงต้องชงักลง¹³²

จอมพลแปลก พิบูลสงครามมีแผนการอย่างไรจึงส่งทหารไปติดต่อกับกองทัพจีน

จอมพลแปลก พิบูลสงครามได้เขียนบันทึกขึ้นขณะที่พำนักอยู่ที่อำเภอลำลูกกา หลังจากได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนและผู้บัญชาการทหารสูงสุดแล้ว ว่า ในตอนต้นสงครามก๊กฉวี่ในใจว่า หากญี่ปุ่นขับไล่กองทัพไทยขึ้นไปทางแคว้นยูนนาน ไทยก็จะใช้กองทัพพายัพขับไล่ญี่ปุ่นซึ่งอยู่ที่ฐานทัพทางภาคเหนือ การที่จอมพลแปลก พิบูลสงครามได้ใช้หลักวิชาการทหารนำมาคาดการณ์ไว้ว่า หากญี่ปุ่นไม่ไว้วางใจไทย หรือต้องการขับไล่ไทยออกไป ญี่ปุ่นคงจะต้องขับไล่ไทยขึ้นไปทางยูนนานดังกล่าว นายกรัฐมนตรีจึงได้วางแผนยุทธการทางทหารที่จะใช้

¹³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 336-340.

พื้นที่บริเวณเมืองเพชรบูรณ์เป็นป้อมปราการสำหรับต่อสู้กับศัตรู ก่อนอื่น จอมพลแปลก พิบูลสงคราม ได้ให้นายทหารชั้นผู้ใหญ่และพันเอกเนตร เขมะโยธิน ในฐานะหัวหน้าแผนกที่ 3 ในกองเสนาธิการ กองทัพบกสนาม ซึ่งมีหน้าที่วางแผนการยุทธไปตรวจภูมิประเทศค่านเพชรบูรณ์ เพื่อวางแผนการ ไซบริเวณนั้นเป็นป้อมปราการชั้นสุดท้าย เพราะเป็นที่ที่มีภูมิประเทศเหมาะสม มีทิวเขาล้อมรอบ ทั้ง 4 ด้าน ทางที่จะเข้าไปสู่จังหวัดเพชรบูรณ์เป็นช่องทางที่จำกัด หากมีกำลังน้อยก็อาจจะต่อต้าน ชาติที่มีกำลังมากกว่าได้เป็นเวลานานจนกว่าจะมีกำลังอื่น ๆ มาช่วยเหลือ พลเอกเนตร เขมะโยธินในฐานะที่เป็นผู้วางแผนการในการนี้ได้ทราบถึงการดำเนินงานใต้ดินของจอมพลแปลก พิบูลสงคราม และได้เขียนเอาไว้เป็นหลักฐาน และเป็นผู้หนึ่งที่ไม่ติดต่อกับกองทัพจีน

แผนการต่อต้านญี่ปุ่นภายในประเทศได้ดำเนินมาในรูปของการ ย้ายเมืองหลวง โดยให้ไปสร้างใหม่ที่จังหวัดเพชรบูรณ์ และใน แผนการที่บอกว่าจะต้านทานชาติที่โฉบเข้ามาจะมีกำลังอื่นมาช่วย เหลือ ก็พอดีได้จังหวะที่กองทัพพ่ายของไทยซึ่งได้รับมอบหน้าที่ ให้ทำการรบในแคว้นฉานของพม่า (ต่อมาเรียกสหรัฐไทยเดิม) ไครูกถึงเส้นพรมแดนระหว่างประเทศพม่ากับแคว้นยูนนานของ ประเทศจีน ซึ่งเป็นจุดเริ่มให้ไทยติดต่อกับกองทัพจีนได้สำเร็จ

การดำเนินงานเพื่อย้ายเมืองหลวงไปยังเพชรบูรณ์ได้ทำก่อนที่จะติดต่อกับจีนได้สำเร็จ วันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2486 (ค.ศ. 1943) อธิบดีกรมโฆษณาการแถลงการณ์ถึงการย้าย เมืองหลวงไปอยู่เพชรบูรณ์ กองบัญชาการกองทัพบกสนามส่วนหนึ่งได้ย้ายจากกรุงเทพฯ ไปตั้ง อยู่ที่จังหวัดเพชรบูรณ์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2486 (ค.ศ. 1943)¹³³ เกี่ยวกับการสร้างเมืองเพชรบูรณ์ จอมพลแปลก พิบูลสงคราม เขียนเอาไว้ว่า

เมื่อผมเห็นเป็นโอกาสอันเหมาะที่จะสร้างฐานทัพสำหรับเตรียม รบญี่ปุ่นในชั้นสุดท้ายได้แล้ว เพราะเห็นว่าญี่ปุ่นโค่นกำลังลงไป มาก จึงเราจะแข็งมือเอาบาง ญี่ปุ่นก็คงไม่กล้าห้กหาญต่อประเทศไทยได้ นอกจากนั้น กองทัพพ่ายแพ้ได้ดำเนินการเจรจากับแม่ทัพ

133 เนตร เขมะโยธิน, งานใต้ดินของพันเอกโยธี (เล่ม 1), หน้า 16-20.

จีนที่ประจันหน้ากันอยู่จนมีความเข้าใจและมีความสนิทสนมกันก็พอเพียงแล้ว รัฐบาลปฏิบัติว่าประเทศควรที่จะเตรียมรบกับญี่ปุ่นอย่างไรเพื่อให้ได้ผลดี ฌมจิ่งไคลงมือสร้างฐานทัพที่เพชรบูรณ์ และสร้างทางให้สามารถติดต่อระหว่างกรุงเทพฯ-ลำปาง คุลุดอกไปจนถึงติดต่อกับกองทัพจีนในยูนาน เพื่อว่าเมื่อลงมือรบกับญี่ปุ่น เราจะโคกล้อมหนากองทัพทางเหนือเขาสู้กับญี่ปุ่นทางใต้ได้สะดวก โดยยึดเส้นทางหลักกรุงเทพฯ - ลำปาง ผ่านเพชรบูรณ์ เป็นเส้นทางเคลื่อนที่ โคกกลางวางแผนเตรียมการโดยกองพลที่ 1 ซึ่งอยู่ในกรุงเทพฯ ยกออกมาตั้งอยู่ตอนเหนือของกรุงเทพฯ ล้อมกรุงเทพฯ ไว้ และให้กองพลที่ 1 นี้เป็นกองหน้าของกองพลที่ 2 กองพลที่ 2 เตรียมวางแผนไปตามแนวแม่น้ำป่าสักตั้งแคแกงคอบสระบุรีถึงท่าเรือ มีกองหนุนตั้งเรียงรายขึ้นไป นับแคลพบูรีไปถึงไชยาบาดาลและเพชรบูรณ์ เหนือขึ้นไปจากนั้น เรามีกองทัพพายัพทำหน้าที่ปลดอาวุธญี่ปุ่นที่ลำปางและเชียงใหม่ และให้กองทัพพายัพเป็นกองทัพหนุนของกองทัพที่ 2 เพราะเกรงว่าญี่ปุ่นจะส่งกำลังมาช่วยจากอินโดจีนและมลายูเหนือขึ้นไป หลังกองทัพพายัพ เราใดตกลงจะเปิดให้กองทัพสหประชาชาติลงมาช่วย ส่วนกำลังทางอากาศของเรามีน้อย และเครื่องบินที่มีอยู่ก็ไม่กี่พอ ฌมจิ่งไคแจจขกำลังจากแม่ทัพจีนขึ้นไป ซึ่งแม่ทัพจีนก็ได้ตกลงแล้วว่า จะช่วยให้เป็นผลสำเร็จ¹³⁴

จากบันทึกดังกล่าวของจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ทำให้ทราบว่า จอมพลแปลก พิบูลสงคราม นอกจากสร้างฐานทัพดังกล่าวขึ้นมาเพื่อคิกขับไล่ญี่ปุ่นออกไปจากประเทศไทยเมื่อญี่ปุ่นเพลี่ยงพล้ำและอ่อนกำลังลงมากแล้ว การสร้างฐานทัพดังกล่าวมีจุดประสงค์อีกประการหนึ่งคือว่า หากญี่ปุ่นปลดอาวุธไทย ทหารก็จะเริ่มรุกยึดขึ้นต่อสู่คานทานและขับไล่ญี่ปุ่นทันที¹³⁵ และบันทึกฉบับนี้เป็นเครื่องยืนยันลักษณะผู้นำของไทยว่าเป็นคนประเภทฉวยโอกาส แต่เพื่อความอยู่รอดของเอกราชและประชาชนชาวไทย นับตั้งแต่เหตุการณ์วันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484

¹³⁴ จอมพลแปลก พิบูลสงคราม, "บันทึกจอมพล ป." อ้างถึงใน สังข์ พชรโนทัย, ความนึกในกรุงชิง, หน้า 429-431.

¹³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 432.

(ค.ศ. 1941) ที่นายกรัฐมนตรียอมให้ญี่ปุ่นยกกองทัพผ่านเพื่อไปตีพม่าและมลายูของอังกฤษ เพื่อมิให้ทหารไทยต้องเสียชีวิต ทวีปอินโดจีนและบ้านเมืองจะไม่ต้องเสียหายเพราะถูกทำลาย จากอาณาเขตของกองทัพญี่ปุ่น ซึ่งมีแสนยานุภาพอันเกรียงไกร ครั้นอังกฤษถูกญี่ปุ่นโจมตีรอบ 2 ลำในอ่าวชายฝั่งตะวันออกของมลายู ทำให้ผู้นำไทยคิดว่าชัยชนะคงเป็นของญี่ปุ่น จึงเอา ประเทศไปผูกพันกับญี่ปุ่นโดยการลงนามในสัญญาความร่วมมือ และถลำมากยิ่งขึ้นโดยการ ประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา เพื่อหวังที่จะได้ดินแดนที่เสียไปแก่งอังกฤษคืนมา ครั้นต่อมา เมื่อฝ่ายญี่ปุ่นมีท่าทีว่าจะเสียเปรียบฝ่ายสัมพันธมิตร จอมพลแปลก พิบูลสงครามจึง ดำเนินการติดต่อกับจีนเพื่อขอความช่วยเหลือขับไล่ญี่ปุ่นออกไป เพราะนอกจากจะเกรงว่าญี่ปุ่น จะปลดอาวุธไทยแล้ว ผู้นำไทยยังเกรงว่าประเทศไทยจะต้องกลายเป็นประเทศที่แพ้สงคราม ในที่สุด จึงต้องหาทางออกด้วยวิธีซึ่งเรียกได้ว่า "หักหลังญี่ปุ่น" จึงเห็นได้ชัดว่า จอมพลแปลก พิบูลสงคราม เป็นนักการเมืองที่ฉลาด ยึดถือผลประโยชน์ของประเทศชาติเป็นสำคัญ จึงต้อง ดำเนินนโยบายเหยียบเรือสองแคม คือหน้าฉากนั้นเข้ากับญี่ปุ่น ส่วนหลังฉากก็ดำเนินงานไต่กิน ขอสั่งเกณฑ์บางประการเกี่ยวกับการดำเนินงานของเสรีไทยนอกประเทศ

การดำเนินงานของเสรีไทยนอกประเทศทั้งในอเมริกาและอังกฤษ ต่างก็มีจุดมุ่งหมาย อันแท้จริงที่จะกู้ฐานะของประเทศกลับคืนสู่สภาพเดิม เสรีไทยเหล่านี้ต่างก็มีความคิดปรารถนา ที่คือประเทศทั้งสิ้น ต่างพยายามเต็มที่ที่จะให้มีการประสานงานในหมู่เสรีไทย เหตุการณ์บางอย่าง ที่น่าจะดำเนินไปด้วยดี แต่ก็ผันแปรไป เช่น

1. ความไม่เข้าใจกันระหว่าง ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช และ พันโท ม.ล.ชาบ ญูชร ณ อยุธยา
2. ความไม่เข้าใจกันระหว่าง ม.จ.ศุภสวัสดิวงศ์สนิท สวัสดิวัฒน์ และเสรีไทย สายอังกฤษ

1. ขบวนการเสรีไทยสายอเมริกา มี ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช อัครราชทูตประจำ กรุงวอชิงตันเป็นหัวหน้าฝ่ายการเมือง และ พันโท ม.ล.ชาบ ญูชร ณ อยุธยา ทูตทหารบก ประจำสหรัฐอเมริกาเป็นหัวหน้าฝ่ายทหาร ทั้งที่ทราบอยู่แล้วว่า เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานที่จะให้เสรีไทยนอกประเทศเข้ามาดำเนินการเป็นแนวที่ 5 ในประเทศไทย

และทำงานติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตร พันโท ม.ล.ชาบ กุญชร ณ อยุธยา ถูกส่งมายังประเทศจีน ซึ่งขณะนั้นถูกญี่ปุ่นยึดครองเพียงบางส่วน และเป็นที่แห่งเดียวที่ใกล้ประเทศไทยที่สุดที่ปลอดภัยจากทหารญี่ปุ่น พันโท ม.ล.ชาบ กุญชร มาที่นี่เพื่อเตรียมการส่งเสรีไทยเข้าประเทศ พันโท ม.ล.ชาบ กุญชร ควรจะได้รับการยืนยันฐานะและเจตนาของตนเอง แต่พันโท ม.ล.ชาบ ต้องผิดหวัง เมื่อกองบัญชาการใหญ่ของหน่วย โอ.เอส.เอส.ในประเทศจีนไม่ได้ออกให้การสนับสนุน แก่พันโท ม.ล.ชาบ กุญชร แต่ประการใด ทำให้เสรีไทยสายอเมริกาซึ่งตั้งขึ้นก่อนสายอังกฤษ เข้าประเทศไทยได้หลังสายอังกฤษ ทั้งนี้ ปรากฏเป็นหลักฐานว่า ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช อัครราชทูตไทยและหัวหน้าเสรีไทยไม่ยอมรับรู้ถึงฐานะและเจตนาของพันโท ม.ล.ชาบ กุญชร ในการอาสาไปปฏิบัติการในประเทศไทย ทั้งนี้ เพราะพันโท ม.ล.ชาบ กุญชร เคยอยู่ในบังคับบัญชาของจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ซึ่งเป็นผู้แต่งตั้งพันโท ม.ล.ชาบ กุญชร ณ อยุธยา ให้เป็นทูตทหารบกประจำสหรัฐอเมริกา นอกจากนั้น พันโท ม.ล.ชาบ กุญชร ยังมีความสนิทสนมกับจอมพลแปลก พิบูลสงครามเป็นการส่วนตัวด้วย¹³⁶ ภัยเหตุนี้ หน่วย โอ.เอส.เอส. จึงกลางแกลงในท่าทีของพันโท ม.ล.ชาบ กุญชร

การที่ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ไม่ยอมรับรองฐานะของพันโท ม.ล.ชาบ กุญชร ณ อยุธยา น่าจะสืบเนื่องมาจากสาเหตุความสัมพันธ์ระหว่าง ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เอง กับ จอมพลแปลก พิบูลสงคราม ซึ่งมีมาตั้งแต่ก่อนสงครามมหาเอเชียบูรพา เนื่องจากความคิดเห็นขัดแย้งกันในค่านโยบายต่างประเทศที่จอมพลแปลก พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีดำเนินอยู่ ก่อนสงครามมหาเอเชียบูรพาจะเกิดขึ้น ปรากฏว่า ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช มีหนังสือมายัง จอมพลแปลก พิบูลสงคราม ถึงที่ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เขียนเอาไว้ว่า

... ในระยะเวลาก่อนที่จะเกิดสงคราม กุญชร เมืองภายในของเมืองไทยเป็นไปในทำนองเดิศจุการ ซึ่งไม่เป็นที่นิยมของอเมริกา และมีการพิพาทแย่งดินแดนกับฝรั่งเศสแทรกเข้ามาอีกด้วย กรณี

¹³⁶ เนตร เขมะโยธิน, งานใต้ดินของพันเอกโยธี, หน้า 321.

พิพาทเรื่องดินแดนกับฝรั่งเศสนี้ ถ้าจะว่ากันโดยหลักประวัติศาสตร์ และความยุติธรรมแล้ว มีทางที่ไทยจะขอความเห็นใจจากประชาชนอเมริกันไบบ้าง แนววิธีการที่เราได้ดินแดนนั้นมาโดยโชคกำลัง และมีญี่ปุ่นเข้ามาเกี่ยวข้องของถวายนั้น เป็นคนเหตุให้เขาเสื่อมความนิยมและ เกิดความระแวงสงสัย ระหว่างเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2484 (ค.ศ. 1941) อเมริกาได้แสดงความไม่พอใจต่อประเทศไทยอย่างเปิดเผย คาวีวิธีกักสินค้าหลายอย่างซึ่งกำหนดไว้ว่าจะส่งมายังประเทศไทย รวมทั้งกักเครื่องบินของเราที่มณฑล ความไม่พอใจและความระแวงสงสัยของอเมริกัน ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกหนักใจอยู่เป็นอันมาก เกือบไปว่าเมื่อถึงคราวญี่ปุ่นรุกรานเมืองไทย อเมริกาจะตีตัวออกห่างไม่ช่วยเหลือ ข้าพเจ้าได้ทำรายงานส่งเขามายังกรุงเทพฯ บอกความจริงให้ทราบทั้งทางตรงและทางอ้อม แต่ก็ไม่สามารถยับยั้งการดำเนินนโยบายของรัฐบาลได้ ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2484 นั้นเอง ข้าพเจ้าได้มีหนังสือส่วนตัวบอกมายังหัวหน้ารัฐบาล แนะนำให้ดำเนินการต่อต้านขึ้นภายในเมืองกัญญูบุรุกราน โดยทางสถานีทูตที่กรุงวอชิงตันจะทำคนเป็นปากเสียงให้ แต่ก็ไม่ได้รับตอบ¹³⁷

การที่ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช มีนโยบายไม่คล้อยตามนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีต่างประเทศสมัยนั้น (จอมพลแปลก พิบูลสงคราม คำรงค์ตำแหน่งทั้งสองในบางขณะ) ทำให้จอมพลแปลก พิบูลสงคราม ไม่พอใจจนถึงกับจะสั่งย้ายให้เป็นทูตประจำประเทศเม็กซิโก และยิ่งได้ส่งพันโท ม.ล.ชาบ กฤษกร ณ อยุธยา ไปเป็นทูตทหารบก เพื่อคุม ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ที่กรุงวอชิงตัน¹³⁸

การที่ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช มีความคิดเห็นในนโยบายต่างประเทศขัดแย้งกับจอมพลแปลก พิบูลสงครามนี้ จึงอาจเป็นไปได้ที่ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ทั้งขบวนการเสรีไทย

¹³⁷ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช, ประชุมปาฐกถาและคำอภิปราย "ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-อเมริการะหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2," หน้า 9-10.

¹³⁸ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช, "รายงานการเจรจาจับสถานะสงครามบริเตนใหญ่ พ.ศ. 2489," ประชุมนิพนธ์ (พระนคร: รวมสาส์น, 2509), หน้า 37-8.

ขึ้นมาด้วยเหตุผลอื่นเนื่องมาจากความขัดแย้งเป็นการส่วนตัว ความไม่เข้าใจกันในเจตนาและ
 ท่าทีของพันโท ม.ล.ชาบ กุญชร ณ อยุธยา จึงมีผลกระทบกระเทือนต่อการดำเนินงานเสรีไทย
 อย่างเห็นได้ชัด คือ กองทัพที่ ๑๓ ของจีนซึ่งติดต่อกับกองพลที่ ๓ ของไทยทางบ้านเมืองเชียงตุง
 ได้ผลก้าวหน้ามาากแล้ว เป็นขณะเดียวกับที่พันโท ม.ล.ชาบ กุญชร ได้ติดต่อกับกองพลที่ ๑๓
 เพื่อส่งเสรีไทยเดินทางเข้ามายังประเทศไทย การที่ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ไม่ยอมรับรอง
 พันโท ม.ล.ชาบ กุญชร ดังกล่าว อาจมีส่วนทำให้กองทัพที่ ๑๓ ของจีนไม่ได้ให้ความสะดวก
 ในการส่งเสรีไทยเข้ามาทางเชียงตุงซึ่งใกล้และง่าย ตลอดจนปลอดภัย เพราะกองทัพไทย
 ตั้งอยู่และติดต่อกับจีนอยู่ก่อนแล้ว แต่การที่กองทัพที่ ๑๓ ไม่รวมมือกับพันโท ม.ล.ชาบ กุญชร
 ดังกล่าว อาจจะเนื่องจากเหตุผลอื่นก็ได้ เช่น จีนไม่พอใจนโยบายของจอมพลแปลก พิบูลสงคราม
 ที่ปฏิบัติต่อชาวจีนในประเทศไทย เช่น การปิดโรงเรียนจีน การสงวนอาชีพ ตลอดจนการจำกัด
 บริเวณที่อยู่อาศัย เหล่านี้เป็นต้น

๒. ข้อสังเกตเกี่ยวกับเสรีไทยสายอังกฤษกับปัญหาผู้นำ

การที่เสรีไทยสายอังกฤษก่อตั้งขึ้นมาต้องประสบปัญหาหาบุคคลมาเป็นหัวหน้า
 เสรีไทยไม่ได้ ก็เพราะว่าอิทธิพลของไทยประจำกรุงลอนดอนเดินทางกลับประเทศไทย จึงมี
 บุคคลสำคัญที่ยังคงอยู่ในประเทศอังกฤษอีก คือ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์
 และ หม่อมเจ้าศุภสวัสดิทิววงศ์สนธิ สวัสดิทิวฉิม สำหรับพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์
 นั้น เสรีไทยสายอังกฤษปรารถนาอย่างยิ่งที่จะให้พระองค์มาเป็นหัวหน้า แต่ทรงปฏิเสธว่าไม่
 ต้องการยุ่งเกี่ยวกับการเมือง และทรงเป็นทหารอังกฤษอยู่แล้ว การที่นักเรียนไทยในอังกฤษ
 ต้องการที่จะอัญเชิญมาเป็นหัวหน้าอย่างยิ่ง อาจจะเป็นเพราะว่าพระองค์ทรงมีพระชายาเป็น
 ชาวอังกฤษ และทรงประทับอยู่ในอังกฤษเป็นเวลานาน เป็นที่นับถือของรัฐบาลอังกฤษด้วย
 จึงเห็นว่าจะเป็นประโยชน์ในการติดต่อกับอังกฤษ ส่วนหม่อมเจ้าศุภสวัสดิทิววงศ์สนธิ พระเชษฐา
 ในสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี เมื่อเสรีไทยไปทูลให้ทราบถึงการที่จะก่อตั้งขบวนการเสรีไทย
 ในอังกฤษ ทรงยินดีร่วมงานด้วย เมื่อเสรีไทยในอังกฤษประสบปัญหาการเงินในตอนแรก และ
 การเจรจากับอังกฤษที่จะเอาเงินไทยที่อังกฤษกักไว้มาใช้ในกิจการนี้กำลังดำเนินอยู่ หม่อมเจ้า
 ศุภสวัสดิทิววงศ์สนธิ สวัสดิทิวฉิม และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ทรงเสนอพระองค์เข้ามา

ร่วมด้วยอย่างเต็มที่ พร้อมทั้งจะเป็นองค์อุปถัมภ์ในด้านการใช้จ่ายด้วย¹³⁹ แต่เสรีไทยสายอังกฤษไม่ประสงค์ที่จะให้เป็นเช่นนั้น ทั้งไม่ต้องการให้หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิวัตน์ เป็นหัวหน้า ด้วยเหตุนี้คาดว่าจะเกิดความเข้าใจผิดในด้านการเมืองภายในประเทศได้

ในสายตาของชาวอังกฤษเห็นว่า หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิวัตน์ ซึ่งลี้ภัยมาอยู่อังกฤษตั้งแต่ พ.ศ. 2476 (ค.ศ. 1933) เพราะไม่เป็นที่ต้องการทางการเมืองของรัฐบาลที่ประกาศสงครามกับอังกฤษ อังกฤษเห็นว่าทรงเป็น บุคคลที่ "ดี" ส่วนเสรีไทยในอังกฤษเห็นว่า "ไม่ดี"¹⁴⁰ เมื่อความคิดเห็นของชาวอังกฤษและผู้นำอังกฤษเป็นเช่นนี้ คงเป็นที่หวังเกรงว่า ถ้าอังกฤษชนะสงคราม อังกฤษจะสนับสนุนหม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิวัตน์ ให้มีบทบาทสำคัญทางการเมือง ซึ่งนักเรียนไทยในอังกฤษเกรงว่าประเทศไทยจะกลับไปสู่ระบอบประชาธิปไตยที่พระมหากษัตริย์อยู่เหนือรัฐธรรมนูญก็เป็นได้ แต่อย่างไรก็ดี หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิวัตน์ทรงเข้าร่วมงานเสรีไทย ทรงมีจุดประสงค์ทางการเมืองแอบแฝงอยู่ด้วย แต่ไม่ใช่เพื่อเข้ามาเล่นการเมืองเอง แต่ต้องการเข้ามาช่วยเหลือนักโทษการเมืองคราวเหตุการณ์ พ.ศ. 2476 (ค.ศ. 1933) และ พ.ศ. 2481 (ค.ศ. 1938) ดังที่ปรากฏในบันทึกของนายจำกัศ พลากร ว่า หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิวัตน์ ทรงถามว่า

"สำหรับเรื่องนักโทษการเมืองเราจะทำอะไร?" และนายจำกัศ พลากร ได้ตอบว่า "ได้เป็นที่ตกลงกันไว้แล้วว่า เรากำลังหาทางช่วยให้นักโทษปล่อย"¹⁴¹

การปลดปล่อยนักโทษการเมืองเมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2487 (ค.ศ. 1944) ในสมัยที่พันตรีควง อภัยวงศ์เป็นนายกรัฐมนตรี อาจจะเป็นผลจากการที่หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิวัตน์เข้ามาเจรจากับนายปรีดี พนมยงค์ ก็เป็นได้

¹³⁹ จากคำบอกเล่าของเสรีไทยผู้หนึ่ง.

¹⁴⁰ Andrew Gilchrist, Bangkok Top Secret (London: Hitchinson, 1970), p. 29.

¹⁴¹ นายฉันทนา [มาลัย ชูพินิจ], เอกซ.โอ.กรพ., หน้า 134.

สาเหตุที่ญี่ปุ่นไม่ปลดอาวุธไทย

การดำเนินงานของเสรีไทยขยายออกไปอย่างกว้างขวาง ในปลายปี พ.ศ. 2487 (ค.ศ. 1944) ภายหลังจากที่เสรีไทยนอกประเทศสายอังกฤษและอเมริกาเข้าประเทศได้แล้ว และเจ้าหน้าที่ของฝ่ายสัมพันธมิตรเข้ามาช่วยไทยแก้ปัญหาการระบบกองโจร การก่อวินาศกรรม ตลอดจนการใช้อาวุธสมัยใหม่ ขณะเดียวกัน ฝ่ายสัมพันธมิตรได้ทิ้งระเบิดทิ้งที่นำเอาอาวุธสมัยใหม่มาทิ้งให้ไทยด้วย การรับพลรบและการทิ้งระเบิดดำเนินไปด้วยความสำเร็จ เพราะอิมบิตี กรมตำรวจและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยเข้ามาร่วมงานด้วย คือ พลตำรวจเอกอดุล อดุลเดชจรัส ขณะนั้นหน่วยพลพรรคของไทยกระจายเกือบทั่วประเทศ ครั้นเปลี่ยนรัฐบาล จากจอมพลแปลก พิบูลสงครามมาเป็นพันตรีควง อภัยวงศ์ เสรีไทยกับกองทัพไทยทำงานประสานกันยิ่งขึ้น การดำเนินงานของเสรีไทยเหล่านี้เตรียมตัวเพื่อรับแผนการรุกใหญ่ของฝ่ายสัมพันธมิตรที่จะรุกเข้ามาในประเทศไทยเพื่อขับไล่ญี่ปุ่นออกไป ไทยก็จะลุกขึ้นปฏิบัติการระบบกองโจรทันที การดำเนินงานของเสรีไทยและทหารไทยเหล่านี้คงจะล่วงรู้ถึงญี่ปุ่นอย่างแน่นอน แต่ญี่ปุ่นก็ยังจับไม่มั่น ไม่ได้หลักฐานพอที่จะจัดการปลดอาวุธไทย ดังที่ญี่ปุ่นได้แต่สงสัย เช่น

1. ฝ่ายสัมพันธมิตรทิ้งระเบิดทิ้งที่นำยาโรคมามาทิ้งให้ถึง 50 ร่มที่ท้องสนามหลวง เมื่อวันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2488 (ค.ศ. 1945) การทิ้งยาของฝ่ายสัมพันธมิตรครั้งนี้ นายพลนามูระทร้าย คังที่พันตรีควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรีได้เอาไว้¹⁴²
2. กรณีญี่ปุ่นพบสนามบินลับบริเวณเขตเรือนจำที่คลองไผ่ จังหวัดนครราชสีมา ประมาณเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2488 (ค.ศ. 1945) ญี่ปุ่นพบสนามบินลับดังกล่าว ซึ่งเป็นสนามบินที่พลตำรวจเอกอดุล อดุลเดชจรัส ให้ขุนศรีสรากรไปจัดสร้างขึ้น โดยร่วมมือกับขุนพิศิษฐ์นันทเดช ผู้บัญชาการเรือนจำภาคคลองไผ่ กองบัญชาการสัมพันธมิตรได้เคยนำปืนกลแบบต่าง ๆ ปืนยิงรถถัง ลูกกระเบิดมือ ปืนพก มาทิ้งแก่คณะเสรีไทยเป็นน้ำหนักไม่น้อยกว่า 50

¹⁴² นายฉันทนา [มาลัย ชูพินิจ], เอกซ์.โอ.กรรฟ, หน้า 134.

คัน และลำเลียงมากรุงเทพฯ อย่างลับ ๆ เมื่อญี่ปุ่นทราบว่ามีสนามบินดังกล่าว นายพล
 นากามูระจึงถือว่าพันตรีควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรี พันตรีควง อภัยวงศ์แย้งว่าเป็นไรฟริก
 ของเรือนจำ และเสนอแนะให้ตั้งกรรมการผสมไปตรวจดู ขณะเดียวกัน พันตรีควง อภัยวงศ์
 รีบแจ้งให้นายปรีดี พนมยงค์ทราบ จัดการให้ทางเรือนจำปลุกคนพริก¹⁴³ คนญี่ปุ่นไปตรวจอีก
 ครั้ง สนามบินดังกล่าวก็กลายเป็นไรฟริกไป

3. ญี่ปุ่นพบสนามบินลับอีกในเดือนสิงหาคม

โดยเหตุที่เครื่องบินฝ่ายสัมพันธมิตรมาทิ้งระเบิดเกือบทุกคืน ญี่ปุ่นจึงสงสัยไทยมาก
 ขึ้น และตั้งข้อสงสัยว่า ไทยสร้างสนามบินลับไว้ในที่ต่าง ๆ ทางภาคอีสาน พันเอกชิโนามิ
 กับ พันเอกอิโนุชิ นายทหารฝ่ายเสนาธิการญี่ปุ่น ได้แจ้งแก่พันโทสำเริง เนตรายน รองหัวหน้า
 แผนกที่ 2 (กรมข่าว) แห่งกองทัพบกสนาม ว่าได้ข่าวที่หน้าเรือถือว่ามีเครื่องบินแบบ ซี-47
 ของอเมริกันได้มาทิ้งระเบิดในภาคอีสานของประเทศไทย และพูดว่าก่อนหน้านี้ ญี่ปุ่นได้เคยส่ง
 ค่าเคื่อนไปยังผู้สำเร็จราชการฯ ในเรื่องนี้แล้ว และขอให้พันโทสำเริง เนตรายน เดินทาง
 ไปค่าย เพื่อตรวจค้นหาสนามบินลับเหล่านี้

เมื่อพอโท หลวงสินาคโยซารักษ์ รองแม่ทัพใหญ่ และ ผู้สำเร็จราชการฯ ทราบ
 แล้ว ยินยอมให้ตรวจสนามบินลับได้ แห่งแรกที่ญี่ปุ่นต้องการไปตรวจค้นคือ สนามบินภูเขียว
 จังหวัดชัยภูมิ จากนั้น เดินทางต่อไปยังเขตปฏิบัติการของนายเตียง ศิริขันธ์ จังหวัดสกลนคร
 ซึ่งนายเตียง ศิริขันธ์ ได้สร้างสนามบินลับไว้หลายแห่ง และญี่ปุ่นพบว่าในบริเวณจังหวัดสกลนคร
 มีสนามบินลับถึง 3 แห่ง ฝ่ายญี่ปุ่นโกรธมาก แจ้งกับนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งนายปรีดี พนมยงค์
 ยอมรับว่าสนามบินเหล่านี้มีอยู่แล้ว เพราะเมื่อก่อนสงครามจะเกิดขึ้น ไทยได้สนใจในความ
 ก้าวหน้าของการบินพาณิชย์ จึงได้ส่งเสริมให้ราษฎรที่อยู่นอกเขตชุมชนช่วยกันหักล้างทางพง
 สร้างสนามบินเล็ก ๆ สำหรับเครื่องบินใช้ไคยามถูกเงินขึ้นหลายแห่งเป็นการชั่วคราว แต่ไม่ได้
 ใช้งบยนัก ทางราชการก็ไม่ได้สำรวจหรือมีสถิติแต่อย่างใด ฝ่ายญี่ปุ่นค้านว่า สนามบินดังกล่าว
 อยู่ในสภาพที่ใช้งานได้ดี และมีการใช้เป็นอย่างมากทีเดียว ต่อมา ทั้งสองฝ่ายประนีประนอม

¹⁴³ปรีดีฯ คานทรະภูລ, เรื่องเดิม, หน้า 97-100.

กัน จักการประชุมในวันที่ 3 สิงหาคม พ.ศ.2488 (ค.ศ.1945) เพื่อพิจารณาหาทางจัดการ กับสนามบินดังกล่าว¹⁴⁴ และตกลงให้ไทยกำจัดและกวาดล้างการใช้สนามบินลับเหล่านี้ หลังจากวันตรวจสนามบินลับแล้ว ญีปุ่นส่งกำลังทหารประมาณ 100 คนเข้าไปจังหวัดขอนแก่น เพื่อ ค้นหาที่ซ่อนอาวุธของเสรีไทย ทหารญีปุ่นอีกหนึ่งกองพันจากจังหวัดอุดรธานีได้เคลื่อนกำลังไป จังหวัดสกลนครเพื่อตรวจค้นหาสนามบินลับ การที่ญีปุ่นค้นพบและไทยก็แก้ตัวไปโดยอ้างเหตุผล ต่าง ๆ ทลออกจนการอำพรางด้วยการปลูกพืชไร่ในสถานที่ดังกล่าว ครั้นญีปุ่นไม่ได้หลักฐานอะไรชัดเจนจึงได้แต่สงสัยในท่าทีของฝ่ายไทย

เสรีไทยในประเทศไทยมีแผนการที่ลุกขึ้นขับไล่กองทัพญีปุ่น ดังปรากฏในหนังสือ "งานใต้ดินของพันเอกโยชิ" ซึ่ง พลเอกเนตร เขมะโยธิน เป็นผู้เขียนว่า ประมาณปลายเดือน พฤษภาคม และต้นเดือนมิถุนายน พ.ศ.2488 (ค.ศ.1945) พลเอกเนตร เขมะโยธิน ขณะนั้นมียศเป็นพันเอก เป็นเสรีไทยอยู่ในหน่วยกำลัง 136 (Force 136) ที่เสรีไทยส่งไป เป็นนายทหารติดต่อยู่ในแคนดี้ ได้รับรายงานต่อจากหน่วยกำลัง 136 (Force 136) ว่า นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งมีชื่อในขบวนการเสรีไทยว่า "รัฐ" ได้รายงานไปยังกองบัญชาการ ทหารสัมพันธมิตรว่า

ญีปุ่นขอกู้เงินรัฐบาลไทยอีก 1,000 ล้านบาท หลังจากได้กู้ไป แล้ว 1,500 ล้านบาท เราไม่อาจยอมให้ เพราะเป็นการ ทำลายฐานะทางการเงินของเราที่พออยู่แล้วให้พ่ายยิ่งขึ้นอีก ประเทศไทยอาจประสบความหายนะถ้ายินยอมให้ญีปุ่นกู้เงินบาท ทั่วไปโดยไม่มีที่สิ้นสุด ในภาวะการณ์เช่นนี้ เราไม่อาจทนทาน ไปได้ได้อีกแล้ว ฉะนั้น เราจะปฏิเสธเงินกูรายนนี้ และเรา พรอมจะเปิดฉากการกวาดล้างญีปุ่นในประเทศไทยทันทีที่ได้รับ ความเห็นชอบจากท่าน ท่านพรอมที่จะให้ความช่วยเหลือแก่เรา เพียงใด ?

รัฐ¹⁴⁵

¹⁴⁴ เนตร เขมะโยธิน, งานใต้ดินของพันเอกโยชิ (เล่ม 3), หน้า 505-7.

¹⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, เล่ม 2, หน้า 239-240.

จากรายงานที่นายปรีดี พนมยงค์ ส่งไป ทางฝ่ายกองบัญชาการสัมพันธมิตรขอให้ไทย ยับยั้งการรุกไว้ก่อน จนกว่าฝ่ายสัมพันธมิตรจะเปิดการรุกใหญ่ เพราะขณะนี้ฝ่ายสัมพันธมิตรยังไม่พร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือแก่ไทย แผนการขับไล่อญี่ปุ่นจึงเป็นอันล้มเหลว พันเอกเนตร เชมะโยธิน หลังจากกลับจากแคนคัสแล้ว ได้รับการยืนยันจากพลโท หลวงสินาคโยธารักษ์ รองแม่ทัพใหญ่อีกว่า ฝ่ายนักการเมืองต้องการให้ลุกขึ้นต่อสู้ขับไล่อญี่ปุ่น แต่ฝ่ายทหารค้านไว้ว่า ยังไม่ควรทำ ซึ่งทำให้ฝ่ายทหารถูกกล่าวหาว่าทหารไทยซี้ชลาด¹⁴⁶

จึงเห็นได้ว่า ฝ่ายไทยมีแผนการที่จะขับไล่อญี่ปุ่นแต่ล้มเลิกความคิดเสียก่อน ส่วนญี่ปุ่น นั้นมีแผนการที่จะปลดอาวุธไทยเช่นกัน เช่น เมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม พ.ศ. 2487 (ค.ศ. 1944) ทหารญี่ปุ่นข้ามจากวิกตอเรีย พอยท์ ในเซกพม่า เข้ามาปลดอาวุธทหารไทยที่จังหวัด ระนอง โดยการใช้อาวุธยิงไปที่เก็บอาวุธของทหารไทย ทหารไทยไม่สามารถนำเอาอาวุธ ออกมาต่อสู้ได้ ต่อจากนั้น ทหารญี่ปุ่นก็ยึดสถานที่สำคัญต่าง ๆ ครั้นวันรุ่งขึ้นก็ถอนตัวออกไป เหตุการณ์นี้ได้มีผู้สันนิษฐานว่า ญี่ปุ่นคงวางแผนการที่จะปลดอาวุธไทย แต่ต่อมาเลิกแผน แต่ คำสั่งเลิกล้มอาจไปไม่ถึงหน่วยทหารที่วิกตอเรียพอยท์ ในเซกพม่า จึงเกิดเหตุการณ์ดังกล่าว¹⁴⁷

แผนการของญี่ปุ่นที่จะปลดอาวุธทหารไทยปรากฏเป็นหลักฐานในหนังสือของพลตรี จื่อ ยี เซลิน แห่งกองเสนาธิการทัพบกญี่ปุ่นประจำประเทศไทยในปลายสงคราม เขียนเอาไว้ ในหนังสือชื่อ นายพลลี้ภัย ว่า

เมื่อสองสัปดาห์ก่อน กองบัญชาการของกองทัพ(ญี่ปุ่น) ใน ไชงอนและกองบัญชาการสูงสุดของ เขตยุทธการแห่งภาคเอเชีย อุกาเนย์ ไคเคะยามะชาวอินทรีทำให้คืนเตนและตระหนักใจโดย ทั่วไปว่า ภายในประเทศไทยอาจมีเหตุการณ์ยุ่งเหยิงอุบัติขึ้นก็ได้ หากพวกเราสามารถระงับเหตุการณ์นั้น ๆ ไว้แต่ต้นมือ ก็เป็น อันว่าเรามีหวังจะสูญเสียไปซึ่งจตุรรวมพลแห่งภาคใต้อันมีค่ายิ่ง โดยจะทำให้โชคชะตาในการแพสงครามครั้งนี้ของเรามีความ

¹⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 313.

¹⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 106.

แน่นอนยิ่งขึ้น พร้อมกันนั้น พวกเราก็จะต้องพลอยตกเป็นเชลยศึก
ไปตามกัน ทางการของเราที่มีชาวลิอัววไหลออกมาว่า กองบัญชา
การสูงสุดกำลังใคร่ครวญที่จะดำเนินงานปลดปล่อยฝ่ายนั้น (หมาย
ถึงกองทัพไทย) อยู่แล้ว¹⁴⁸

นายพลจื่อ ยี เซลิน ได้บรรยายถึงการประชุมลับที่กองบัญชาการทหารญี่ปุ่นที่กรุงเทพฯ
หลังจากเข้ารับหน้าที่ในเดือนมิถุนายน ไว้ดังนี้

การประชุมลับครั้งนี้ นับว่ามีความสำคัญมากอยู่ เริ่มแรกเป็น
การฟังรายงานการสู้รบอย่างกล้าหาญและทนทุกขทรมานของ
เหล่าทหารญี่ปุ่นในประเทศพม่า จำนวนทหารที่สูญเสียไปในการ
รบครั้งนั้น และสถานการณ์ที่แท้จริงในการถอยร่นควย คอบู กี้
ปรึกษาถึงความไม่แน่นอนของสถานการณ์ในเมืองไทย หากว่า
วันหนึ่งคนไทยจำนวนตั้งแสนหาหมื่นคนซึ่งมีอาวุธครบมือ โค่น
กระบอกปืนมาเมื่อใด เมื่อนั้นแหละ ทหารญี่ปุ่นจำนวนเพียงหมื่น
คน (ความจริงอย่างน้อยรวมแสนคน - พุดเอกเนตร เขมะโยธิน)
จะทำการปลดปล่อยของพวกเหล่านั้นได้อย่างไร ? หากพลูรม
ของทหารอังกฤษและสหรัฐอเมริกาจะโคกลงมาจากหุบฟ้า ณ
ซานเมืองกรุงเทพฯ พร้อมกัน เพื่อเขาโจมตีพวกเรอย่างกระทัน
หัน... ปัญหาสำคัญและล่อแหลมคืออันตรายเหล่านั้นใดถูกยกขึ้นมา
เถียงกันอย่างละเอียดถี่ถ้วน

วันรุ่งขึ้น กองบัญชาการได้ออกคำสั่งควมฉบับหนึ่ง ให้กองทหาร
ทุกหน่วยจัดการสร้างที่มั่นไว้ ณ ซานเมืองกรุงเทพฯ และเตรียม
ตัวเข้าฝึกซ้อมการสู้รบแบบกองโจรในตรอกซอกในเมืองควย
คำสั่งฉบับนี้มีผลสะท้อนเหมือนกับฟ้าผ่าลงมา ทำให้ทหารตื่นตะ
หน่วนไหวโดยทั่วไป...

..เพียงไม่ถึงเดือน กรุงเทพฯมหานคร เมืองหลวงแห่งราชอาณาจักร
จักรพุทธศาสนาใดเปลี่ยนโฉมหน้าไปเป็นอันมาก บริเวณใกล้เคียง
กับสนามบินดอนเมืองก็เต็มไปด้วยการเตรียมพร้อมในการสู้รบ
ปรบมือกับหน่วยพลรบจูโจมของอังกฤษและสหรัฐอเมริกา รอบ ๆ

¹⁴⁸ เนตร เขมะโยธิน, เรื่องเกม, เล่ม 3, หน้า 518.

สนามบินไคคังเป็นใหญ่ต่อสู้อากาศยานไว้อย่างหนาแน่น คลังอาวุธ
และคลังเสบียงอาหารของฝ่ายทหารที่ถูกล้อมควยลวดหนามอย่าง
แข็งแรงถึงสามชั้น แดมจักคังกระสอบทรายซ้อนเป็นกำแพงกันไว
ควย ส่วนทหารรักษาการณ์เพิ่มจำนวนมากอีกหลายสิบเท่าตัว¹⁴⁹

เมื่อญี่ปุ่นตระหนักถึงภัยอันเกิดจากฝ่ายไทย จึงได้เตรียมตัวมองกันตนเองอย่างแข็ง
แรง แต่ญี่ปุ่นยังไม่ต้องการที่จะลงมือกับไทยก่อน เพราะความสำคัญของไทยในค่านยุทธการ
และเป็นอู่ข้าวอู่น้ำ เป็นที่รวมพลอันมั่นคงของญี่ปุ่น และฝ่ายญี่ปุ่นยังไม่มีหลักฐานหรือเหตุผล
เพียงพอที่จะจัดการกับไทยได้ แต่ว่าเพียงแต่สงสัย ญี่ปุ่นก็อาจดำเนินการกับไทยขับพลออกรู
ก็ยอมทำได้ แต่ญี่ปุ่นไม่ทำ เช่น คนเคื่อนสิงหาคม พ.ศ. 2488 (ค.ศ. 1945) ทหารญี่ปุ่น
ถอยจากพม่า คือกองพลที่ 15 ของญี่ปุ่นถอยมาตั้งคุ่มเชิงกองทัพพายัพของไทยอยู่ทางภาคเหนือ
อีกกองพลหนึ่งภายใต้การบังคับบัญชาของ นายพลคิมูระ ในอินโดจีน ถูกสั่งให้ย้ายลงมาตั้งที่
ปากเซ ตรงข้ามกับจังหวัดอุบลราชธานี เพื่อคุ่มเชิงกองทัพไทยในภาคอีสาน อีกกองพลหนึ่ง
จากมณฑลกวางตุ้งในประเทศจีนลงมาสมทบกำลังในอินโดจีน ลักษณะดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า
ญี่ปุ่นเตรียมพร้อมที่จะยึดครองไทยโดยเด็ดขาด แต่โชคที่การรบของญี่ปุ่นทางค่านอื่นโดย
เฉพาะเกาะโอกินาวา ทำให้กองบัญชาการสูงสุดของญี่ปุ่นในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
อยู่ในฐานะที่ลำบาก จึงได้มอบการตัดสินใจในการพิจารณาจัดการขับพลออกรูในเมื่อไม่สามารถ
จะหลีกเลี่ยงได้ให้แก่ พลโทนาทามูระ แม่ทัพญี่ปุ่นประจำประเทศไทย เป็นผู้วินิจฉัยและดำเนินการ
การแต่ผู้เดียวโดยเด็ดขาด เมื่อได้รับคำสั่งนี้ นายพลนาทามูระจึงเรียกเสนาธิการประชุม
เป็นการด่วน เพื่อหารือในเรื่องนี้ ความคิดเห็นของที่ประชุมนายทหารชั้นผู้ใหญ่และนายทหาร
ฝ่ายเสนาธิการญี่ปุ่นในสมัยนั้นแตกแยกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มหนึ่งมีความเห็นว่าควรดำเนินการ
ตามแผนเดิมในทันที คือเข้ายึดครองประเทศไทยทั่วทั้งประเทศ เพื่อควบคุมสถานการณ์ไว้
กำมือของกองทัพญี่ปุ่นโดยเด็ดขาด มีเหตุผลว่าการกระทำเช่นนี้จะได้ประโยชน์ในการบำรุง
ขวัญของเหล่าทหารญี่ปุ่น ซึ่งถูกส่งมาปฏิบัติการอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งจะ
ทำให้ญี่ปุ่นมีฐานทัพที่มั่นคงสำหรับดำเนินการปรับปรุงและจัดตั้งกองทัพอันมีกำลังแข็งแกร่งขึ้น

149 เรื่องเดียวกัน, หน้า 518-521.

อีก อีกกลุ่มหนึ่งคัดค้านความเห็นของกลุ่มแรก โดยให้ความเห็นว่ากรกระทำเช่นนั้นเป็นการเห็นแก่ตัว และปราศจากความรอบคอบ กลุ่มหลังนี้เห็นควรสมัครสมานไมตรีซึ่งมีอยู่เดิมกับไทย โดยจัดให้ประเทศไทยรักษาความเป็นกลางต่อไป เหตุผลก็คือ แม้นญี่ปุ่นจะชนะหรือแพ้สงครามในภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ตาม ในที่สุดก็มิอาจกลับไปกุมมิได้ เมื่อไม่อาจกลับไปได้เช่นนี้ กองทัพญี่ปุ่นจึงไม่ควรก่อศึกขึ้นระหว่างชาติทั้งสอง ปล่อยให้ทางฝ่ายต่างอยู่ร่วมกันอย่างสงบ และอยู่กันอย่างฉันท์มิตร หากทำเช่นนั้น ความเข้าใจผิดก็จะค่อย ๆ เลือนหายไป และกลับเป็นมิตรกันได้ ในที่สุด ที่ประชุมก็ตกลงรับหลักการของกลุ่มหลังนี้เป็นเอกฉันท์¹⁵⁰

การที่ญี่ปุ่นเลิกล้มความคิดที่จะปลดอาวุธไทย สรุปได้ว่า เพราะญี่ปุ่นได้ประโยชน์จากประเทศไทยในการรวมพล และอาศัยเสบียงอาหารจากประเทศไทย ต่อมาเมื่อกองทัพสัมพันธมิตรยึดกองทัพอากาศญี่ปุ่นส่วนต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ขาดจากเมืองแม่แล้ว กองทหารญี่ปุ่นส่วนต่าง ๆ ก็หลั่งไหลเข้ามาในประเทศไทยมากยิ่งขึ้น อันสืบเนื่องมาจากกองทัพอังกฤษขับทหารญี่ปุ่นออกจากพม่าและยึดพม่าคืนมาได้ ตลอดจนการรบในส่วนอื่น ๆ ของภูมิภาคนี้ ญี่ปุ่นเป็นฝ่ายถอยตลอด จึงมีประเทศไทยเป็นที่พึ่งแหล่งสุดท้าย ส่วนไทยไม่กล้าลุกฮือขึ้นในขณะนี้ เพราะทหารญี่ปุ่นหลั่งไหลเข้ามาในประเทศไทยมากยิ่งขึ้น เป็นการเสริมกำลังกองทัพญี่ปุ่น แต่ฝ่ายไทยก็เตรียมพร้อมที่จะต่อต้านกองทัพญี่ปุ่นหากญี่ปุ่นปลดอาวุธทหารไทย จนในที่สุดญี่ปุ่นยอมแพ้ฝ่ายสัมพันธมิตร ประเทศไทยจึงรอดพ้นจากการเป็นยุทธภูมิของกองทัพสัมพันธมิตรไปได้

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย